

**МЕДВИНСЬКЕ
ПОВСТАННЯ**

СЕРІЯ
ОПАМАНІЯ
XX
СТОЛІТТЯ

КНИГА 6

Медвинське повстання
Спогади

Про антибільшовицьке повстання 1920 року в селі Медвині на Київщині, боротьбу повстанців у 1921 році, традиції гостинності та безкорисливої допомоги розповідає ця книга.

Майже два місяці селяни боронилися проти червоних військ, але не встояли. Розправа була немилосердною: жодну медвинську сім'ю не оминули втрати. Однак ніхто й ніколи не чув від медвинців слів каяття чи жалю з приводу збройного виступу проти російських окупантів.

За загальною редакцією *Романа Ковалю*,
академіка Академії наук вищої освіти України

Упорядники *Роман Коваль і Петро Гоголя*

Рецензент – кандидат історичних наук *Костянтин Завальнюк*

У серії “Отаманія ХХ ст.” вийшли у світ:

Книга 1. *Роман Коваль*. Отаман Орлик. – Київ: в-во “Стікс”, 2010. – 384 с.

Книга 2. *Роман Коваль*. Михайло Гаврилко: і стеком, і шаблею. – Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”; Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2011. – 472 с.

Книга 3. *Роман Коваль*. Отаман Зелений. – Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”; Кам'янець-Подільський: в-во “Медобори-2006”, 2011. – 464 с.

Книга 4. *Роман Коваль*. Іван Ремболович: Історичний нарис / Бібліотека Історичного клубу “Холодний Яр”. – Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”; Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2012; 2013. – 464 с.

Книга 5. *Юрій Горліс-Горський*. “Ми ще повернемося!”: Спогади. Повість. Поезії. Документи. Листування / Бібліотека Історичного клубу “Холодний Яр”. – Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”; Вінниця: ДП “Державна картографічна фабрика”, 2012. – 432 с.

Коваль, Роман; Гоголя, Петро.

К56

Медвинське повстання: Спогади / Р. М. Коваль, П. Б. Гоголя. Бібліотека Історичного клубу “Холодний Яр”. – Київ: Історичний клуб “Холодний Яр”; Кам'янець-Подільський: “Медобори-2006”, 2014. – 224 с. – (Серія “Отаманія ХХ століття”. – Кн. 6).

ISBN 978-617-681-057-5

У книжці розповідається про медвинське повстання 1920 року.

УДК 94(477)

ББК 84.4УКР.6

**ПРИЙДЕ ЧАС –
І УКРАЇНСЬКИЙ НАРОД
У СВОЇХ СВЯТЦЯХ ГЕРОЇВ
І ЖЕРТВ, ЩО ПОЛЯГЛИ
ЗА ВОЛЮ УКРАЇНИ,
БУДЕ ЗГАДУВАТИ
Ї ІМЕНА МЕДВИНЦІВ.**

ІВАН ДУБИНЕЦЬ

ЗМІСТ

Роман Коваль. Місто-сад на річці Хоробрі.....	6
Іван Дубинець. Горить Медвин.....	18
Юрій Дивнич (Лавріненко). Ще декілька слів до спогадів про Медвин...54	
Микола Василенко. Мова про пережите.....	58
Кость Місевич. Бандурист Антін Митяй.....	85
Роман Коваль. Кость Місевич.....	90
Роман Коваль. Отаман Дмитро Цвітковський.....	91
Валерій Перхавко. Мій дід Григорій Пирхавка.....	103
Петро Гоголя. Архіви свідчать.....	107
Валентина Биковська. Вартоломій Іванович Дубина.....	111
П. Шинка. Медвинський козак Іван Дубина.....	113
Олександра Гармаш. Рідний брат Івана Дубинця (Дубини).....	115
Василь Василенко. Згадка про Миколу Василенка.....	116
Василь Юрченко. Медвинський вояк французького Іноземного легіону.....	118
Галина Денисенко. Денисенки – рід повстанський.....	124
Микола Кравченко. Спогад Серафима Робака.....	130
Петро Гоголя. Спогад Петра Приліпка.....	130
Петро Гоголя. Доля Ничипора Бурі.....	131
Роман Коваль, Анатолій Листопад. Неповний список медвинських повстанців.....	132
Анатолій Листопад. Медвинці, репресовані комуністичним режимом.....	150
Григорій Косинка. На “золотих богів”.....	152
Дніпро. Медвинське повстання.....	155
Ол. Сосуля. Селами українськими (з моїх нотаток).....	158
Іван Дубинець. Як катовано село.....	161
Володимир Здибко. Сім раз наступали.....	164
Володимир Здибко. Шумлять верби. Про медвинську хату-пустку та нечисту силу.....	171
Володимир Здибко. “Народ мій е! Народ мій завжди буде!”.....	176
Володимир Здибко. Медвином причарований.....	180
Роман Коваль. Вшанування медвинських героїв.....	184
У Богуславі встановлено пам'ятник членам ОУН....	186
Тетяна Калиновська. Пам'ятник бандуристу Антонові Митяю...187	
Петро Гоголя. На цей раз перемога була за нами.....	190
Ольга Страшенко. Медвин, земля козаків.....	192
Ольга Страшенко. Ой у Медвині на Спаса.....	194
Спи ти, козаче, наш брате!	195
Фотодокументи.....	196

*Учасники вшанувань повстанців Медвина кобзар Тарас Силенко,
Микола Листопад і Оксана Зубчевська.
Медвин, 2000 р. З оригіналу. Публікується вперше.*

Медвинські вільні козаки. Зліва направо Іван Федотович Плаксун, Тимofій Ількович Хижняк, Омелько Хомович Радчук, Хома Дмитрович Сидоренко, Микита Дмитрович Сидоренко, Микола Порфирович Василенко та сотник Дніпровий. Медвин, 1918 р. (?). З оригіналу.

Місто-сад на річці Хоробрі

“Медвин – містечко при поштовому шляху з Богуславля (17 верст) до Лисянки (16 верст), у лісистій і найродючішій частині [Канівського] повіту... – так починає розповідь про Медвин Лаврентій Похилевич у “Сказаннях о населенных местностях Киевской губернии”. – Містечко розкинулося у 12-ти невеликих ярах та долині, що лежить посередині, покритих чудовими садами та городами. Майже з кожного яру витікають невеликі струмки, які, з’єднавшись до купи, утворюють два чималі ставки і верхів’я річки Хоробрі”.

Назва цієї річечки, напевно, виникла невипадково, бо вся історія та передісторія Медвина – це історія боротьби його мешканців за право бути вільними людьми.

Не раз цю місцевість спустошували печеніги та половці, а 1221 року в Черкес-долину (нині Поділ у межах Медвина) прийшло військо Заволзької Орди царя Балакляя, але руські полки розбили монголо-татар, а сам цар наклав головою.

Все ж у XIII ст. монголо-татари знищили поселення. Впродовж століття Медвин “залишався самгородом, тобто містом без мешканців”. Ті ж, хто випадково тут опинявся, чули вночі “виття і ридання й неодмінно блудили луками, ведені злою силою”. Похилевич стверджував, що люди не наважувалися заглянути в самгород, що заріс дрімучим лісом, “аж поки відьма Касянка не “оборала” самгород півнями і не прогнала з нього все зло”.

І люди відбудували місто і перетворили його на квітучий сад.

Боротьба за збереження медвинського квітучого міста-саду була кривавою...

1569 року Медвин потрапив під владу Польщі, але, як видно з люстрації 1615 року, медвинці не виконували повинностей на користь старости. За краще вони вибрали військову службу в Богуславському полку. “Медвин ще в XVII столітті вважався вільним містом, – продовжував Похилевич, – згідно з діничним правом володів землями, обирав старост і суддів...”

1620 року король надав Медвину Магдебурзьке право. Місто мало землі й управлялося старостами та суддями, яких обирало населення. Та все одно польська влада була не медом. Тож 1637 року медвинці підставили плече Павлові Буту-Павлюку і Карпові Скидану в битві з поляками в Черкес-долині, як їхні батьки і діди 40 літ перед тим у тій же долині подали руку допомоги славетному Северинові Наливайку в боротьбі “з лютими ляхами”.

Під час Визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького Медвин став сотенним містом Корсунського полку – найбільшого у війську великого гетьмана. Медвинці брали участь у розгромі поляків під Жовтими Водами, Корсунем та в погромі москалів під Котопом.

Після Андрусівського перемир'я 1667 року місто знову відійшло до Польщі, але медвинські козаки з цим не погодилися і приєдналися до війська фастівського полковника Семена Палія, який оголосив ляхам війну. У 1685 році місто з-під гніту Варшави визволив полковник Самійло Самусь. Однак після Прутського миру 1711 року Медвин знову потрапив у польську неволю.

Старост почав призначати король. Ті ж, незалежні від думки мешканців, почали їх утискувати. І медвинці пішли в гайдамаки. У 1743 році в околицях села діяв легендарний Гнат Голий, а 1747 року Медвин став одним з епіцентрів гайдамацького руху. І в 1750-х роках медвинські гайдамаки зі зброєю захищали свої права.

1768 року в село увійшов Максим Залізняк зі своїм військом. Медвинці підтримали народного гетьмана. Та повстання завершилося поразкою...

За люстрацією 1789 року, в Медвині вже всі двори були покріпачені. У скаргах медвинських повірених до головного Королівського і Речі Посполитої трибуналу, написаних 1792 року, зазначено, що призначені королем старости утискають жителів податками і примусовими роботами, захопили міські землі й питні відкупи, примушують вільних мешканців вартувати біля старостових чи питних дворів або збирають у них на це гроші, силою відбирають продукти та птицю, обтяжують різними карами. Медвинці прагнули відновити міське самоврядування, повернути землі та питний відкуп, люстрації скасувати, а зі старост стягнути збитки.

Рішення трибунал не встиг ухвалити, бо Польща припинила існування. Долею медвинців почав розпоряджатися Петербург. Легше не стало. Російський уряд не скасував, а “негайно затвердив усі вотчинні дарчі бувших польських властей”. Росія виявилася жорстокішою, ніж немилосердна Річ Посполита.

1794 року медвинці повстали проти пана, який заволодів їхніми землями. “Повстання було придушене, – писав краєзнавець Борис Левченко, – а багатьох селян засікли до смерті”.

І в XIX ст. медвинці намагалися відстоювати свої права. Борис Левченко згадав Дорофея Рака, який у 1846 – 1847 роках підбурював земляків не тільки проти поміщика і його управління, а й проти влади. За “підбурювання і необґрунтовані скарги” Тимофія тяжко покарали разом із сином. Але він і надалі ухилився від панщини, спонукаючи до цього й земляків. Дорофій Рак узяв також активну участь у “безпорядках 1855 року”.

Приводом для селянських заворушень став імператорський маніфест від 25 січня 1855 року. Тоді Росія воювала за Крим проти Туреччини, Франції і Великої Британії. Кримська кампанія для Росії склалася невдало, тож цар, шукаючи підтримки, звернувся до народу з маніфестом, у якому закликав творити “всенародне державне ополчення”.

Священики зачитували маніфест у церквах, іноді в патріотичному пориві додаючи від себе: беріть приклад зі своїх предків, козаків! Селяни зрозуміли це по-своєму – цар скасовує кріпацтво й закликає до відродження козацтва. Відтак у Медвині в березні 1855 року, напередодні Страсного тижня, почали реєструватися козаками. 13 березня “селяни першої половини містечка Медвин, зібравшись у церкві, прохали свя-

щеника Левицького, щоб він записав їх у козаки. Левицький спочатку не погоджувався, але на вимогу селян наказав дячкові своєму Подарському записати їх, і цей запис тривав до [о]півночі”. Побачивши таке, селяни другої частини Медвина теж захотіли, щоб їх зарахували до козацтва, а оскільки священик Богорський відмовився, то звернулися до відставного канцеляриста Луки Берловського (“Чтение в историческом обществе Нестора-летописца”. – К., 1890. – Кн. IV. – Від. 2. – С. 189 // Медвинські скрижалі. Історично-публіцистична збірка. Розвідки. Мемуари. Спогади. Документи / Упор. П. Гоголя, А. Листопад. – Миронівка, 2011).

Показачення, яке влада називала “открытым волнением”, перекинулося не тільки на всю Канівщину, а й на інші повіти Київської губернії. Селяни перестали відробляти панщину. Серед них поширювалися чутки про те, що, ставши ополченцями-козаками, вони позбудуться кріпацтва, поділять поміщицькі землі та майно. Селяни складали списки “вільних козаків”, відмовлялися виконувати розпорядження місцевої адміністрації, створювали сільські громади, обирали отаманів. На Київщині показачилося понад 500 сіл у 8 повітах – Васильківському, Звенигородському, Черкаському, Уманському, Канівському та інших. Ватажками Київської козащини стали В. Бзенко, І. Бернадський, М. Бернадський, М. Гайденко, П. Мадленко та П. Швайка. Отже, козацький дух не щез: медвинці та їхні земляки прагнули бути вільними людьми. “Які ж ми бунтівники, – заявляли селяни стурбованим представникам влади, – коли додержуємо порядку, не чіпаємо чужого добра. Ми самі запечатали шинки, щоб ніхто не пиячив”.

10 квітня 1855 року в Корсуні чотири тисячі селян з довколишніх сіл зажадали від влади оголосити указ про звільнення від панщини. Оскільки такого указу не існувало, писав Юрій Килимник, влада не змогла задовольнити вимогу. Тоді селяни з кийками, сокирами та іншою зброєю кинулися на чиновників і військових. У бою загинули унтер-офіцер і двадцять селян, багато було поранено.

На придушення козащини російський уряд кинув регулярні війська – 16 ескадронів кінноти, дві роти саперів, дивізіон піхоти, батальйон егерів та запасний батальйон. Але селяни не здавалися. Найкривавіші протистояння відбулися в Корсуні й у селі Таганча Канівського повіту. А в село Ситники війська якийсь час взагалі побоювалися заходити. За офіційними відомостями, під час боїв у Київській губернії було вбито 36, поранено близько сотні селян, багато людей арештовано. 57 повстанців віддано під суд. А Дорофея Рака з родиною граф Браницький вислав до Сибіру.

Поразка у Кримській війні та селянські повстання 1855 року привели імператора Олександра II до думки, що “краще ліквідувати кріпосне право зверху, ніж чекати, коли воно само по собі почне скасовуватися знизу”, і 19 лютого 1861 року він скасував кріпацтво. Після його відміни медвинці почали боротьбу за повернення своїх займищ, садків та пасік. Не минулося й без бійок. Медвинці відстояли права на свої сади.

І в 1862 – 1863 роках, писав Борис Левченко, були “сутички між панамі і селянами”. Відстоювали медвинці свої права і на початку ХХ століття. 19 травня 1905 року в Медвинській економії дві сотні селян, протестуючи проти мізерної оплати праці, оголосили страйк. До них приєдналися робітники. Страйкарі вирушили в сусідні Муходіську, Дібрівську і Софіївську економії, де переконали селян також припинити роботи. Активними учасникам страйку були К. Осауленко, Й. Капиця, Л. Капиця та Ива Голосний.

Військо протести придушило: багатьох “бунтарів” було арештовано, а тринадцять, серед них і жінку, віддано до суду. Карпові Яковичу Осауленку вдалося втекти з-під варті. “Киевские губернские ведомости” опублікували оголошення про його розшук з детальним описом особистих примет.

Протести медвинців не вщухли: в червні 1905 року на станції Миронівка мобілізовані на війну з Японією мешканці Медвинської волості підняли повстання, розгромили банки та інші установи. Разом із місцевими робітниками та міщанами влаштували демонстрацію й мітинг проти війни. Військова частина, що прибула з Білої Церкви, придушила виступ.

У 1905 – 1907 роках діяла Медвинська група соціал-демократів. Вона мала гектограф, з допомогою якого друкувала листівки “Геть самодержавство!” та “Смерть кровопивцям!”, які поширювалися в селі.

Борис Левченко писав, що 12 квітня 1907 року в Яхненкових садках біля Медвина на мітинг зійшлося понад тисячу селян Медвина та Хижинців. Серед організаторів – Овксентій Сидорович Шимченко, Іван Михайлович Салата, Родіон Карпович Ковтун, Ничипір Михайлович Буря, Петро Митрофанович Наточій. Вони “закликали селян до збройного повстання проти існуючого ладу, на що селяни відповіли одноставною згодою”.

На цій сходці та на мітингу 19 квітня, зазначав Борис Левченко, “було вироблено план підготовки і проведення збройного повстання”. В село привезли три ящики з гвинтівками й револьверами. До бойової дружини увійшло з 500 “нижчих чинів” царської армії, кожний з яких присягнув захищати народ. Пристав Пісний писав начальству, що бо-

йову дружину сформовано винятково з унтер-офіцерів і фельдфебелів запасу, які брали участь у російсько-японській війні.

Повстання призначили на другий день Великодня. Та до Медвина вже поспішали військові частини з Василькова й Білої Церкви. Особливо лютували інгуші, які немилосердно били людей нагаями. У Медвині почалися обшуки та арешти. “Та не встигли карателі залишити село, – писав Борис Левченко, – як у ніч на 2 травня запалала Медвинська економія”.

21 травня у Шербашинському лісі знову селяни з Медвина та навколишніх сіл раду радили. Учасником тих сходок був і Вартоломій Дубина, батько Івана Дубинця, автора споминів “Горить Медвин”.

У червні 1907 року поліція знайшла в Медвині та с. Розкопанця листівки Медвинського комітету РСДРП із закликом “Хай живе все-російське народне повстання!”. Головою медвинського комітету був Овксентій Шимченко, колишній матрос Чорноморського флоту Росії (він загинув під час медвинського повстання 1920 року).

Планували селяни провести мітинг біля Медвина і 12 – 15 вересня, але вчасно довідалися, що підходять кінні відділи інгушів та поліції. Марно карателі шукали в лісі ворогів самодержавства. До місць дислокації повернулися ні з чим. Усе ж до кінця 1907 року Медвинську організацію РСДРП було розгромлено: 83 медвинців вислано в північні губернії.

Не минуло й 10 років, як медвинці знову взяли участь у революції. Це покоління здійснило мрію прадідів, які в 1855-му записувались у вільні козаки: 1917 року в Медвині було відновлено Вільне козацтво. Центральна Рада, щоправда, хотіла обмежити його роль до ролі слухняних виконавців постанов “місцевих організацій”, тобто соціалістичних партій, але козаки відчували себе владою в селі, відповідно й поводитися: втручалися у справи земельного комітету, здійснювали обшуки в непевних елементах, примушували до послуху тих, хто не хотів України.

Збереглася фотографія зі світлими ликами медвинських вільних козаків (див. початок передмови). На ній зліва направо – Іван Федотович Плаксун, Тимофій Ількович Хижняк, Омелько Хомович Радчук, Хома Дмитрович Сидоренко, Микита Дмитрович Сидоренко, Микола Порфирівич Василенко та сотник Дніпровий (немісцевий).

Боронили Україну медвинці й у лавах Армії УНР. Козакували й у лавах повстанських загонів. У березні – травні 1919 року їхнім отаманом був колишній прапорщик царського війська медвинець Коломієць, а ідейним керівником – Григорій Пирхавка із сусіднього села Ісайків. Тоді, видно, й народилася повстанська пісня:

Повстаньте, Медвин та Ісайки,
Робіть наліт на Богуслав,
Бийте жидів черезвичайки
І добивайтесь людських прав.

Кат українського народу Рудольф Фекете. 1919 р. (?) будоражило население, разжигая шовинизм, – визнавав Володимир Антонов-Овсєенко. – К этому прибавлялся избыток революционной энергии таких командиров, как тов. Фекете”.

Про повстання 1919 року хотів написати “повість-роман” Іван Дубинець. Починалося воно навесні проти “московсько-жидівської комуні”, а в другій половині літа повстанці вже билися проти денікінців, яких називали золотопогонниками. Обидва рази українські селяни святкували перемогу, але щастя не здобули. Бо, прогнавши червоних, простелили дорогу золотопогонникам, а вигнавши з рідної землі денікінців, простелили дорогу Красній армії. Очевидно, епізод селянської війни проти золотопогонників, які поводитися як “золоті боги”, й висвітлив Григорій Косинка в новелі “На “золотих богів”.

Не судилося Іванові Дубинцю написати “повість-роман” про повстання 1919 року, зате він написав спогади про повстання, яке почалося в Медвині 19 серпня 1920 року. Більшовицький документ стверджував, що повстання очолив “колишній комендант м. Канєва за гетьмана і повітовий начальник за Петлюри полковник Неграш” (“Чисельність загону, за чутками, 2 – 3 тисячі осіб”).

Це чи не єдина згадка про полковника Неграша. Ми навіть не знаємо його імені, звідки він родом, не маємо фотографії, не знаємо, яка

Йому судилася доля. Можливо, його вбито. Начальником штабу Медвинської повстанської організації був Микола Василенко. Його спомини опубліковано в цій книжці. Вони є важливим свідченням. І все ж осердям книжки стали спогади Івана Дубинця “Горить Медвин”. Вперше вони вийшли у світ у Нью-Йорку 1952 року.

У розповіді Івана Дубинця про криваві події 1920 року не було ні крику, ні трагічного надриву. Автор не бив на емоції, не вживав висловів на кшталт “героїчні оборонці Медвина”, а спокійно, навіть буденно, викладав хронологію подій.

Під час медвинського повстання 1920 року більшовики спалили третину села (600 хат), спалили й Успенську церкву, а її священника з родиною замордували. У серпні – жовтні 1920-го загинули сотні медвинців. Такі були жнива “московсько-жидівської комуни”.

Продовжили боротьбу медвинці в повстансько-партизанських загонах Лебеда, Цвітковського, Левченка та інших отаманів.

До рідного села книжечка Дубинця потрапила по смерті автора.

Помер він 30 січня 1954 року. Його смерть стала повною несподіванкою для друзів, адже Іван Дубинець не хворів, був повний сил і планів. Галина Гришко (колишня дружина письменника Юрія Горліса-Горського), яка зустрічалась із Дубинцем за день до його смерті, в листі до мене писала, що він був бадьорий і веселий. Галина Гришко висловила припущення, що Дубинця вбив агент КГБ. Причин для цього вистачало, адже член ЦК Української революційно-демократичної партії Іван Дубинець був надзвичайно активним діячем, учасником багатьох з’їздів різних українських організацій, давав свідчення на паризькому процесі втікача з СРСР Віктора Кравченка, був головою Добровільного об’єднання бувших репресованих українців, ініціатором та організатором маніфестацій до 20-річчя Голодомору в Україні, які 1953 року хвилею прокотилися в США та інших країнах Заходу; був і автором книжки про злочини Москви.

Напевно, Галина Гришко мала рацію, тим більше що для Москви вбивства політичних емігрантів – звична

Галина Гришко з дочкою Ларисою. Аугсбург, 1949 р. З оригіналу.

Ліворуч Олександра Бражник. Медвин, поч. 1960-х рр. З оригіналу.

справа. Так, 25 травня 1926 року агент червоної Москви Самуїл Швацбард застрелив у Парижі Симона Петлюру, а 19 червня 1926 року більшовицький конфідент застрелив колишнього командувача Північного фронту Армії УНР Володимира Оскілка в м. Городку, що на Рівненщині. 1927 року в с. Самострілах на Рівненщині тяжко поранений агентом ГПУ колишній отаман Іван Трейко. 23 травня 1938 року агент НКВД Павло Судоплатов знищив у Роттердамі провідника ОУН Євгена Коновальця, а 12 жовтня 1957 року кагебіст застрелив у Мюнхені одного з ідеологів ОУН Лева Ребета. 15 жовтня 1959 року той же агент (Богдан Сташинський) знищив голову ОУН Степана Бандеру... Про більшість злочинів Москви, здійснених у вільному світі, ми не знаємо.

На початку 1960-х, під час “хрущовської відлиги”, Олександра Бражник приїхала зі Сполучених Штатів Америки в рідне село Медвин. Провідала вона й батька Івана Дубинця – Вартоломія Дубину. З того часу книжечка “Горить Медвин” у великій таємниці передавалася з родини до родини – читати таку літературу в СРСР було небезпечно, адже людина підпадала під статтю “поширення антисоветської літератури”.

Іван Дубинець допоміг односельцям зберегти пам’ять про моторошну трагедію свого села. 13 жовтня 1990 року, вперше за роки советської влади, на місці розстрілу медвинців біля Ковтунового ліска священник медвинської Свято-Миколаївської церкви Іван Селецький провів панахиду за убієнними (єдиний раз панахида відбулася під час Другої світо-

вої війни, за німців). На пропам'ятному кургані, насипаному 1920 року, було встановлено хрест. А 1992 року спогади Дубинця накладом 500 примірників перевидав Микола Дивнич з Богуслава. У 2000 році Історичний клуб "Холодний Яр" підготував, а Євген Жовтяк з Української народної партії профінансував вихід книжки "Медвин в огні історії" (2000 примірників). 2011 року вийшла збірка "Медвинські скрижалі", деякі матеріали з якої використано під час підготовки цього видання. Спогад Івана Дубинця перевидав 2013 року накладом 600 примірників і полковник Українського реєстрового козацтва Олександр Гаврилюк.

На превеликий жаль, більшість імен медвинських борців за волю забулися. Однією з причин є те, що Дубинець і Василенко уникали називати прізвища, бо знали, що це може закінчитися для людини або її рідних арештом. Але головною причиною нашого непам'ятства є московський геноцид – Москва робила все, щоб розірвати зв'язок між поколіннями: під час апокаліптичних репресій міжвоєнного періоду, в тому числі й двома голодоморами, мільйони носіїв інформації було знищено, а мільйони залякано, відтак батьки й діди не передавали дітям і онукам у спадок те, що мушили передати.

За даними краєзнавця Анатолія Листопада, населення Медвина з 1917-го по 1923-й зменшилося з 12000 до 10197 осіб. Оскільки діти в Медвині продовжували народжуватися, втрати села за ці роки можна оцінювати в кілька тисяч людей. А Голодомор 1932 – 1933 років забрав у Медвині близько півтори тисячі осіб (дані Анатолія Листопада). Ніхто досі не порахував, скільки ж медвинців було ув'язнено та розстріляно під час політичних репресій 1920 – 1930-х років, але напередодні Другої світової війни, 1939-го, стверджує Анатолій Листопад, у Медвині проживало 7355 осіб. Склало село і 715 жертв на фронтах Другої світової війни. Були втрачені і через політику німців у Медвині: з їхньої вини загинуло 59 українців, понад 100 євреїв, а 257 юнаків і дівчат вивезено до Німеччини.

Попри страшні жертви, знайшлися медвинці, які під час німецької окупації створили в рідному селі збройне підпілля – осередок Організації українських націоналістів та партизанський загін під національним прапором.

"Зараз навіть важко порахувати, скільки загинуло медвинців... – писав 2000 року в післямові до нашої книжки "Медвин в огні історії" Петро Гоголя. – Але, попри все, село вистояло, не зникло з карти України. І нині над сільрадою майорить таки український синьо-жовтий прапор, під яким і обороняли Медвин його сини. Ця ж книжка, сподіваюсь, покличе нові медвинські покоління патріотів – борців за щастя і долю українського народу".

Так і сталося, адже в перемозі Зимової революції 2013 – 2014 років є й заслуга медвинців. Організувавшись, вони встановили контроль над Лисянською трасою. Підійшли до справи ґрунтовно: шини, фургон з обігрівом, генератор, мисливська, травматична і пневматична зброя. Влаштували цілодобове чергування. Встановили зв'язок із козаками Лисянки, Таращі, інших міст та сіл. Якщо автобуси з найманцями, які прямували до Києва, щоб допомогти антиукраїнській владі, розверталися і намагались об'їхати медвинський КПП, медвинці сповіщали інші застави. За ніч зупиняли кілька транспортів з підозрілими типами, обеззброювали їх та, щедро помазавши зеленкою, завертали, а деякі конфісковували. Після падіння режиму Януковича медвинські козаки у вечірні години патрулюють вулиці села, створивши разом з побратимами із сусідньої Побережки сотню самооборони. А корсунські козаки зупинили два “Неоплани” з кримськими бандитами. Вигнавши їх із салону, підпалили автобуси і почали полювання. “Бандюковичі” тікали полями, наче сполошені барани.

Дубинець свідчив, що, попри страшні жертви, він ніколи не чув від односельців каяття чи жалю з приводу збройного виступу проти російських окупантів. Це підтверджує й Микола Василенко. Він згадує матір повстанця Михайла Шмигори, яка “не нарікаючи ні на кого... була горда, що її син не згинув безкорисно”.

Схилімо голови перед тими, хто згорів у вогні медвинського повстання. Вклонімося вдячно медвинським матерям, які пишалися тим, що їхні сини загинули за Україну.

Не забуваймо й захисників Медвина інших епох. Час уже назвати медвинські вулиці іменами Остапа Дашковича, Северина Наливайка, Максима Залізняка, Семена Неживого, Павла Бута, Карпа Скидана, Богдана Хмельницького, Семена Палія, Самійла Самуся, Миколи Василенка, Хоми Лебеда, Дмитра Цвітковського, у війську яких медвинці здобували волю своєму народові. І Дорофея Рака! Звичайно, й кобзаря Антона Митяя та Івана Дубинця, який привернув увагу України до трагедії свого рідного села. Справдилися його слова, здійснилася його мрія: прийшов час – і український народ у своїх святцях героїв і жертв, що полягли за волю України, з пошаною згадує й імена медвинців.

Слава борцям за волю України!

Слава вільним козакам Медвина!

Роман КОВАЛЬ

ДОБРУС

ІВАН ДУБИНЕЦЬ

ГОРИТЬ МЕДВИН

(Історично-мемуарний нарис)

Нью Йорк

1952

Горить Медвин

Історично-мемуарний нарис

Передмова Івана Дубинця

У серпні 1920 року людність великого села Медвина, що на Київщині, повстала проти большевиків. Майже два місяці люди збройно боролись, і боролись досить успішно, проти місцевих большевицьких оперативних військових груп. І аж Москва мусила втрутитися в цю боротьбу. За її наказом ціла дивізія большевицького війська, яку восени 1920 року перекидали з [т. зв.] польського на врангелівський фронт до Криму, була кинута проти медвинців.

Криваво розправилися тоді большевики з медвинцями. Село було розграбоване і спалене. Тисячі мешканців були мордовані й розстріляні. Повстанський же загін медвинців під орудою отамана [Дмитра] Квітковського (за документами – Цвітковського. – Ред.) діяв аж до літа 1921 року, коли піддався на большевицьку амністію. А по амністії... большевики всіх перестріляли.

Про цю трагічну сторінку Національно-визвольної боротьби мало що відомо. Учасники тої боротьби майже всі загинули. Документи про цю боротьбу не збереглися – [хіба] вони поховані в архівах НКВД. Нижчеподані матеріяли є лише спогадами одного з тодішніх молодих учасників.

Праворуч стоїть Іван Дубина (Дубинець), майбутній автор спогадів "Горить Медвин". Сидять Микита Салата, батько Івана Вартоломій Дубина з дочкою Параскою, мати Ольга Дубина з дочкою Ганною, стоять у 3-му ряді Христя Салата та брат Лукаш Дубина. Медвин, до 1914 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Медвин напередодні революції

На вододілі Дніпра і Південного Бугу, в середині трикутника між Корсунем, Таращею та Звенигородкою, над давнім Чумацьким, а тепер над шляхом із Таращі на Звенигородку, в глибоких ярах дніпровського схилу ховається колись багатолюдне, велике село Медвин. Вододіл з півдня, від степової частини України, півколом оточує його. На 7 кілометрів у довжину і 5 кілометрів у ширину розляглося село на дванадцяти ярах, все в садках і зелені. Навколо – мало свого поля, зате [було] 5 поміщицьких економій (маєтків).

Медвин – давній волосний центр Канівського повіту. Село мало близько 12000 душ населення. На селянський двір припадало близько двох десятин землі. В селі – дві церкви, дві церковних і одна міністерська початкові школи, з 1910 року – вища початкова школа. Серед села – містечко, в якому близько 250 – 300 душ жидівського населення, що

Майбутні повстанці. Випуск Медвинської школи. Медвин, 1914 р. З оригіналу. Публікується вперше.

тримало у своїх руках усю торгівлю. З одного боку містечка – двір волосної управи, з іншого – обгороджений високим дощаним тином парк “Комісарія”, де у великих будинках містилось управління дванадцяти економій графа Браніцького.

Мова медвинців – [це] мова близьких їм земляків Тараса Шевченка та Івана Нечуя. Старші люди передавали багато оповідань і переказів з часів Козаччини й Гайдамаччини, [а також] про “протипанське” (польське) повстання 1863 року. Багатий пісенний фольклор. Але найбільше економічної бідності і злиднів. Між підростаючими синами вже не було чого ділити. А за неписаними традиціями українських селян медвинці боялися шукати праці у містах, [на] фабриках і заводах.

У дев'яностих роках [XIX ст.] до 2000 медвинців щорічно вирушали на літні заробітки в Херсонську губернію до поміщицьких економій. У 1895 – 1914 роках медвинці переселялися на Кубань та Сибір – на нові землі, а також їхали на заробітки до Америки. В ті роки до США виїхало більше 100 осіб. У 1913 – 1914 роках у самому тільки Нью-Йорку проживало близько 70 душ медвинців. Частина з них повернулася до Медвина, причому деякі пізніше померли з голоду чи попали у большевицькі тюрми.

Частина осіла у США назавжди. Ті, що лишилися в живих, стали “малоросами” архіву Російської імперії, деякі з них читали большевицький “Русский голос”. Кілька осіб входили до української громади.

У 1904 – 1905 роках у Медвині був створений підпільний гурток. З Києва приїздили студенти, привозили революційну літературу, навчали співати “Марсельезу”, “Шалійте, кати” тощо, друкували на місці прокламації і розносили їх по навколишніх селах, робили в лісі масові мітинги. В тій роботі брав участь і мій батько. 1906 року частина учасників того революційного гуртка опинилася на засланні в Сибіру, деякі як політичні емігранти (наприклад, І. Саластін) перебралися до США.

1912 року при вищій початковій школі в Медвині вчителями було створено підпільний український культурно-освітній гурток. На кошти, зароблені учнями у церковнім хорі, зі Львова виписали близько 300 українських книжок, що їх читала людність села. Священик Романовський викрив той гурток. Винних було “ліберально” покарано. Вчителів звільнили, учням не давали нагород.

Революцією 1905 року та українським культурно-освітнім гуртком, особливо сліпим бандуристом Антоном Петюхом, що брав участь у подіях 1905 року і був деякий час на засланні, співав у селі українських пісень і козацьких дум та вів пропаганду українства, серед медвинців було посіяно перші зерна українства й українознавства, що в прийдешніх часах Великої української революції дали багатий урожай.

Перша світова війна забрала у Медвині багато жертв. З учнів, що покинчали до тих років вищу початкову школу, на чотиримісячних курсах наспіх пороблено кілька десятків прапорщиків.

Наслідки соціальної й національної революції в Медвині

Йшов 1920 рік – четвертий рік Великої української революції і Національно-визвольної боротьби в Україні. Цей рік видався урожайний на хліб та садовину, яка була для медвинців великим прибутковим джерелом.

До цього часу більш як дванадцять разів змінювалася влада в Медвині (це окрема тема спогадів). У червні-місяці до Медвина, що був тоді крайньою південною лінією українсько-польського протибольшевицького фронту, вп'яте прийшли червоні.

Медвинці Українську революцію сприйняли по-своєму. Соціяльне питання, одне з найболючіших для них, було розв'язано якнайкраще. Вся земля з п'яти поміщицьких економій – маєтків Браніцького, що облягали село півколом, – була безкоштовно роздана селянам околицьних сіл.

Родичі Федора Бражника з Медвина і с. Бране Поле. 1920-ті рр. З оригіналу.

Медвинові, що серед інших сіл був найбільш населений і найбільш малоземельний, прирізали більшу частину наділу. Кожен господар, що мав родину і менше трьох десятин, дістав шматочок бувшої панської землі. За роки частих змін влади, а фактично безвладдя, місцеві ліси були без господаря і належної охорони. З дарового лісу добре розбудовано оселі, багато побудовано нових хат, клунь, повіток. Близьчі до сіл ділянки лісу вирубано, а дуб, клен і липа, як кращий будівельний матеріал, взагалі зникли.

Багато молоді поодружувалося. Біднішим, що мали малі батьківські садиби, на площах великих вигонів навколо села було приділено нові наділи. Вигони практично зникли. У господарствах збільшилося домашніх тварин, а корова вже була в кожного. Сприяв цьому ще й вільний безкарний випас худоби по всьому лісі, в якому молоді ділянки, з посадок останніх років перед революцією, перетворилися на суцільні пасовиська.

Було достатньо хліба й до хліба, навіть із власною горілкою, бо ж кожний вмів для себе гонити самогонку на власному чи в сусіда позиченому апараті. Податки забули коли й платили, бо ж при частій зміні влади не встигали. А в більшості й не спішили. Грошей – українських, советських і керенок – у кожного було повно, але вони на базарі не мали вартості, їх просто не хотіли брати. Торгівля з містами і промисло-

Молоді. Медвин, 1920-ті рр. З оригіналу. в попелі соняшників.

Багато робітників – вихідців із села – повернулись і, діставши шматок землі, вчилися господарювати. Були між ними також зайди, що не мали жодних родичів у Медвині.

За роки війни та революції населення морально й фізично перетомилося. Хотілося спокою, щоб скористатися здобутками соціальної революції. Тужили за міським крамом, бо обридло світити каганцями, ходити в рядовині.

До приходу большевиків цього разу були байдужі, всі сиділи в селі.

Національне питання було, здавалось, назавжди вирішене. Коли до революції в цьому селі з українських селянських родин не було жодної людини навіть із середньою освітою і про Україну та український народ, може, знали кілька десятків осіб, а решта вважала себе мужиками – хохлами й малоросами, то тепер, навпаки, може, якийсь десяток з бувших царських чи міських службовців ще вважали себе “руськими” чи “малоросами”, а решта всі вже знали, що вони українці, що бувша царська Малоросія є Україна з 30-мільйонним населенням – окрема, не залежна від Росії, держава. Знали, що цю незалежність треба боронити.

– Але ж і большевики не проти України, тільки хочуть, щоб вона була советська, – казав дехто.

вими центрами припинилася зовсім, а велася винятково на місцях. Грошовим чи обмінним еквівалентом торгівлі став пуд жита. Наприклад, корова коштувала близько 200 – 300 пудів жита. Часто бувало, що після продажу корови не було місця, де ховати “гроші”, де їх складати.

Село перейшло на натуральне господарство: саме для себе все постачало і вироблене споживало. Для взуття самі чинили шкури. Для верхнього одягу навчилися фарбувати полотно й рядовину. Світили в каганцях смальцем чи олією. Замість сірників з’явилися кресала, для яких навчилися готувати добру губку, проварюючи бавовняну тканину

“Добре, хай буде советська, аби тільки нарешті настав спокій, щоб припинилася всяка війна”, – міркували медвинці.

Початкові школи з перших днів революції стали українськими. Всі вчителі були українці. А вища початкова школа, що до революції була русифікаторським осередком (були химерні учні з цієї школи, що під час Світової війни стали заступниками вчителів сільських шкіл і розмовляли навіть зі своїми батьками по-російському), зараз стала справжнім українським “народним університетом”, з добрим штатом учителів на чолі з відомим українським діячем М. М. Кисленком. Ці вчителі добре навчали українознавства – української історії, української мови й історії української літератури, української географії, етнографії тощо. Всі колишні учні цієї школи, а їх було понад сто, стали справжньою українською сільською інтелігенцією. Серед них було близько трьох десятків старшин – раніше російської царської, а пізніше Української армії.

Культурно-освітня праця, починаючи з 1917 року, концентрувалася при Товаристві “Просвіта”, де були чимала українська бібліотека, співочий і драматичний гурток та майже щодві-три неділі [ставилися] українські вистави у приміщенні школи, на яких завжди було повно дорослих і молоді.

Два політичні табори в Медвині

Громадсько-політична робота серед населення проводилася мало, бо серед тієї т. зв. сільської інтелігенції, що захоплювалася переважно культурно-освітньою роботою, не було вишкolenих, грамотних політиків і провідників, які могли опанувати й повести маси населення. Не було серед них бодай когось, хто міг би в ті часи стежити за подіями і розуміти не те що світові [процеси], а навіть події в Україні. Давалася взнаки відсутність будь-якої української політичної партії, що мала б тут своє коріння.

Часті зміни влади несприятливо впливали на медвинців. Коли в Києві була українська влада, вони її слухали і почували себе як діти коло рідної матері, що за них турбується. Коли приходили большевики, тоді вони насуплювалися, почували себе як діти біля мачухи, трохи побоювалися, а більше ігнорували всі її адміністративно-політичні розпорядження і продовжували жити далі своїм внутрішнім життям і своїми інтересами в надії на повернення української влади.

Вояки, що лишилися в живих, поверталися з фронтів додому. В українському війську часів Центральної Ради були десятки осіб. У повстанні проти гетьманату на заклик Директорії брало участь кілька сотень мед-

Іван Дубина. 1920 р. З оригіналу.

Публікується вперше.

революції і національного прозріння, серед якого мали деякі випадкові впливи українські есери (в часи виборів до Українського трудового конгресу), а також елементи боротьбистського та укапістського пробольшевицького політичного руху.

На тлі цього всього більшовики легко сіяли тут отруйне зерно своєї пропаганди, особливо серед місцевого здекласованого елементу та різних міських робітників-зайд, що потрапили в село під час революції. Більшовики творили з них свої осередки, один з яких був і в Медвині напередодні повстання. Тому політичне життя села було розбите на два табори.

З одного боку – табір селян і місцевої сільської інтелігенції на чолі з групою військових старшин, що гуртувалися навколо бандуриста Антона Петюха. Вони всі разом були наставлені проти більшовиків та їхніх адміністративних розпоряджень. Верхівка протибольшевицького табору часто збиралася для розваг, послухати гру на бандурі Антона Петюха, часом попити горілки. Велися розмови і на політичні теми, про долю української справи.

Говорили про недовготривале становище більшовиків, повстання в інших місцевостях, про те, що скоро прийдуть Українські війська на чолі з Петлюрою. Але ні газетної, ні іншої правдивої інформації про дійсний стан української справи ніхто з них не мав. То були лише власні уявлення та бажання, які від частого повторення ставали для них реаль-

винців, але через місяць-два вже всі були вдома. Кілька сотень були 1919 року серед учасників протибольшевицького повстання на Канівщині, частина з них під проводом отамана Дяченка (не плутати з Петром Дяченком, командиром полку Чорних запорожців. – *Ред.*) мандрувала аж до Поділля, декілька осіб брали участь і в Першому зимовому поході, але вже під кінець зими 1920 року всі вони були вдома. Правда, в цих походах немало було вбито. Багато повернулося пораненими.

З українським військом і урядом ніхто з Медвина на еміграцію не пішов. Медвин, що віддалений від залізниці за 20 кілометрів, жив не в “місті”, а на “хуторі” Великої української революції. Медвинці – це був скоріше сирий матеріал, стихійно пробуджений хвилями

ною дійсністю. Говорилося не раз, що коли большевики будуть недобре поводитися, то доведеться знову піднімати повстання. Але і в цій справі жодної підготовчої пропагандивної та організаційної роботи, щоб бо-дай мати зв'язки з околишніми селами і районами, не робилося. Знали лише, що є заховані відібрані у відступаючих денікінців три кулемети. Не відали певно і про кількість гвинтівок та набоїв на руках у селян, а припускали, що мусило би бути понад тисячу рушниць.

У Медвині створився волосний адміністративний большевицький центр – волревком із місцевих комуністів, до якого входили [Ничипір] Буря – голова ревкому (ідеї комунізму приніс із фронту), Ива Голосний – голова волкомнезаму, Алістар (робітник-зайда) – секретар волосної ком'ячейки та члени ревкому Ярема Брица і місцевий жид-аптекарь Аксельрод. Ця група пробувала порядкувати селом і волостю, запроваджувати в життя розпорядження большевицької влади і дуже гостро виступала проти селян. Серед мешканців села вони жодного авторитету не мали.

Зрив повстання

На 5 серпня (18 за нов. ст.) у Медвин для підмоги місцевому большевицькому волревкому у справі практичного запровадження низки розпоряджень приїхало з центру чотири комуністи-робітники. Замовлено пополудні загальні збори селян, і десятки посильних зранку обходили всі двори. День був робочий, селяни сходилися неохоче. Молодь з'явилася на схід з обрізами та іншою зброєю під полами. Зійшлося людей мало – осіб двісті.

На зборах виступив голова приїжджої четвірки комуністів і оголосив такі розпорядження большевицької влади:

1. Мобілізація на фронт народжених 1899 року.
2. Негайна здача “продразв'орстки” – надзвичайно великої суми продовольчого податку.
3. Організація сильної місцевої адміністрації для боротьби з місцевою “петлюрівщиною”.

Говорив він російською мовою. Місцева молодь поводи́ла себе зачіпливо, почала ставити запитання. На запитання, на який фронт має бути мобілізація, коли вже війна закінчена, була відповідь: “На колчаківський – сибірський фронт”. Із відповіддю на запитання, чому такий великий податок, бо це ж треба в людей усе забрати, а люди всього не віддадуть, виступив Ива Голосний. Він заявив:

Зліва направо Микола Василенко (у 1920 р. начальник штабу медвинських повстанців), Яків Феофанович (1903 р. нар.), Костянтин Феофанович (1905 р. нар.), брат Миколи Панас Василенко (у 1920 р. – повсталець). Умань, 12 лютого 1918 р. З оригіналу. Публікується вперше.

– Ми з вас душу витрясемо, а все заберемо.

На запитання, чому представники виступають російською, а не українською мовою, голова четвірки скипів і почав у непристойний спосіб лаятися й кричати:

– Это вам не петлюровщина, ми заставім вас забить етот петлюровській язык і научім гаваріть на большевіцком – руском – языке!

Збори були бурхливі. Чулося багато реплік з боку присутніх на адресу прибулих, але нічого конкретного не вирішили. Збори перенесли на наступний день, на 6 серпня – велике свято Спаса.

Розходились у великому нервовому напруженні та страху як одні, так і інші, а ввечері обидва політичні “штаби” довго засідали по своїх кутках, обмірковуючи справу. Готувались до наступних, більш людних, зборів.

У повстанському “штабі”, коли так можна назвати квартиру Анто-на Петюха, зібрався актив села на чолі зі старшинами, що були серед місцевого населення. Говорили багато і гаряче, обмірковуючи, що робити. Знали, що молодь на мобілізацію не з’явиться, що населення такої “продразв’юрстки”, як оголошено, не здасть, а внаслідок цього в село приїде большевицький загін і почнуться екзекуції. Але за своє

село молодь, а навіть і старші воювати будуть! Гадали, що, оголосивши повстання, зможуть кілька місяців протриматися власними силами, не допускаючи до себе большевиків, а там підійде “допомога”, надійде українська армія на чолі з Петлюрою.

Тому було вирішено підняти повстання в Медвині і завтра ж на зборах арештувавши всіх комуністів, оголосити Медвин на воєнному стані та запровадити мобілізацію всіх молодих і здібних носити зброю. Тут же наспіх було сформовано і повстанський штаб – Повстанком на чолі із сотником Хомою Лебедем, як отаманом повстання, начальником штабу Миколою Василенком, комендантом Медвина сотником М. Г., начальником контррозвідки сотником Дніпровим, керівником пропаганди Антоном Петюхом. Розійшлися з наради перед досвітом, але зараз же було розіслано зв'язкових до вояків, щоб приготувалися до переведення “зборів” у відповідний спосіб.

6 серпня, на Спаса, на збори прибуло понад 500 осіб, а між ними не менше півсотні молоді з прихованою зброєю. В кімнаті голови волревкому ще перед початком зборів йшли якісь наради. Нарешті о 2-й годині дня розпочалися збори. Відкрив їх голова волревкому Буря. Перше слово знову взяв представник приїжджих комуністів і зразу ж почав з негативної характеристики настроїв села і в лайливій формі погрожував, що советська влада зуміє приборкати місцеву “петлюровщину”. Далі він читав розпорядження про мобілізацію і обіцяв кару для тих, хто цього розпорядження не виконає. Йому не дали договорити.

Група молодих людей, що непомітно оточила місце трибуни зборів, вихопила з-під поли зброю й устами свого керівника скомандувала комісарам:

– Руки вгору!

Ті підняли руки. Зараз же з їхніх кишень було забрано пістолі. Кілька молодих хлопців з пістолями в руках кинулися до кімнати голови волревкому, де перебували ще кілька осіб їхнього штабу. Вмить і там були всі роззброєні. Всіх заарештованих негайно зачинили до холодної (карцер для арештованих при волосному управлінні) й поставили коло них надійну варту, а збори селян далі провадили вже уповноважені Повстанкому Медвина. Тут же було прочитано наказ про оголошення повстання, про призначення отамана і коменданта Медвина та наказ про мобілізацію вояків тощо.

Далі справи вже провадилися своїм порядком. Штаб Повстанкому розмістився у приміщенні Ковальського, тут же, коло базару. Навколо села на всіх дорогах і стежках були розставлені вартові й охоронні відділи. Зв'язок Медвина з околицьніми селами було перервано. Йшла га-

рячкова робота штабу. Селом забігали зв'язкові. А в кожній хаті у вужчій колі йшли свої розмови і здогади, а що ж тепер далі буде.

Багато старших людей, що побували на війні та й у німецькому полоні, не схвалювали такої акції. Але було вже пізно. Справу вирішено! Медвин оголосив війну “советській власті”. Страх за майбутнє огорнув багатьох.

Було оголошено наказ: нікому із села не виходити й не виїздити, від мобілізації не ухилитися під страхом суворої кари. Поля свої продовжувати обробляти, але далеко від села не від'їздити, худобу пасти біля села. На випадок наближення до села ворожого війська в церквах з великих дзвонів буде подаватися сигнал. Будуть дзвонити: “один-два, один-два” (на пожежу дзвонили по три удари у великий дзвін, а на загальні сільські збори – по два удари). Коли почують такий сигнал, то всі з полів мусять негайно вертатись до села і пригонити в село худобу.

На ранок 7 серпня стало відомо, що вночі всіх чотирьох комісарів-комуністів, а також місцевих комуністів розстріляно.

Зі зброєю до Повстанкому зголосилися не більше 300 осіб, решта приходили без зброї. Почали шукати зброю там, де вказували селяни. Але не знаходили. То були лише безпідставні здогади. Таким чином, Повстанком Медвина мав у своєму розпорядженні лише три кулемети (2 “Максими” і ручний “Льюїс”) та понад 300 рушниць. Набоїв до них було обмаль.

Резервів великих теж не було: на мобілізацію зголосилося понад тисячу людей. Деяким спеціально приносили повістки про мобілізацію. Більшість вояків були без зброї. Всіх їх розподілили на окремі сотні, що формувалися при штабі, кожній сотні призначено відтинок охорони на околиці села. Зброю мали передавати один одному при зміні варті, а набої дуже берегти. По селу поїхали підводи збирати харчові продукти для штабу і вояків. Вози поверталися повно навантажені хлібом, салом, яйцями тощо. Пожертви харчів від людей були щедрі.

У штабі почалася робота над питанням, де дістати зброю. Ухвалено перевести збройні несподівані “вилазки” до колишніх міст і містечок, де були большевицькі охоронні й оперативні військові сотні, де можна було дістати зброю. Також розіслано відозви до навколишніх сіл із закликом мобілізувати зброю та вояків, які мусили б прийти на допомогу Медвинові. Спеціальних уповноважених було послано до сіл Синиця (тепер Христинівського р-ну Черкаської обл. – *Ред.*) та Саварка (тепер Богуславського р-ну Київської обл. – *Ред.*), які брали участь у повстанні 1919 року, де мусила бути зброя та мали б панувати повстанські настрої. Одначе ці відозви не дали великих наслідків. Прибули лише невеликі групи вояків з околишніх сіл – Дмитренків, Гути, Хижинців, Боярки тощо. Все це додало, може, ще якусь сотню рушниць.

Червоноармійці. 1920 р. (?)

Оборонні бої навколо Медвина

Уночі проти 8 серпня невеликий загін медвинських повстанців наскочив на Лучанську цукроварню, обеззброїв большевицьку варту, захопив зброю й набої та привів чотирьох полонених. Ця подія була залярмована (набула розголосу. – *Ред.*) по всій околиці Медвина й насторожила комуністичну адміністрацію та большевицькі військові загони, бо ж останні дні (5, 6 і 7 серпня) зв'язок з Медвином було перервано і про події в ньому мало що було відомо.

Після цього запрацювали большевицькі військові штаби у Таращі та Білій Церкві, на ноги було піднято штаб у Києві. З Києва дали розпорядження Таращанській большевицькій військово-оперативній групі зробити розвідку в Медвині і з'ясувати, що там діється.

Уночі проти 9 серпня невеликий большевицький загін, непомітно оминувши охоронну варту повстанців, заскочив у Медвин аж до Успенської церкви (2 км у глиб села). Повстанці скоро вислали проти большевиків свої відділи. Гаряча перестрілка тривала години дві. Большевики встигли пограбувати кілька хат, забили двох селян у їхніх

подвір'ях, спалили дворище священника Левандовського. Було вбито і двох большевиків.

Ця подія примусила Повстанком поставитись уважніше до розпочатої ним акції та бути більш пильним до лінії оборони Медвина.

Далі воєнні дії розгорталися стрімкіше. Медвинські повстанці встигли зробити ще напад на Стеблів і захопити там теж деяку зброю. Але це була остання їхня акція поза Медвином, далі відбувалася лише оборона самого Медвина.

Усі навколишні большевицькі охоронні та військово-оперативні групи були мобілізовані й надіслані в розпорядження Таращанського штабу – з боку Таращі до Медвина були найбільш вигідні підступи: відкритим полем, а не лісом, що облягав Медвин з інших боків.

Після цього понад два тижні через кожні день-два большевики провадили операції військового наступу з метою захопити Медвин і ліквідувати повстання. В цих операціях завжди брало участь кілька сотень большевиків, добре озброєних легкими і тяжкими кулеметами.

Кожного разу, коли повстанська розвідка доносила Повстанкомові про рух большевицьких частин до Медвина, в обох його церквах у великі дзвони били на сполох. З поля всі тікали до села і, хто мав яку зброю, а багато й з вилами, косами тощо, поспішали в окопи до озброєних рушницями повстанців. Медвинці на околиці свого села мали вигідні природні позиції, з яких могли добре обстрілювати ворога, що розташувався у відкритому полі.

Після кількох годин сильного большевицького вогню з рушниць та кулеметів і рідких, але більш влучних пострілів повстанців люди, озброєні вилами, косами, сокирами, робили випадки з окопів і, витворюючи ілюзію більшої маси озброєного війська, починали широким півколом обходити большевицькі війська з боків. Такі операції медвинців приводили до того, що большевицьке військо після кількогодінної стрільнини під вечір відходило назад, а медвинці, ошасливлені легкою перемогою над ворогом, поверталися до свого села, піддаючись уявленню, що вони непереможні, забуваючи про те, що большевики тоді окупували вже всю Україну.

Большевики ж тоді на зайнятих теренах України насправді мали тільки невеликі місцеві оперативні військові групи здебільшого з місцевих охоронних відділів. Великі військові частини тоді були задіяні на польському і врангелівському фронтах.

Медвинці мало турбували большевиків своєю військовою силою, але їм не давала спокою сила пропагандивного значення повстання в Медвині. Адже тоді большевики тільки зовнішньо окупували Украї-

ну, але ще не укріпилися на місцях, де на кожному кроці в них виникали конфлікти з місцевим населенням. Українська партизанка була загнана в підпілля, але в окремих районах ще діяла сильно: в Холодному Яру на Чигиринщині, на Уманщині (Дерещук), на Таращанщині (Мартинівський), на Звенигородщині (Квітковський) тощо. У місцевого населення було багато прихованої зброї. Медвинська іскра могла легко перекинутись на довколишні райони і розпалити вогнище повстань, а більшовики не мали сил і часу, щоб з ними боротися.

Тому ідейно-пропагандивне значення медвинського повстання почало турбувати не лише Київський більшовицький штаб, а навіть Москву. Тодішній військовий нарком Троцький на одному військовому засіданні говорив: “Медвин – це петлюрівське гніздо, яке мусимо жорстоко придушити”.

Наприкінці серпня більшовики перекидали свої військові з'єднання на врангелівський фронт, до Криму. Цим з'єднанням вони й дали завдання ліквідувати медвинське повстання. Для цього більшовики кинули на Медвин цілу дивізію. Її тимчасово передали в розпорядження місцевого більшовицького штабу, відповідального за придушення медвинського повстання, який мав план його ліквідації. У штабі працювали й українські комуністи – укапісти та боротьбисти, а між ними й комісар Семен Семко (згодом – ректор Київського університету), який закінчив своє життя як політичний в'язень у Соловецькому концентраційному таборі [17 лютого 1938 року]. Тоді українські комуністи ще жили ілюзіями, що можна збудувати українську самостійну, хоч і советську, республіку. Вони тоді мусіли довести ділом свої прагнення. Отже, Семко був якимсь комісаром (членом ВУЦВК. – Ред.).

Останній бій за Медвин

Більшовицьку дивізію підвели під Медвин з боку Таращі, звідки повинні були наступати головні сили (два полки). Частина війська мала наступати також із боку Богуслава і Корсуня. Наступ призначили на 27 серпня зранку. Але з невідомих причин головні сили, що йшли від Таращі та Богуслава, запізнилися і під Медвин прибули тільки надвечір, а ті, що надходили від Корсуня, прибули у призначений час.

Уже о 8-й годині ранку того дня від села Дмитренків, по Корсунському шляху, охоронні відділи повстанців обстріляли їхню розвідку. Негайно на ту дільницю було перекинуто більшу частину відділів повстанців

з інших дільниць. У коротких боях, у яких медвинці оперували з вигідних позицій, розташованих у садках, що називаються Хабні, військові частини большевиків були легко відігнані аж під село Сидорівку. Медвинці далеко від свого села не відривалися. Тому вже о годині 6 – 7 вечора вони верталися додому з “тріумфальною” перемогою. Але в селі їх зустрічали з невеселими новинами. Під село від Таращі підійшли великі сили большевицького війська й облягли його на полі півколом по Таращансько-Лисянському шляху. На завтра, напевно, призначено вирішальний бій за Медвин. Отже, з вечора цього дня большевики стрілянини не розпочинали.

Не спали в ніч перед вирішальним боєм і медвинці. Вона була тепла й задушлива, як у пору жнив. Низькі густі хмари провіщали дощ... Ніхто й не збирався спати. Панувала надзвичайна, нашорошена тиша. Складалося враження, що й собаки відчували тяжкий настрій і застрашню трагедію села, бо за всю ніч не обзивалися. Здається, перед ранком і півні не співали.

Над усіма нависло питання: що буде завтра? Чи залишимося живими? Може, це остання ніч? Відчували, що розправа буде жорстокою. Покладалися тільки на Божу волю. Повстанком жодних вказівок чи відозв до населення, як поводитися в тому чи іншому випадкові, не віддавав. По селу вночі спостерігалися тільки групи вояків, що тихенько просувалися в напрямку до лінії фронту, де завтра мав бути вирішальний бій.

Так непомітно, у страшному напруженні, без будь-яких особливих подій, минула ніч. Настав ранок. Ніхто не збирався до роботи. Видоєні корови залишалися вдома, їх не збиралися виганяти на пасовисько. З хат виносили цінніші речі й одяг і приховували по бур'янах чи закопували про всякий випадок десь у погребях та на городах. Худобу випускали з хлівів і повіток у загороджені подвір'я або прив'язували в садках коло дерев на випадок пожежі. Жінки з малими дітьми журилися, куди їм подітися і де заховатися. Одні збиралися тікати з дітьми до лісу, інші ховалися у погребях. Уся чоловіча молодь була на лінії оборонного фронту. Старші чоловіки не знали, що їм робити – йти до лінії фронту, ховатися із жінками й дітьми у погребях чи тікати до лісу.

О 9-й годині загорівся Лук'янів вітряк, що стояв на найвищій місці над Медвином, на Савур-могілі коло Таращанського шляху. Почувся вибух кинutoї гранати. Це був сигнал до бою.

І бій розпочався. Заторохтіли рушниці та кулемети. Посипалися кулі по лінії фронту оборони, де засіло повстанське військо. В селі поміж хатами літали кулі й попадали у вікна, ранили худобу, на яку ніхто не звертав тепер уваги. Жінки з дітьми та старі рятувалися в погребях.

Учасник медвинського повстання Мусій Федорович Шуляк із сестрами – ліворуч Мотрона (двоюрідна), праворуч Олена (рідна). 1917 р. З оригіналу.

Від Таращансько-Лисянського шляху, близько лінії фронту, де вівся головний бій за Медвин, усі люди з малими дітьми залишили хати і через село втікали в напрямку до лісу Довгенького, а далі – до сіл Хижинців чи Щербашинців.

Бій розгорявся. Большевики, відчуваючи слабкий вогонь із боку повстанців, що мали обмежену кількість набоїв і були на них дуже ошадливі, почали поволі посуватися до села. Там, де встигали заскочити до крайніх дворів, усе підпалювали, а пожежа, що все більше поширювалася навколо села, наповнювала страхом обложене населення. За кілька годин усе село поблизу фронту палало. Повстанці, обороняючись, поволі відходили до другої половини села в напрямку лісів.

Десь близько 2-ї години дня від Богуславського шляху коло садка, що звався Круглик, з'явився роз'їзд большевицької кінноти. Це була розвідка, большевики шукали можливості напасти на село з іншого боку, щоб перетнути повстанцям шляхи відступу й оточити їх. Роз'їзд обстріляла група повстанців, що тримала тут оборону.

На той час із сіл Гути та Дмитренків на поміч повстанцям підійшло близько 25 озброєних людей. Ними командував бувший матрос Мусій Ш-к (тут і далі: Шуляк. – Ред.). Вони з'єдналися з медвинцями, Мусій Ш-к повів об'єднану групу повстанців садками та лісом і вивів їх аж на поле за Кругликом. Там у долині спішена кіннота большевиків, чоловік близько 120 – 150, готувалася до атаки на Медвин з Богуславського шляху, щоби перетяти повстанцям відступ. Кількома сальвами загін Мусія Ш-ка розсіяв з'єднання большевицької кінноти, большевики відійшли і заховалися в ліску бувшої економії Дібрівка.

У цей час від села Висайки (Ісайки. – Ред.) большевицька артилерія почала обстрілювати загін Мусія Ш-ка, який мусив з чистого поля швидко відступити до лісу. З боку села почулися довгі викрики “ура-а-а”. Це большевицька лава, що тримала фронт, пішла на штурм Медвина. Повстанці, відстрілюючись і стримуючи большевиків, поволі відступали у напрямку Салатівської і Миколіївської вулиць до лісу Довгенький. Большевицька кіннота, яку затримав загін Мусія Ш-ка, заскочила до містечка по Богуславській дорозі вже тоді, коли повстанці відступили.

Большевики просувалися фронтом через село, заглядаючи у дворища і погребі, остерігаючись засідки повстанців. Червоноармійські кашкети на них були обернені назад, щоби цим відрізнитися від повстанців. До ночі вони дотягли свій фронт до Салатівської вулиці й усю запалили.

Настала ніч. Большевики повернулися за село на свої вихідні позиції, побоюючись контрнаступу з боку повстанців, але повстанці, не маючи сил боротися з такою масою большевицького війська, відійшли в ліс.

Після 9-ї години вечора все село палало: горіли хати, клуні, повітки, пеклася у хлівах худоба, яку не встигли чи забули випустити. Ніхто тієї страшної пожежі не гасив. Низькі дощові хмари над Медвином були червоні й кидали відблиски цієї пожежі за десятки кілометрів навколо, наводячи на сусідні села страх большевицької розправи. Здавалося, що якась надзвичайна диявольська істота, вся червона, з вогняними язиками й вогняними зубами, роззявила свою пащеку над Медвином і поглинала все – людей, їхнє віками надбане добро та їхні душі. Образ цієї істоти був символом прийдешнього ладу, що запанував не тільки над Медвином, а й усією Україною.

У селі було тихо. Ніде жодного звуку ні крику. Навіть собак не чути. Тихо догоряли хати й дворища, часом знову займаючись, нагадуючи собою спалах великої блискавиці. Молоді цієї ночі в селі не було.

Медвин переживав другу смертельну ніч, а його уцілілі мешканці чекали завтрашнього дня – дня большевицької розправи з беззахисним населенням.

Три дні розправи з мирним населенням

На другий день, 29 серпня, большевики знову суцільним фронтом почали наступати на Медвин, але тепер вже не проти озброєних медвинців, а проти безборонних старих, жінок, дівчат, проти жіночих скринь з їхніми бідними достатками. Тепер большевикам уже ніхто не загрожував.

Заходили в кожен хату і перевертали все догори дном. Для проформи шукали “бандитів”, але від кожної жінки й матері найбільше домогалися золота, погрожуючи, що коли знайдуть самі, то зараз же розстріляють. Жінки не боронили їм шукати, і большевики шукали. Перекидали постіль. Викидали все зі скринь, перевертали все в кожному закутку, висипали з мішків пашню на землю, шукаючи там “бандитів”. Молодших жінок тут же, при дітях, гвалтували. Все цінніше з одягу чи якихось речей (годинники, музичні інструменти тощо) забирали із собою. До другої-третьої години дня, швидко переглянувши всі хати, большевики пройшли село. Большевицьке військо зібралося на базарній площі містечка коло школи, де були його штаб і обоз. Сюди зносили все награване, кожен большевик мав місце на возі, куди зносив свої “воєнні трофеї”.

Після цього ще три дні, поки в селі стояла большевицька дивізія, селом ганяли окремі групи большевиків на конях і пішки, продовжуючи

Червона кіннота. 1920 р. (?)

грабувати. Вишукували заможніші хати, де можна більше знайти тих “трофеїв”. Бували випадки, коли в хату заходили багато разів і кожного разу наново все перекидали й переглядали, а найбільше домагалися того ж таки “золота”. Хто з дівчат чи молодших жінок ще залишився в селі, то ховалися в погребях, ямах чи соломі, в уцілілих повітках, хоч і там було небезпечно. Жінки з дітьми продовжували далі сидіти в погребях, боронячи себе від гвалтування, захищаючись дітьми. Хати цілими днями були порожні, з відчиненими дверима і вікнами, що в більшості були побиті. Ці три дні люди не пробували й прибирати розкидане, бо кожного разу гвалтівники вривалися до хати, перекидали наново. До того ж розкидане було менш підозріле для незчисленних збирачів “трофеїв”.

Моя мати у перший день грабунку була коло хати й тримала на руках малу дитину. Коли до хати прискочило кілька грабіжників і один з них всунув їй до рота цівку рушниці, погрожуючи застрілити, якщо не скаже, де в неї заховане золото, вона обімліла. З переляку мати три дні з дитиною просиділа в кропиві, під кущем калини, над річкою, і її ніяк не можна було відтіля витягти та привести до хати.

29 серпня большевицький комендант Медвина зібрав селян. Прийшли переважно старші чоловіки. Комендант оголосив такий наказ:

1. “Бандитів” із села вигнано, більше в селі ніяких боїв не буде.
2. Грабунки з цього часу в селі припиняються (грабунки було офіційно дозволено большевицьким командуванням. Але ця заява нічого не була варта, бо грабунки і насильства продовжувалися. – Авт.).

3. Усі чоловіки, що повтікали із села, але до “бандитів” непричетні, можуть повертатися до своїх родин. Провину їх проти советської влади й участь у бандитським петлюрівським повстанні проти советської влади пізніше розбере секція (трійка) губчека, що незабаром приїде до Медвина.

4. За свої гріхи проти советської влади населення Медвина мусить зазнати матеріальної кари, і тому на нього накладається контрибуція в такому розмірі: 50 коней, 150 корів, 300 овець, 300 свиней, 500 гусей, 500 качок, 500 курей, 100 пудів сала, 2000 аршинів полотна, 2000 пудів вівса, 2000 пудів сіна тощо.

Контрибуцію потрібно здати протягом трьох днів і своїми підводами відвезти її до Богуслава. Розподілом здачі контрибуції буде керувати комісія, призначена з місцевих селян.

5. У селі встановлюється військова влада та будуть на зиму розквартировані частини війська на повнім утриманні населення.

Контрибуцію збирали дуже легко. Ніхто нічого не жалів і все, що йому було призначено комісією до здачі, віддавав. Коли чого не вистачало, віддавав за сусіда.

До Богуслава потягнулася довжелезна валка підвод, навантажених селянським добром. Але під самим Богуславом понад шляхом в окопі опинилися сотні гусей, що подохли від спеки. Їх заміняли живими в додатковім податкові.

“Праця” секції губчека

На третій день до Медвина приїхала секція Київської губчека. Большевицьке військо, що громило Медвин, поїхало далі на південь до Криму. Секція губчека по черзі, за списком, викликала до себе всіх чоловіків і хлопців від 18 років і понад 30 років. Допомогали місцеві донощики з комнезаму, що поспішали виявити себе “патріотами” советської влади, а також дехто з місцевого жидівського населення.

До речі, місцевого жидівського населення ніхто з повстанців не чіпав. Не спостерігалось будь-яких грабунків чи насильств, хоч містечкові жиди й були дуже перелякані та сподівались проти себе якихось екекуцій.

Отже, секція губчека розпочала свою “працю”. Всі чоловіки й молодь, що після останнього бою за Медвин не пішли з повстанцями,

Чекіст. Поч. 1920-х рр. З оригіналу.
Публікується вперше.

мусли бути вдома і цим засвідчувати, що вони непричетні до повстання. Тому на виклик секції більшість з них зголошувалися, але не всі поверталися додому. Запідозрених у повстанні чи тих, на кого був якийсь донос, заарештовували і на другий день відправляли до міста Сміли. Там засідав Київський військовий трибунал, який докладніше розбирав справу “винних” і там же розстрілював їх. З арештованих секцією губчека медвинців майже ніхто з того суду не повертався.

Після майже двотижневої “роботи” губчека з Медвина виїхала, а натомість залишився її уповноважений, що звався офіційно уповноваженим “уголовного розиску”. Цей уповноважений працював повільніше. Але щодва-три тижні з допомогою донощиків він назбирував два-три десятки нових “винних” і відправляв їх у напрямку Богуслава, а відтіля ніхто з них не повертався. Там їх усіх розстрілювали.

Ось один з епізодів. Січень 1921 року. Ранком велика снігова завірюха, що замітає дороги і колючим снігом забиває подорожнім обличчя. В таку погоду Богуславською дорогою женуть близько 20 чоловіків і жінок. Навколо них – з надітими на рушниці багнетами і гранатами за поясами большевицька варта. Між чоловіками пізнаю свого дядька Ничипора Калашника, що довгий час був у Медвині листоношею і серед жидівського населення був своїм чоловіком, але на нього зробив донос один з місцевих жидів за якісь особисті порахунки. Із жінок пізнаю Ганну Івановську, дочку місцевого лікаря, та її подругу з київської гімназії – Еллу, що приїхала до Ганни в гості й тут її застало повстання. Ці молоденькі дівчатка гуляли з деякими старшинами, що брали участь у повстанні.

*Кулі повстанців. Поч. 1920-х рр.
З оригіналу. Публікується вперше.*

Розстріл вісімдесяти медвинців

Медвинські повстанці після бою за рідне село 28 серпня пішли в ліси. Там їх було сотні дві, а то й того менше, бо решта повернулися до Медвина і зникли в ревтрибуналі Сміли та губчека Києва. Часами окремі відділи повстанців можна було спостерігати у селах Лисянського чи Виноградського – сусідніх з Медвином – районів, де вони губили сліди від переслідувань большевицькою розвідкою.

Восени на південь до Криму пересувалася большевицька кіннота Будьонного, а з нею – її обози. Повстанці вступати в бої з відділами большевицької кінноти не наслідувались, але обози їхні часто розбивали. Одна з таких акцій сталася й поблизу Медвина з боку Стеблева, біля Гударевого яру. З розбитого обозу повстанці забрали зброю, а решта військового майна, переважно військового одягу (шинелі тощо), в тому числі й награване на польському фронті майно, вночі зникло поміж місцевим населенням. Хоч у Медвині тоді стояв великий большевицький загін піхоти, вся вина впала на медвинців. Большевики вирішили ще раз покарати мирних мешканців.

30 вересня загін кінноти Будьонного заїхав у село. Наказано було негайно скликати загальні збори всіх чоловіків. По всьому селу розіслано посильних, а в допомогу їм розсипались будьоннівські кіннотники з оголеними шаблями. Вони гвалтом зганяли людей на збори, погрожуючи розстрілом.

Коли на подвір'я волосної управи було нагнано повно людей, перед ними з ганку волосного будинку виступив большевицький комісар. Він заявив, що всі чоловіки віком від 18 до 30 років мусять негайно зайти до приміщення. Коли чоловіки й хлопці туди заходили, там їх “пакували” у дві кімнати холодної (волосного карцеру). А вже коли там було “напаковано” понад 80 осіб і більше не було місця, комісар заявив медвинцям, що були на подвір'ї:

– Вашими бандитами етой ночью разбіт і разграблен наш абоз, а в ньом – такеоє ваенное імушество...

Далі він перерахував його кількість.

– Через два часа всьо награбленное немедленно снести в етот двор, а то всем вам будет вот что...

І, витягнувши з кобури пістоль та взявши за груди старшого чоловіка, що стояв попереду, та виштовхавши його на ганок волості, пустив йому кулю в лоб.

Усі шарахнулися назад, але кругом шпалерою стояла міцно озброєна варта.

Ніхто не зголосився та й не міг зголоситися, що він у рахунок розграбованого зможе щось принести з дому. Коли б навіть такі зголосилися, то їх негайно би розстріляли. Оточені вартою добре це розуміли і якое інстинктивно сторонилися від варти та тиснулися до середини двору.

У тяжкій і смертельно страхітливій мовчанці, насторожені до найменшого поруху варти, люди, не рухаючись, простояли кілька хвилин.

Раптом комісар, що з пістолетом у руках стояв перед людьми і розглядав їх, заявив:

– Что, нет желающіх вазвратіть награбленное? Ну, теперь уже позна. Можете расхадітся, но за ето паплатітесь сваімі синамі.

Коло виходу з двору большевицька варта розступилась, і всі учасники зборів поспішили до виходу. За кілька хвилин мало хто з них залишився на шляху, що тягнувся до волості. Всі кинулися на боки, в городи. Кожен намагався не шляхом, а садками й городами прямувати до свого дому.

А заперта в холодній молодь чекала своєї трагічної долі. Коли учасники зборів розійшлися і шлях від волості до містечка був вільний, комісар наказав вивести всіх з холодної на подвір'я, оточене озброєною вартою, яка ще вужче стиснула коло. Кілька осіб встигли через вікна та задні двері втекти з холодної і зникнути в бур'янах. На подвір'я вивели 80 осіб.

– Вас атведут в Лісянку, – сказав комісар. – Ітті па середіне дарогі па два в ряд. Кто сделаєт шаг в сторону, таму на месте – пуля в лоб.

Поставили всіх у колону, навколо – кінна охорона. Попереду – кілька кіннотників, з обох боків – кінь за конем, решта [охоронців] – позаду. Всі наготові, з оголеними шаблями. Позаду кілька кіннотників тримали наготові ручні кулемети. Большевицьких кіннотників було близько 60 – 70 осіб.

Колона вирушила з двору волості через містечко і далі – по Стеценківській вулиці в напрямку на Лисянку. Вже майже смеркало, коли колона вийшла із села на поле. По дорозі їм ніхто не зустрічався, лише з-за тинів виглядали люди.

Страшна, символічна для всього большевизму в Україні процесія швидким темпом пройшла через село.

Було вже темно, десь близько 9-ї години вечора, як медвинці почули з боку Ковтунового ліса, що стоїть над Лисянським шляхом, густі постріли та страшний, смертельний крик людей, що тривав якихось хвилин п'ять.

Здригнулися серця батьків, матерів, жінок і сестер, і не лише їхні... Серця відчули, що сталося щось страшне, якийсь надлюдський злочин. І хилилися матері, падали до землі жінки та сестри, як підкошена трава. Хилилися й падали, за хвилину схоплювались і бігли до місця того смертельного людського крику. І побачили...

За кілометр від Медвина, під Ковтуновим ліском, на чистому полі, лежало сімдесят дев'ять тіл постріляних і порубаних юнаків Медвина. З вісімдесяти тільки один, легко поранений, зразу впав у воду струмка і, прикритий тілами інших, залишився живий.

Люди вночі розшукували пошматовані тіла своїх рідних, перевозили їх на цвинтар, нашвидкуруч копали ями і без домовин, без священика ховали – часто по 2 – 3 в одній ямі. Цілу ніч на вісьмох цвинтарях села відбувалися страшні похорони. Не похоронним співом, а здушеними глухими риданнями і рясними сльозами все населення Медвина глухої ночі, перед самим празником Святої Покрови, проводжало мучеників в останню путь. А наступних ночей на полі, над струмком, на місці недавньої трагедії скривавлену землю було зібрано і насипано високу могилу та поставлено “безіменний” дубовий хрест.

Пригадати тут усі імена жертв цього страшного злочину ми не в силі. В пам'яті залишилися тільки деякі з них:

1. Омелько Скринник – син бідної, з малими дітьми, вдови. Закінчив 1914 року Медвинську вищу початкову школу, був сільським учителем, а потім військовим старшиною.

2. Павло Красногородський. Закінчив ту саму школу, пізніше вчився в Черкаській учительській семінарії, був військовим старшиною. Зали-

шив дружину з малою дитиною. Його рідний брат Митрофан у цей час був розстріляний у Смілі.

3. М. Степанченко – син бідної селянської родини. Був сільським учителем, пізніше військовим старшиною.

4. Микола Скринник – син бідної селянської родини. Самотужки вчився і працював у місті. Був військовим старшиною. Залишив дружину з двома малими дітьми.

5. Павло Ковган – закінчив Медвинську початкову вищу школу; був військовим старшиною.

6. Н. Глазко – закінчив ту ж школу, був військовим старшиною.

7. Купріян Хижняк – закінчив ту саму школу. Його два рідні брати загинули від [рук] большевиків пізніше.

8. Полікарп Сарапука – закінчив ту ж школу. Його рідний брат загинув від [рук] большевиків пізніше.

9 – 11. Три сини – 18, 20 і 22 років – Григорія Дяченка, бідної селянської родини. Поховані в одній могилі.

12. Йосип Даценко – син старого батька. Після перебування на царському фронті був дуже хворий.

13. Два сини Антипа Ступки: Соловей і Агей. Третій – Онисько – був тоді ж розстріляний у Смілі. Четвертий – Тимохтей, що в роках 1912 – 22 був в Америці на заробітках і повернувся додому, пізніше, в 1933 р., помер з голоду.

14. Онисько Плаксун – син бідної селянської родини.

Большевизація села і повстанці

Після кривавої розправи у Медвині на півроку розквартирували полк большевицької кінноти та полк піхоти, що стояв там трохи не рік. Люди й коні були на утриманні у медвинців. Коли всі харчові запаси для людей і коней вичерпувалися, большевики об'їдали сусідні села. На села виїздили завжди немалими військовими групами, бо ж навколо Медвина маневрував загін медвинських повстанців.

Під захистом військового гарнізону в Медвині большевики розпочали розбудовувати адміністративний апарат і творити свої політично-громадські організації. Було знову створено “ком'ячейку”, комнезам та наново організовано комсомол. До цих організацій довгий час із місцевого населення ніхто не йшов. Всі перебували в стані страшного морального пригнічення від недавно пережитих подій.

*Працівники Медвинського райвиконкому. 1920-ті рр.
З оригіналу. Публікується вперше.*

До “ком’ячейки” належали переважно наслані в село різні большевицькі уповноважені та службовці. З місцевих було щось дві-три особи. В комнезамі порядкували Швидун, що приїхав до села під час революції як робітник-зайда, та Мокій Калашник, якого в селі не вважали за господаря. До комнезаму заманювали людей тим, що обіцяли їм більші наділи бувшої панської землі з умовою будуватися окремими артілями за селом (пізніше були ліквідовані та перетворені в колгоспи). Комсомол розбудовувався винятково з молоді прибулих під час революції родин робітників та місцевих жидів. Пізніше до нього почали притягувати комнезамівську молодь.

Большевицькі війська в селі пиячили, бешкетували, викрадаючи ночами по хлівах курей і свиней, часто виїздили на села та до лісу на облави повстанців і допомагали уповноваженому “утрозиску” відправляти арештованих до Богуслава.

У селі працював большевицький “Політпросвет”, що ліквідував усю книгозбірню української “Просвіти” та наводнив село дешевою советською агітаційною літературою. У приміщенні містечкової початкової школи, яку було перетворено на большевицький військовий театр, часто ставили вистави. Місцевих учительок змушували брати участь у тих виставах, бо серед військових не було жінок. Крім того, зобов’язано й місцевий драматичний гурток давати щодві-три неділі вистави для війська.

Загін медвинських повстанців не зник. Після останнього бою за Медвин цей загін заховався в лісах, переформувався, змінив керівний склад та поповнився повстанцями з цілої околиці Медвина. В зимові місяці 1920 – 1921 років цей загін оперував у південних від Медвина околицях Лисянського, Звенигородського, Виноградського та Красилівського районів. Великих збройних сутичок з большевицькими військами він унікав, але від малих, і то переважно десь по лісах чи далі від сіл, не відмовлявся. В цих сутичках загін здобував зброю та амуніцію.

На той час большевики в кожному селі із заможніших і більш авторитетних селян поробили групи “ответчиків”. Такі групи мали по 20 – 50 чоловік і на випадок виявлення в тому чи іншому селі повстанців чи нападу повстанців на большевицькі військові групи чи їхню сільську адміністрацію мали бути розстріляні. Про це добре знали керівники повстанського загону, тому й не ризикували життям невинних “ответчиків”, бо в кількох селах згаданих районів уже були випадки розстрілів. Села були стероризовані большевиками. Селяни хоч і виявляли свою моральну підтримку повстанцям, але боялися їхньої появи в себе.

Головний керівний склад повстанського штабу Медвина за той час змінився. Від нього відійшов отаман Хома Лебідь (пізніше емігрував до Польщі), а його місце зайняв отаман Квітковський, що мав свій загін повстанців на Звенигородщині й тепер об'єднав загони. Помічником його став Платон Слуцький – син священника села Медвина. Начальник штабу Микола Василенко теж відійшов (згодом зі своїм братом Панасом перебрався до Польщі, а відтіля переїхав до Південної Америки). Керівником пропагандивного відділу і далі залишився сліпий бандурист Антін Петюх (пізніше він загинув у бою з большевиками). Про нього кілька слів.

Антін Петюх хоч бачив украй погано, і то переважно в сутінках (йому ще малою дитиною під копою в полі жнивове сонце спалило очі), але працював у повстанському загоні Квітковського як пропагандист. Разом з іншими вояками загону їздив на коні, мав з одного боку пістоль, з другого – шаблюку, а за плечима в торбині бандуру. Одного його нікуди не посилали, коло нього було кілька вояків. На всіх виступах перед повстанцями чи на зборах селян, які повстанці часто скликали, завжди виступав Антін, бо краще ніхто не міг промовити і ніхто не міг промовити з таким серцем, як це міг зробити він. Антін, досвідчений бандурист і промовець, умів у своїх слухачів викликати сміх і сльози. Розповідаючи селянам про історію та долю України й українського народу, він тут же грав на бандурі козацьких дум і пісень. Промовами і грою на бандурі Антін Петюх підтримував у подоланих і стероризова-

них більшовиками селянах волю до боротьби за національне визволення і ненависть до більшовизму.

Загін Квітковського як бойова формація не становив для більшовиків якоїсь більшої загрози. Але він був небезпечний для них, так би мовити, морально-політично – рейдами по селах, пропагандивною роботою бандуриста Антона Петюха. Більшовики за загоном Квітковського весь час стежили і не давали йому спокою. Треба було кожної ночі робити великі переїзди. Люди були перемучені й, бувало, не могли через надмірну втому впильнуватися перед ворожим нападом зненацька.

Під час одного з таких нападів, у селі Семенівці Лисянського району, Антін Петюх потрапив у пастку до більшовиків, але, не бажаючи здатися живим, пустив собі кулю в лоб. Його бандуру врятували, і вона пізніше зберігалася в Медвині, зокрема кілька місяців у мене.

Загін Квітковського був увесь на конях, одяг і озброєння мав як у більшовиків (наприклад, на головах “будьонівки”). Тому по дорозі такий загін усі приймали за більшовицький. Тільки придивившись ближче до облич вояків, можна було впізнати, хто вони. Тож нерідко навіть у самому Медвині ввечері бачили, як загін Квітковського проїздив вулицями села, в якому було повно більшовицького війська.

“Амнестія”

Настала весна 1921 року. Сподіваного розгортання нового повстання по всій Україні чи приходу української армії з Петлюрою не сталося. Населення було дуже стомлене війною. Більшовики міцно закріплювалися на завойованих землях, змінюючи свою тактику в поведінці з українською людністю. Наприклад, у галузі національної політики вони використовували українських комуністів (укапістів і боротьбистів), обіцяли всі можливості української школи, науки, культури. 10-й з'їзд комуністичної партії (8 березня 1921 р.), засуджуючи два ухили – великодержавний шовінізм (великоруський) і місцевий націоналізм, – нібито головну увагу звернув проти великодержавного шовінізму. “Воєнний комунізм”, що був спробою взяти капіталістичні елементи міста й села штурмом, замінено непом, що було хитрим маневром (як пізніше виявилось), продрозверстку замінено продподатком; проголошено амнестією для всіх повстанських груп, що на той час дуже здрибніли.

Загін Квітковського зменшувався і тепер втрачав навіть свою пропагандивну вартість. Його вояки, придбавши якісь документи, виїздили в міста і за межі України, щоб затерти за собою сліди.

Комендант Медвина шукав зв'язків з Квітковським, пропонуючи йому амністію. Посередником взявся бути Ілюшенко, бувший фельдшер. У хаті Олени Григоренко, добре знайомої з начальницьким складом большевицького війська в Медвині та з керівним складом Квітковського, на околиці Медвина, у глибокому садку, було влаштовано “джентльменську” зустріч з “випивкою” большевицького і повстанського штабів. З обох боків було по три чоловіки. Зустрілись, випили й спокійно поговорили. Пропозиції большевицького штабу підкуповували Квітковського, і він, наївний, їм повірив. Після цього йшла довгий час підготовка як серед повстанського загону Квітковського, так і в большевицькому штабі та большевицькій адміністрації Медвина.

Одного гождого недільного дня перед Зеленими святами в Медвині стало відомо, що сьогодні повстанський загін Квітковського, згідно з проголошеною амністією, добровільно здається большевикам. Задача має відбутися коло приміщення райвиконкому (бувша попівська садиба в містечку) десь о 2-й годині дня.

Посередині двору райвиконкому поставлено стіл з кількома стільцями. Біля столу прикріплено червоний – з серпом і молотом – большевицький прапор. Тут зібралися представники військової, партійної та адміністративної влади Медвина. Зібралось багато зацікавлених, між ними кілька вчителів, а найбільше – дітвори. Медвинці стояли навколо площі, що, як на параді, була обставлена червоноармійцями в бойовому виряді.

О 2-й годині з боку Вовчої гори (так називалася вулиця) повільним бігом на конях, у “будьонівках” і большевицькому одязі та озброєнні, наближався повстанський загін на чолі з Квітковським і його штабом – всього з півсотні чоловік. Загін в'їхав у двір райвиконкому, на обставлену вартівими червоноармійцями площу, вишикувався військовим порядком перед столом, за яким стояли представники большевицької влади, і зліз із коней. До кожного з них підходив червоноармієць, забирав коня і відводив убік. По черзі, почавши від самого отамана Квітковського, повстанці підходили до столу і складали свою зброю. Здавши всю зброю, вони вишикувалися “на струнко”. Військовий старшина Медвина звернувся до них зі словами:

– Советська влада, влада робітників і селян, є добра і милостива навіть до тих, хто піддався ворожій петлюрівській пропаганді та збройно воював проти неї. Вона проголосила амністію і дає можливість випра-

вити свої помилки дальшою чесною працею над зміцненням советської влади та завоювань Октябрю. Всим вам, згідно з постановою уряду, як амнестованим, видаються документи, на підставі яких ніде, по всій території советських республік, вас ніхто не має права переслідувати. Ви можете скрізь вільно їздити і чесно працювати. Такі самі документи видаються і вашому отаманові Квітковському та його заступникові Слуцькому, але перед їх одержанням вони мусять з'їздити до Харкова і там перед українським урядом скласти деякі свідчення про діяльність вашого загону.

Знову по черзі підходили до столу всі повстанці, крім отамана і його заступника. Там на раніш виготовлених, з печатками і підписаних бланках вписували їхні імена і прізвища, які вони називали, і видавали документи на руки.

По тому бувших повстанців, а тепер уже “повноправних советських громадян”, випустили з двору, а Квітковського й Слуцького взяли під варту і завели до приміщення райвиконкому.

Другого дня раненько їх під вартою відвезли до станції Миронівки, а відтіля поїздом – до Харкова. То були останні відомості про них. У Харкові вони були розстріляні – не допомогла їм проголошена амнестія.

Самі повстанські вояки, одержавши відпускні документи, сприйняли ту амнестію по-різному. Розумніші й далекозоріші на другий день на-завжди зникли не тільки з Медвина та інших своїх сіл, а й з меж України. Інші, більш наївні й менш обережні, щиро повірили в амнестію і протягом певного часу поодиночі й непомітно зникли в застінках Чека. Хто був зразу виїхав з Медвина, але по кількох роках вернувся, маючи надію, що про нього як повстанця вже забуто й він зможе потихеньку жити біля своїх рідних, тих також непомітно зліквідовано.

Большевицька влада ніколи, нікому і нічого не прощала. І це особливо пам'ятають і знають медвинці.

Група Левченка

Не всі медвинські повстанці весною 1921 року зголосилися на большевицьку амнестію. Багато з них не повірили їй і залишилися далі в лісах. Між ними не було провідника, що міг би утворити більшу групу, тому вони розбилися на групки по два-три чоловіки. В таких групках, тримаючись один одного, вони краще переховувалися від переслідувань большевицької розвідки.

Поки ще було літо, вони легко переховувалися в зелених кущах і лісах, дістаючи собі харч із дому від рідних чи десь по селах від знайомих, а в допомозі харчами їм ніхто не відмовляв. Гірше стало, коли настала осінь і зима. Тоді вони мусили переховуватися в хатах лісових вартових чи в землянках у глухих малопрístupних гущавинах. За ними полювали як за загнаними зайцями і скрізь стріляли.

Большевики застосували проти повстанців провокацію. Шукали з-поміж них легковажніших, закликали працювати до своєї міліції, обіцяли добре платити і помилювання, коли ті допоможуть зловити решту, розкидану по лісах. Ось приклад.

Уповноважений “угрозиску” викликає до себе одного з раніше амністованих, Ф. П-ка, і веде з ним таку розмову:

– А де ваш приятель З. В-ко? Ще не зголосився по амністії?

– Не знаю. Останній раз я бачив його ще тоді, коли ми були разом у лісі.

– Брешете. Ви нас не обманете. Ми вам повірили, видали документи, гадаючи, що ви будете біля своєї родини чесно працювати, але ви тримаєте далі зв'язки зі своїми лісовими товаришами-бандитами. Три дні тому у вас у хаті був З. В-ко. Мусите нам все розказати про ваші розмови з З. В-ком, інакше вже ніколи не побачите своєї родини.

– Я не маю з ним нічого спільного. Він мені тільки скаржився, що погано зробив, коли тоді не зголосився зі мною разом на амністію, а тепер мусить ховатися по лісах.

– За вашу провину ми вам нічого не зробимо, якщо зробите нам послугу. Зустрічайтесь далі з З. В-ком та іншими своїми товаришами, що є в лісі, але про всі ці зустрічі все нам розповідайте. Переконайте З. В-ка (ми знаємо, це ваш найбільший приятель), що ми його можемо і тепер амністувати, але з умовою, якщо він перейде працювати до нашої міліції. Коли він на ці умови погодиться, негайно про це повідомте мене.

Через тижнів два З. В-ко вже працював у міліції. Там було ще кілька таких ренегатів. Вони знали всі потайні ходи та шляхи повстанців по лісах і почали допомагати міліції. Скоро багато повстанських групок були поодинокі зліквідовані в боях або були спіймані й розстріляні в київській Чека.

Під кінець зими 1922 року рештки повстанців об'єдналися у більшу групу під керівництвом Левченка, що згуртував навколо себе близько 20 осіб. Такій групі було вже легше боронитися від переслідувань, а то навіть нападати на міліцію.

Весною 1922 року між загоном Левченка і значно більшою групою міліції, яка тоді нараховувала близько 80 осіб, сталися три бої в Гірча-

ковім лісі, в яких було забито більше десятка осіб з обох боків. Однієї ночі Левченко зі своїми товаришами напав на хату старшого міліціонера Романа Стукала, що проявляв найбільший сприт у переслідуванні повстанців. Хата була під залізним дахом, тому її не змогли запалити. Стукало дві години відбивався, поки не приспіла міліція. Левченко зі своїми товаришами відступив у ліс. Після цього міліція завжди – і вдень, і вночі – ходила тільки групами.

У тих місцях, де переховувалася чи могла перебувати група Левченка, серед місцевого населення, що раніше допомагало харчами і різними відомостями про місцеперебування міліції, тепер настало велике занепокоєння. Бо кожної хвилини міг статися бій у селі, поміж селянськими хатами. Діставати допомогу харчами від селян ставало щораз важче, і група Левченка поволі маліла. Влітку 1922 року з неї лишилися тільки три найбільш відважних. Большевики і тут застосували провокацію. Одного з них вони завербували до своїх співробітників. Цей провокатор, коли два його товариші спали в землянці, а він сам був на варті, одного застрілив, другого тяжко поранив, а сам зголосився до міліції. Міліція “подякувала” зраднику, відпровадивши до Богуслава, де його і розстріляли. А старшого міліціонера Романа Стукала влітку 1924 року, коли він повертався після оранки з поля, застрілив невідомий месник.

Йшли роки. Пережиті події поволі забувалися. В 1932 – 1933 рр. з голоду повимирали цілі вулиці біднішого населення, в ім'я якого начебто большевики спалили і розстріляли Медвин. У роках 1937 – 1939 багато медвинців, хто мав братів і родичів, причетних до повстання 1920 року і вже давно знищених, зникли по тюрмах і концентраційних таборах.

Колись багатолюдне, що мало 12 тисяч душ населення, село Медвин перед Другою світовою війною нараховувало тільки 6 тисяч. У ньому зникли колись так по-господарському розбудовані двори, зникли клуні, повітки, більшість садків, а залишилися обдерті хати з курниками та... чотири великі колгоспи.

Історична оцінка медвинського повстання

Зараз, з віддалі 30 років, отже, певної, хоч і невеликої, історичної перспективи, можна дати оцінку тодішніх подій у Медвині. Оцінюючи їх з військового боку, треба сказати, що вони були самовбивчими. Адже військово-технічної бази для такого повстання керівники медвинського Повстанкому не мали. Крім трьох кулеметів з невеликим запасом на-

Медвинські бандуристи Дмитро Якович Салата і Захар Юхимович Миколенко. Медвин, 1920-ті рр. З оригіналу.

боїв до них. Вони навіть не знали про кількість рушниць, якими могли розпоряджатись. А рушниць, придатних до ведення бою, виявилось не більше трьохсот, бо решта від недбайливого переховування їх у землі стали непридатними.

Організаційно-підготовчої, політично-пропагандивної роботи як серед місцевого населення, так і в околишніх селах, що дихали одним духом з Медвином, теж не велося. Про це свідчить те, що медвинців майже ніхто вчасно не підтримав. Невеликі групи вояків із сусідніх сіл прийшли на допомогу Медвинові пізніше – з власної ініціативи. В розпорядженні Повстанкому не було навіть друкарської машинки, жодних друкарських засобів для виготовлення летючок, прокламацій. Аж на третій день повстання чорнилом від руки було написано відозви до населення околишніх сіл.

Не було там провокації чи якоїсь авантюри з будь-чийого боку. Все сталося стихійно. Сталося стихійно через ряд причин, які тепер можемо спокійно проаналізувати.

Перше і найголовніше – це дух пробудженої, більшовиками на той час ще далеко не зрозумілої і не подоланої, а українським політичним світом у свій час не використаної стихії Української національної революції. За попередні роки Національно-визвольної війни там десь зверху і в центрі всякі зміни влади і політичного режиму давали коливання в обидва боки корабля тієї революції, а в Медвині відчувалися тільки відголоси тих коливань. Медвин, віддалений від промислових центрів і залізниці, з перших днів Лютневої революції глибоко сприйняв її як Національну революцію, докорінним чином і назавжди змінивши своє національне обличчя. Добу Центральної Ради і Директорії він глибоко сприймав, мав тісний зв'язок з Києвом, збагачувався відтіля різноманітною політичною літературою. Інші часи, що не пасували йому з тієї революції, він просто не приймав і відкидав, а робив своє. Медвин варився у власному соку, заправленому найкращими дріжджами Української революції.

Друге – це народження і сформування на той час численної верстви селянської української інтелігенції, хоч, правда, в загальному політично малограмотної, але патріотичної, гарячої і жертвовної. Патріотизм її не був уміло використаний українським політичним світом. Ця інтелігенція виросла в селі, до міста вона не дійшла і не доросла, щоб заповнити собою місця, де для Української державності бракувало кадрів.

Третє – це виявлення справжнього, а не замаскованого (як у пізніших часах) обличчя більшовизму доби “воєнного комунізму” в особах тодішніх уповноважених комісара постачання Сталіна. І виявлене воно

якраз на ґрунті національного питання і заперечення прав української мови як одного з осягів Української революції.

Четверте – це опертя большевицьких комісарів не на місцевих авторитетних для селян громадян, а на прийшлий з міста пролетаризований і зросійщений та на місцевий антигромадський і аморальний елемент. Це останнє свідчить, що большевизм в українському селі, а в Медвині як приклад, абсолютно не мав під собою ґрунту і був большевиками силою збройної переваги туди принесений і насаджуваний, а пізніше демагогічно культивований і закріплений.

Невідомо, як би надалі розвинулись у Медвині політичні події і чи дійшло б між медвинцями і большевиками до збройного зудару, коли б 5 серпня на загальні збори селян приїхали іншого типу комісари і тактовніше поводити себе перед селянами. Можливо, що саме такого зудару і не було б, але, безперечно, конфлікт відбувся б і не з меншим числом кривавих жертв, як це й сталося там, де в той час і не було такого повстання.

Населення Медвина, що стихійно підтримало повстання, зазнало надзвичайних жертв, але ніколи не було в нього каяття чи нарікання за цю акцію проти большевиків. Тільки тепер селяни зрозуміли свою помилку: треба було не Медвин збройно боронити, а свою державу українську, і своїх синів віддавати в жертву не на полях бою за Медвин, а на загальних фронтах української армії на чолі із Симоном Петлюрою за Україну.

Медвинське повстання 1920 року є одним із безлічі фрагментів Української національної революції і збройної Визвольної боротьби українського народу проти большевизму за свою волю, за свою державну незалежність. Воно залишило глибокі сліди у свідомості та психології населення Медвина та околиць. Пізніше вся підростаюча молодь, незалежно від того, в яких большевицьких школах вона навчалася, на якій господарській, урядовій чи військовій роботі перебувала, завжди залишалася українською у своїй душі й патріотичною у своєму серці, бо вона виростає з коріння медвинців. Прийде час – і український народ у своїх святцях героїв і жертв, що полягли за волю України, згадуватиме й імена медвинців.

Іван ДУБИНЕЦЬ

Дубинець І. Горить Медвин. Історично-мемуарний нарис. – Нью-Йорк: Добрус, 1952. – С. 1 – 27.

Ще декілька слів до спогадів про Медвин

Післяслово до спогадів Івана Дубинця “Горить Медвин”

Юрій Лавріненко
(Дивнич).

Мабуть, ми не дуже помилимося, коли скажемо, що мемуарні спогади Івана Дубинця “Горить Медвин” є чи не єдиним прикладом справді ділових і справді цінних спогадів нових емігрантів з УССР. Зразу видно, що автор добре знає те, про що пише, і що фактів він не підмінє “лірикою”.

Мусимо признатись, що ми принесли із собою з поневоленої Батьківщини “великих слів велику силу”, але не зуміли культурно задокументувати бачене і пережите. Не кажу тут про нашу художню літературу – Гуменну, Багряного, Осьмачку, Домонтовича та інших, які зробили що могли художнім словом.

Художня література і мемуари – це зовсім різні речі й різні ділянки культури. Вони не можуть замінити одне одного, дарма що обидва вимагають доброго стилю слова і викладу. І тут мусимо сигналізувати небезпеку: в нас уже зародився “жанр”, так би мовити, “ліричного спогаду”. Секрет його в тому, що людина, розгубивши в пам’яті конкретні факти або не вмючи ті факти зібрати в цілість, запалюється голим почуттям до минулого і те своє сьогодинське почуття подає в довгих розтягнених писаннях. Це межує з фальсифікацією і графоманством. Виходить ні те ні се: занадто публіцистика, щоб бути лірикою, і занадто “лірика”, щоб бути діловим спогадом про факти.

Є чотири причини, чому нові емігранти з УССР досі не дали добрих спогадів:

1. Не вивезли з собою жодних архівів, документів і систематичних нотаток.

2. Не сміють говорити речі, які могли б пошкодити тим, що в ССР, і які допомогли б у НКВД-МГБ розібратися в деяких справах.

3. Недооцінюють величезного політичного і культурного значення совісних, правдивих і переконливих спогадів про конкретні, нехай і найдрібніші, факти.

4. Не вчаться на ліпших світових зразках, як треба писати той чи інший рід мемуарів.

Іван Дубинець показав, як можна перебороти перші три причини. Він кілька років збирав факти з передреволюційного життя свого села і цим дав зрозуміти, чому його Медвин саме так, а не інакше поведив себе під час революції. Він старанно описав деякі подробиці російсько-більшовицького окупаційного режиму в Медвині 1919 – 1920 років. Ми бачимо з прізвищ, з окремих висловів і вчинків окремих осіб і груп, із загального настрою села і окупантів, як неминуче наростав конфлікт, як він вибухнув, пропалахкотів і трагічно закінчився у своїй жадливій ізоляції від іншого світу. Завдяки цій люблячій увазі до факту автор в одному короткому нарисі дав нам більше зрозуміти природу російської советської влади в Україні і природу українського села під такою владою, як сотні статей у наших газетах.

Я сам походжу із села, що межує з Медвином (с. Хижинці, тепер Лисянського р-ну Черкаської обл. – *Ред.*), і в 1918 – 1920 роках відвідував вищу початкову школу в Медвині, про яку згадує й автор спогадів. Багато з того, що описав Дубинець, я сам бачив, багато знав з оповідань інших очевидців і можу сказати, що ніде у спогадах Дубинця не натрапив на фальш. Скоріше, авторові бракує повноти – і це зрозуміло, бо він теж не вивіз архіву із собою. Зокрема, автор неповно охарактеризував і жидівське населення Медвина, серед якого переважали не тільки торгівці, а й бідні ремісники. Убогість жидівського гетто лише доповнювала картину величезних мас убогого безземельного селянства, і це були перші російські більшовики, які хотіли посіяти ворожнечу між однаково пригнобленими українцями і жидами та використати одних проти інших на свою користь. Зокрема, автор нічого не сказав і про тих, хто керував розгромом і нищенням Медвина та його населення. Це тому, що автор дивиться на події ізсередини повстання, юним учасником якого він був.

1923 чи 1924 року мені довелося говорити про Медвин з тодішнім завідувачем агітпропу Уманської окружної КП(б)У Василем Іванушкіним, який викладав політграмоту в школі, де я вчився, і який сам учився у нас української мови. Іванушкін пізніше працював у Києві якимсь начальником у Всенародній бібліотеці, а також, здається, в Київському інституті народного господарства (КІНГ), і деякі кияни його мусили б знати. Довідавшись, що я з-під Медвина, він розповів мені, що був комісаром того російсько-більшовицького військового з'єднання, яке брало боєм Медвин, спалило понад 600 дворів і церкву, пограбувало й розстріляло “бандитськи настроєне” село.

Іванушкін говорив про медвинську трагедію так спокійно і просто, як говорять про оранку поля. Я не міг зрозуміти тоді того спокійного

тону і по-скляному рівного погляду сірих очей оповідача. В тих очах не було ні найменшого сумніву й поруху совісті. Нехай же ім'я цього російського більшовика буде точно записане в криваву історію Медвина – для науки майбутнім молодим медвинцям.

Може, незайвим буде нагадати тут про В. Іванушкіна ще й таке: 1933 року він під час свого приїзду з Києва до Харкова (де я тоді вчився) зустрівся зі мною. Був життєрадісний і здивувався, що я стомлений і невеселий. На його здивування (може, й роблене) я нагадав про панелі тодішніх харківських вулиць. Він зрозумів, що я говорю про трупи і напівтрупи загиблих з голоду селян, що рясно “квітчали” собою вулиці Харкова. Насупившись, Іванушкін щось сказав про небезпечність моїх настроїв і про те, що соціалізм занадто велика справа, щоб цінити його нижче якихось жертв.

Тоді, втративши рівновагу, я запитав:

– А коли б справа будівництва соціалізму вимагала спалити і виморити всю Україну, переселивши решту людей на острови Крижаного океану, то Іванушкін зробив би і це?

Іванушкін страшенно здивувався моїй сміливості, помовчав і зі злою сухістю відповів:

– Коли б будівництво соціалізму цього вимагало, то я і це зробив би.

– Ну, так я с... на такий ваш соціалізм, що кидає в безодню цілі народи замість підіймати їхню долю до нового життя і розквіту!

– Ого! – вигукнув Іванушкін. – Я бачу, ти вже визрів. Я цього не сподівався.

24 грудня того ж 1933 року я сидів у тюрмі НКВД на Чернігівській вулиці, й серед інших обвинувачень слідчий, стукаючи кулаком по столу, закинув мені:

– Ви думаєте, ми не знаємо, як ви реагували на наші труднощі на селі?!

Я мовчав і думав, що Іванушкін не єдиний із тих, які могли б інформувати НКВД...

Десь у пізніших роках його заарештували, і більше я про нього не чув. Щось у ньому і його долі нагадувало мені біблійних бісів і “Бісів” Достоевського.

Приклад Медвина – клясичний. Він показує величезну стихійну силу українську – та її фатальну сліпоту й роздрібненість. Медвин був ніби острів. І кожне село, і кожне місто, і кожна група й особа в українському світі – це робінзонів острів. Вони всі подібні – ті острови. В них спільна історія, спільна психіка, але майже жодної організації і дуже слабкий політичний інстинкт. Можна твердити, що в 1919 – 1920 роках пару со-

тень таких Медвинів могли б розтрити нову російську імперію, якби були об'єднані організацією і програмою.

Збройний спротив в УССР не закінчився Медвином (медвинським повстанням. – *Ред.*). На моїх очах 1924 року судили прилюдно в Умані вчителя Дерещука – провідника повстанського загону, що діяв аж до того часу. Деякі зібрані нами матеріали показують, що стихійні збройні повстання не припинялися в Україні аж до 1933 року і що з початком Другої світової війни вони знову виявилися то тут, то там. Ці збройні вибухи спротиву ми не думаємо ідеалізувати. Вони були сліпі, приречені, деякі з них були навіть спровоковані агентами НКВД. Але вони виявили краще, ніж що інше, – те, що український народ не пішов у добровільне рабство.

На цьому історичному тлі ми так само легше зрозуміємо подвиг і поразку нашої славної УПА, яка з історичною неминучістю мусила повстати, боронитись і зазнати величезних жертв.

Мусимо всіх їх згадати, задокументувати спогадами, свідченнями і всим чим тільки можна. Мусимо все те систематизувати, щоб у всій голізні стала перед нами і велика сила, і велика слабкість та роздрібненість наша. Мусимо не загубити з нашої національної пам'яті жодної жертви нашого народу, як також ні одного іванушкіна.

Можна прогавити перемогу, можна використати і найбільшу поразку. Для цього останнього потрібна насамперед добра національна, вдумлива пам'ять.

Юрій ДИВНИЧ (ЛАВРІНЕНКО)

Дубинець І. Горить Медвин. Історично-мемуарний нарис. – Нью-Йорк: Добрус, 1952. – С. 27 – 29.

Мова про пережитте

Микола Василенко. Комодоро-Рівада-
вія, колонія Сармієнто, штат Чубут, Ар-
гентина, 1924 р. (?). З оригіналу.
Публікується вперше.

Тепер з певністю можна ска-
зати, що величезний відсоток
українців уже переконалися, від
чого залежить добробут наро-
ду і через що ми його не маємо.
А тридцять із лишком років тому
(мова про початок ХХ століття. –
Ред.) лише малесенький відсо-
ток людей зрозумів, що без волі
не варто жити, бо ж воля є мати
добробуту. Правда, багато сіл по
всій Україні зривалися до бороть-
би за волю, лише, на превеликий
жаль, то було так неодноразово,
так неорганізовано, що всі ті зри-
ви залишилися безкорисними.
Але, незважаючи на те що інтер-
національний капіталізм якраз
у початках тієї боротьби багато
спричинився в допомозі більшо-

визму, – якби всі українці як один поставили спротив, то тепер не тіль-
ки Україна-мучениця була б вільна, а, безперечно, не дійшло б до того
розвернення (встановлення. – Ред.) влади сатани. Тоді наші люди дуже
довірили до брехні садистів, і коли одно село боролось,
сусідні села казали: “Нас не чіпають, то ми не вмішуємось...” А владу
прибирала не та сила, яка мала намір зробити добро для люду, лиш та,
яка багато століть тому обміркувала і вперто вирішила прибрати до
своїх рук весь світ і мати робітника як свою власність.

Жага волі засідала в душу лише тоді, коли селяни бачили, що вже
торкається їхніх інтересів і що ті інтереси необхідно боронити; а обо-
ронити їх можна тільки зі зброєю в руках, бо грабіжник ніколи в світі
не визнає рації [того, кого хоче пограбувати]. От тому-то й селяни ве-
личезного села Медвина, коли вже дійшло аж до них, змушені були взя-
ти зброю і боронитися від розбійників, що вже пограбували всі сусідні
села. Малі сусідні села, як і велика їх кількість по Україні, не насмілю-
валися протиставляти гарно озброєному ворогу і слухняно згинали
свої шиї. Але Медвин... Чи тому, що це одне з найбільших сіл в Україні,
чи тому, що там залишилося чисто українське, чисто козацьке почут-

тя до рідної справи, Медвин гордовито протиставився ворогу з певністю, що не тільки сусідні села, а навіть ціла Україна спалахне і душогиби згинуть “як роса на сонці”.

Розташування Медвина сприяло боротьбі: здавалося, не треба бути гарним вояком, аби вдержатися недоступним для ворога... Все ж в однім з татарських наступів Медвин був знищений цілком. Лише через століття його почали знову заселяти люди.

Перекази передавалися з роду в рід. Ще до більшовицького погрому оповідали історію: шукаючи гарної глини, поселенці натрапили на льох з бочками меду та вина; покуштували та й впилися настільки, що порозливали багато меду і вина. Звідти ніби й походить назва Медвин.

Медвин розкинувся в дуже плодючих балках на початку потічка Хоробра. Завдяки багатючим садкам Медвин у підручнику садівництва відмічений як найліпший закуток “во всей Росії”. Та разом з тим Медвин був у колишній Росії не тільки як найліпший закуток, а й найбільш небезпечний.

Медвинці завжди завзято оберігали свої звичаї, які заповіли їм батьки, вперто дотримувались як традицій, так і мови. Москалі, котрі там вешталися нібито звичайні старці (“попрошайкі”), а в дійсності були агентами охранки, мусили вимовляти, хоча і калічено, по-українськи кожную назву, коли не хотіли бути жертвами насмішок. Не давали волоцюзі милостині, поки не вимовляв хоч би “барашенця”, як не “борошенця”. Бо коли просив муки, то йому відмовляли: “У нас немає мѹки, бо ми все маємо”. Кажуть, що лише в Медвині задержалася чисто українська мова, не засмічена ні польським, ні московським впливами. Медвинці в базарний день легко зауважували прибулих людей з далеких сіл, бо ті завше вимовляли “а”, де треба “я”, – границя, курча, на очах. Взагалі, мова медвинців м’яка, плавка, мелодійна; народ дуже щирий, гостинний.

По революції 1905 року посилювалося переслідування з боку охранки; а щоб не так те впадало в очі, то “політично ненадійних” осіб висилали в далекі краї разом з конокрадами. До того й чимало селян роз’їжджались: одні – уникаючи переслідувань, інших змушувала малоземельність.

Доказом колишньої величі Медвина є вал, що оточує його півколом на віддалі від 2 до 3 верст від царини села, починаючи з Подолу, що розлягається на північ від села, тягнеться півколом на схід, закінчуючись на південному сході. Там, де вал проходить полями, він порозорюваний і малопомітний, а лісами – добре помітний. То, переказують, було забороло від татар. На захід від Медвина – багато могил, свідків колишніх страшних боїв. З однієї з таких могил в ясний чистий день можна було

бачити золотoverху Київську лавру, яка від Медвина навпрошки близько 100 верст. Ту могилу медвинці величали Савур-могилою. В Медвині є місцевості, що зберегли свої, Бог знає колишні, назви, як Митниця, Тістове, Шевське, Винниця, Панське та інші.

Та отаке розташування, оті всі історичні відзнаки Медвина, що мав у своєму центрі містечко, й завзятість медвинців, які були певні, що борються не тільки за волю Медвина, а й за волю цілої України, не змогли, і село впало жертвою дикого хижака, якого використав так хитро “жовтий удав”, що під маскою оборонця пролетаріату чинив своє страшне ганебне діло. Впав Медвин, бо його оборонці не з такою завзятістю та єдністю боролись, як то було проти “карательних отрядов” [Павла] Скоропадського. А то ж був такий гарний приклад! Спираючись на цей попередній приклад, Медвин рішуче пішов на боротьбу. Та ба... багато, багато людей тоді не знали, в чім тепер переконані. Хто тепер не знає, що це робота інтернаціонального капіталізму, який, використовуючи несвідомість московського народу, вжив його як інструмент для свого зловісного наміру, адже московський народ – найвідсталіший серед усіх слов'янських народів, тому він і перший сприйняв, перший ухопив оту приманку світової сили – інтернаціонального “жовтого удава”.

І Медвин згорів. І диво дивне тоді було – в самім осередку оте містечко зосталося цілісіньке, лише одну жидівську хату (знать, то про людське око) запалили та негайно ж і загасили.

Боротьбу медвинців у нарисі історичної ваги “Горить Медвин” влучно описав інженер Дубинець – один з уцілілих, що врятувався за межами отого жахливого “раю”. Але я як учасник тієї боротьби хочу додати деякі доповнення та уточнення. Перш за все в одноразовім нищенні селян було вбито не 80 душ, а 360 (це твердження розходиться з думкою медвинських краєзнавців. – Ред.). Наскільки мені відомо, було це так: розгромивши Медвин, талмудова орда залишила його, бо боялася залишитися на ніч. Банду страшили величні ліси навколо села.

Люди, які не брали участі в боротьбі, повернулись у село. Більшовиків про це попередили. Тож, вступивши в село знову “розсипним строем”, вони наказали всім мужчинам зібратися до волості, бо кого знайдуть вдома, застрелять на місці. Під такою загрозою виганяли син батька, а батько сина.

На майдані, коло волосного правління, зібралася сходка близько тисячі душ. Після нецензурної промови, яка личить тільки розбійникам, політком банди наказав красnobандитам усіх чоловіків старшого віку виділити окремо. Отже, всіх, хто не був подібний до “страшного ворога

народу”, відрядили додому, а молодих, приблизно у віці від 18 до 35 років, у кількості до 360 душ вивели за Медвин та в одній балці, розташованій на південному заході від села, розстріляли (на думку медвинських краєзнавців, це перебільшення. – Ред.).

Лише один з тих нещасних якимсь дивом врятувався та, добравшись у ліс до повстанців, передав таке: “Я був певний, що мені нічого не буде од більшовиків; та я ж ні сном ні духом... мені батько завжди казали: “Нехай воюють ті, що мають за що...” Ну, то я й пішов. А там... Одділили нас, виставили в ряди по два та наказали йти в напрямку до Лисянки не оглядаючись, бо хто лиш подивиться вбік, тому куля в лоб. Я йшов майже задній, а валка була, що коли я покидав волосні ворота, то перед вже був десь у містечку. (А то метрів 250). По дорозі штовхали прикладами. Як тільки вийшли за село, сказали нам: “Не расстраіваться і ідті в балку”. Ми опинились у балці; з боків і ззаду досить круті підйоми, а вони – всі дуже насторожені – розташувались від дороги. Ми вже передбачали, що нас жде... Комісар, видно жид, дав наказ кулеметникам: “По бандітам – огонь!” Між нами піднявся неймовірний крик, благання... Але ті відмовлялися стріляти... Комісар ухопився за кулемета та почав по нас стріляти; дехто рвонув тікати, тоді вже розбійники, вихопивши шабляки, кинулись на втікачів, почали стріляти з ручних кулеметів. Я впав, а на мене нападало кілька трупів. Коли почув, що наді мною ходять та пристрілюють тих, хто ще стогнав, затаїв дихання. У мене нічого не боліло, тільки чув на собі теплу мокру вагу, тож мене чужа кров спасла. Коли пройшов довгенький час, який мені там здавався безкінечним, а сонце зайшло, я помаленьку, звалюючи із себе трупи, піднявся та, беручи напрямок до лісу, опинився аж тут...”

Шкода, що не пригадую прізвища того хлопця, але ж то було понад 32 роки тому, а пережиті дні наступних рейдів загону не були сприятливі для запам’ятання (йдеться, очевидно, про Фанася Ільченка. – Ред.). Пам’ятаю лише, що багато молоді – медвинського цвіту – погинуло в отій страшній боротьбі, а головне, переважна більшість із них зовсім непричетні до спротиву ворогові. Часто доводилося ховати героїв святого змагання, які впали. Похорон завжди завершувався похоронним маршем, складеним для медвинських героїв. Виконували його, як доводилось, і в повстанських рейдах поза Медвином. Ось його слова:

Спи ти, козаче, наш брате,
Спи ти спокійно в землі;
Вмів ти Україну спасати,
Вмів визволяти своїх.

Довго боровсь ти з катами,
Поки загинув в бою.
Вір, що поміж козаками
Знатимуть славу твою.

Ми не забудем ніколи,
Як про Україну ти дбав
І з-під тяжкої неволі
Наше село визволяв.

Ти був борець за селянство,
За Україну борець,
Слава ж тобі від козацтва,
Слава й лавровий вінець.

Спи ж ти, козаче, наш брате,
Павший за Медвин в бою,
Будемо всі пам'ятати
Про смерть козацьку твою.

Співали ми його на мелодію “Спіте, орли бойовії”. Бувало, на таких похоронах, у чужих селах, присутніми були великі маси народу, і, здавалось, ні одної душі не було, що зворушено не розридалась би. Цей марш скомпонував я на прохання вдови священника, що в одному з повстанських рейдів втратила свого єдиного сина – Михайла Шмигору. Геройська мати, не нарікаючи ні на кого, шкодувала загиблого сина та разом з тим була горда, що її син не згинув безкорисно. Правда, зі всіх таких утрат лише одна була оскаржена своїм батьком, що сказав: “Поверніть мені сина...” То був Нифон Капиця.

Після того страшного нашого розгрому ми ще кілька разів заскакували в Медвин з метою розвідки. Послідовні наші операції не мусили зосереджуватися лише коло Медвина, і ми в раптових переходах змінювали свої місцевості перебування на 30 – 40 верст. Часом наша розвідка давала знати про більшовицькі грабунки в такім-то місці, й загін незабутніх невідомих героїв наскакував на вдєсятеро більшу силу грабіжників і здійснював над ними розправу.

Один з таких наскоків ми здійснили на село під Уманню, де саме грабувала бездоляна галицька дивізія, яка була вимушена пережити

найсоромніші перипетії, здавшись на ласку “організації зла” (йдеться про частину УГА, яка в листопаді 1919 р. перейшла у склад Добровольчої армії, а на початку 1920 року – до Красної армії. – *Ред.*). Вони, встановивши на вигоні серед села 2 гармати, протягом двох днів спокійно вантажили на величезний обоз, сформований з возів селян, найрізноманітніше майно. В цей час ми стояли постоем приблизно за 70 верст в с. Довга Гребля. За ніч ми були вже там [на місці грабунку] і вдосвіта зробили наскок. Наслідком були вбиті та ранені, повтікали лише “пристави” красnobандитів та комісари, а решта здалися. Не знаю, чи є у світі таке перо, що змогло б описати змішаний вираз жаху і радості на лицях отих невільних грабіжників. Вони благали допустити їх до гурту. Було вирішено відпустити їх без зброї – обставини не сприяли збільшенню загону. Знищивши гармати та прибравши дрібну зброю, роздали селянам награвоване в них майно, а полонених звільнили.

Уже відступаючи (прямуючи. – *Ред.*) до Звенигородки, недалеко від згаданого села, загін зупинився в іншому селі, щоб трохи підкріпитись. Він складався приблизно із 300 (приблизно) кіннотників та невеличкого обозу. Пішу частину ми залишили в селі коло м. Винограда (тепер село Лисянського р-ну Черкаської обл. – *Ред.*). Після походу мусили зустрітись у селі коло м. Ризина (тепер село Ризине Звенигородського р-ну Черкаської обл. – *Ред.*). Незважаючи на те що в обозі був гарний харчовий запас як для вояків, так і коней, його мало використовували, хіба крім цукру, бо селяни нас дуже радо харчували найліпшим зі своїх харчів.

Ось такі картини траплялися дуже часто. При нашому вході в будь-яке село селяни поспішно старалися приховати якнайскоріше харчові запаси; мені ж, як постачальникові загону, треба було вживати заходів для задоволення як козаків, так і старшин якнайліпшими харчами. Тож при першій намірі стрічав такі заперечення:

– У нас нічого нема, недавно у нас були якісь солдати і все забрали, все поїли...

– Та, може, ще що й для нас зосталось? А ви пошукали б, то напевно знайшли б. Хіба ж ви не знаєте, як то погано бути голодному, а ми сьогодні так зголодніли в бою з розбійниками...

Перед селянином виникала загадка, він помічав велику різницю між тими “салдатами”, що все забрали та все поїли, і цими, що не дуже-то суворо просять поїсти, що ця ввічливість так різниться з тією настирливістю, а часом і погрозою. Тому-то дядько з ніяковістю питав:

– А скажіть ви, будь ласка, з яких ви будете?..

– А вам котрі подобаються більше? То ми з тих і є, – казав я.

– Ну, та для нас усі добрі, коли ж, бачите, що тепер ось трапляються, що борються за одне, а другі за друге... та й Бог його знає, що воно з того вийде. А все ж таки скажіть по правді... – і селянин заминався. – Ну, ви балакаєте так, як і ми... але хто його зна.

– Та ми ж, дядьку, балакаємо так, як і ви, і хочемо того, що й ви, то й воюємо за нашу справу.

– То ви... українці?

– Ну певно ж, дядьку.

І всякі підозріння й недовір'я зникали, на лицах селян з'являлася радість, і харчів знаходилося багато більше, ніж їх було треба.

У селі, де ми зупинилися після підуманської операції, якраз мені трапилась отака балачка із селянами, котрі виявили ще більшу радість, коли поміж ними пішла вістка, що зловлено більшовика і що його допитують у хаті, вибраній для штабу. Я теж пішов у хату, де допитували “грізного” більшовика. Коло столу постійно спокійний, витриманий сотник Дніпровий (псевдонім бувшого редактора київського місячника “Відродження”), випитував, як то він звично робив зі всіма полоненими (1918 року виходила щоденна позапартійна газета демократичного напрямку “Відродження”, її редактором був П. Гаєнко. – *Ред.*). З боку полоненого стояли два козаки. Мені зразу показалася знайомою фігура, навіть дивлячись ззаду. Я перейшов наперед полоненого, щоб переконатися. Раптом він глянув на мене, крикнув моє ім'я і кинувся в мої обійми; я вимовив його ім'я. Деякий час ми стояли обійнявшись, не вимовляючи й слова, але він розридався. Нарешті знайшлася енергія вимовити слово, проковтнувши того вузла, який з'являється в горлі кожної зворушеної людини, я промовив:

– Цей добродій такий більшовик, як і ми...

– Бог мені тебе послав, – вимовив він. – Бачиш, мене мобілізували й послали розмірять землю ось у цім районі, чи міг же я відмовитись?

Полонений виявився не лише родичем, а ще й довголітнім другом дитинства із с. Верхнячки, його мобілізували як фахівця-землеміра. Наговорившись досхочу вже на самоті, ми почекали ночі, а тоді, наділивши гарним конем, я вивів його за заставу і... бувай здоров! При тому старалися повестися так, щоб селяни не виявили дійсності, а йому порадив удати із себе втікача з рук “бандитів”. Пізніше я довідався, що він так і зробив, і то йому легко вдалося.

При з'єднанні з пішою частиною загону ми не сподівалися зустрітись із гуртом кінноти будьонівців. То були кримські татари. Вони, розправившись зі своїми комісарами, знищили містечко Жашків, бо, як каза-

ли, “мой не любіт жід”. Їх невеличкий гурток прилучився до нас, а решта пішла до Криму. Казали, що для того, щоб їх не боялися селяни та давали їм гарно їсти, вони для доказу, що не більшовики, на очах селян карали жидів за те, що, мовляв, “нет жід не большевік”.

Крім того, з околиць сіл до нашого загону прилучилося багато молоді, уникаючи більшовицьких заходів мобілізації. В такий спосіб загін являв собою досить поважну силу, а маючи у своїм складі навіть татар, можна було вірити, що нас не вважатимуть за медвинців. При таких стани речей було вирішено зробити рейд прямо у Медвин. Там якраз не було більшовиків, а міліція сховалася. Ще не доходячи до села, гурт кримців відділився з наміром розвідки і вихором понісся до Медвина. Коли ми вже увійшли в містечко, то побачили кілька трупів старих і молодих жидів. Отаман Цвітковський зауважив кримцям, що на таке їхнє ставлення до мирного населення ми не можемо дивитися байдуже. Пригадую, що я казав їхньому старшині:

– Ви нас цим компрометуєте не лише перед нашим населенням, а й перед цілим світом...

– Батька, твій не знаєт, – відповів татарин і додав, як і завше: – Нет жід не большевік... Жід-мільонер нас много угостіл, много подаріл нам, когда ми большевік... жід-буржуй – комісар... почему?..

І татари, розгнівані нашим протестом, незабаром відлучилися від нас. Все-таки, розпрощавшись із нами, попрямували на південь.

Довідуємося, що в с. Сидорівці (тепер Корсунь-Шевченківського р-ну Черкаської обл. – Ред.) банда більшовиків грабувала цукор у цукроварні. Там провели ми невеличку “зустріч”, після якої мало хто з більшовиків утік, а цукор ми забрали для розподілу поміж селянами та для свого обозу.

Про те, що в Україну за наказом Троцького викликано 20 тисяч китайців, чутки кружляли все більше і більше. На нараді штабу було вирішено добиратися до холоднорців з наміром скласти поважнішу силу та робити напади на більші сили грабіжників. У тім рейді, виконуючи незначні ліквідації більшовиків, добралися ми до Медведівки. Після наради за участю зв'язкових, що прибули з Мотриного монастиря, вирішено було не злучатись в один загін, щоб не спрощувати ворогові переслідування повстанців, а краще, щоб те виглядало розсіяним, загальним повстанням по всій Україні.

Та надходила зима 1920 – 1921 років. Багато козацтва, чи то примушені холодом, чи погрозами Троцького безпощадно розправлятися із селами, які викажуть найменший спротив більшовицькій силі, роз-

брелися по хатах. Щораз частіше зустрічалися села, з котрих вивезли як заложників багато видатніших дядьків. Траплялися зовсім спалені села. Моральний дух наш упадав. Я запропонував Цвітковському, Слуцькому і всьому старшинству розпустити вояків і поодинці пробиратися за кордон. Така думка їм здавалася цілком неможливою, а вже при спробі пробитися загоном ми довідалися, що прикордонна смуга дуже за-ташована (наводнена. – Ред.) більшовиками.

Дніпровий, зокрема, сказав:

– Будь-котрому з вас ще можна ризикувати, зробивши собі гарні документи, але мені нема чого й думати.

Він, бідолаха, був дуже короткозорим, а тому помітним. До того ж моя дружина при зустрічі заявила, що селяни бояться переховувати повстанців, щоб не звернути на себе увагу більшовиків.

Добре, що в загоні був звичай часто змінювати завдання кожному старшині, тому мені було дуже просто передати свої обов'язки і залишити загін на Божу волю, а собі з Божою допомогою пробиратися до Ладизинки (тепер Уманського р-ну Черкаської обл. – Ред.), на південь від Умані. Завдяки одному родичу з Дашуківки (тепер Лисянського р-ну Черкаської обл. – Ред.) це нам вдалося з великою осторогою. На возі з дружиною ми їхали немов на базар. У подяку за такий ризик я дав йому свого дорогого коника, який стільки мені прислужився в боротьбі з ганебним ворогом.

У Ладизинці, в мого старшого брата, який там був на чолі пошти, прожили ми три довжелезні тижні. Мене все турбувала доля брата Панааса, котрий залишився в загоні. Тут, у Ладизинці, нам із дружиною було добре: живемо у совітського служаки, вся місцева влада складається з колишніх приятелів, товаришів по Христинівській школі. Але що там з моїм бідним братом? До того ще я довідався, що в той район за наказом воєнкома Троцького вислано багато сили і кільце кругом повстанців усе вужчає і вужчає. Треба було щось зробити, щоб урятувати брата, коли він ще живий. Цьому наміру не дуже перечила моя жінка, що теж шкодувала мого меншого брата, бо ж стільки було пережито разом! Тим більше що в нас назріла думка пробиватися за границю.

Хоч і не радив старший брат, але, зробивши гарні документи як для себе, так і для молодшого брата, я пішов пішки приблизно за 90 верст у місцевість, де сподівався його знайти. Мав при собі настільки певний документ, що сміливо йшов поміж більшовицькими розташуваннями. Добравшись до с. Семенівки, від знайомих людей я дізнався, що після того, як загін дуже потерпів в останнім бою коло Бужанки (тепер Лисянського р-ну Черкаської обл. – Ред.), він змушений був піти в підпілля, але вони знають, де може бути мій брат.

*Микола Василенко, дочка Оля, що народилася в Україні,
брат Панас, дружина Антоніна Василенко (Пісенко).
Париж, 1922 р. З оригіналу. Публікується вперше.*

При зустрічі він безмежно зрадів і заявив, що в нього вже залишилося мало надії, а ще менше набоїв до нагана – на крайній випадок один набій планував залишити для себе. Але я йому підняв дух, коли дав для безпечності добрий документ. Він мені розповів, що Цвітковський зі Слущьким десь поїхали на возі, немов звичайні спекулянти, а все вояцтво – хто куди...

Над нами відчувалася страшна хмара туги і жалю – наш народ своєчасно не зрозумів і не усвідомив страшної небезпеки абсолютного посідання ворога (окупації, чужонаціональної диктатури. – Ред.).

На другий день ми вирушили в подорож, озброєні вже не рушницями, а величезною поперечною пилкою. За тиждень уже були в Ладизинці.

Бідний старший брат час від часу виявляв побоювання про наше в нього перебування, але Різдво, як і всю зиму, провели три брати вкупі, й, здається, ліпше, ніж би він (старший брат) був провів лише зі своєю сім'єю. І так провели всю зиму в Ладизинці, гостюючи у знайомих тощо. Ніхто з них не відав, що ми будучи повстанці, знали лише военком та голова Ревкому, яким можна було відкрити душу. Вони радили поступать до Красноої армії та не марнувать нагоди лупить шкуру із селянина, що не підтримав рідної справи та не відгукнувся на заклик Українського уряду. Та я не погоджувався на таке, бо не у моїм характері було знущатись над людиною, яку можна було порівнять із дитиною, котра не знає, що робить. Та ще й думка втікати за границю охопила до такої міри, що, здавалося, зараз би рушив, коли б не необхідність ждати на пологи. 21 березня по старому [стилю] моя дружина народила доньку.

Не пройшов і місяць, як военком попередив мене, що робота Чека настільки удосконалюється, що вже нам небезпечно залишатися надалі в Ладизинці. Крім того, вже багатьом здавалося підозрілим, що ми так довго гостюємо у брата, та жид-аптекаар питав у военкома про нас. А він же був певний (справжній. – Ред.) більшовик. Тому ми поспішно переїхали в ліс коло Верхнячки (тепер смт Христинівського р-ну Черкаської обл. – Ред.) до батьків мого тезки, якому, як він казав, я спас життя. Його батько був лісничим у тім лісі. Ми були як родичі, хоч були лише свати, і які родичі!.. Коли лиш згадаю про оті переживання в Ладизинці або у Верхнячці, то дякую в душі щиро, щиро... Бо як брат, так і сват ризикували своїм життям, переховуючи нас, тобто мого брата [Панаса], мою жінку з донькою та мене. Ми були як у Бога за пазухою, бо то ж усе були радянські службовці: старий – лісничий уже державного лісу, старший син Володимир – агроном, менший Микола – землемір.

Бог його знає, доки ми там були б, якби лісничий не натякнув, що він усе-таки побоюється, бо ходять невтішні чутки про страшні при-

клади, коли винищують усю сім'ю за одного винуватця. Тож прийшлося попрощатись, хоч і певні були, що ненадовго. Дорогенький Микола рискнув теж у подяку за отой незабутий випадок з повстанцями та довіз нас верст за 70 до Гайсина. А там, щиро розпрощавшись, уже пішли пішки, орієнтуючись за мапою, про яку найперше подумали, як зібратись у подорож. Що Бог дасть, те і буде – думали... Добре, що я знаю, де двері одчиняються. Адже я вже був раз за границею і знаю добре, яка там воля, яке там добро, який спокій. Там наше щастя: як ми його досягнемо, то велика дяка Богові.

Та хоч і надіялись на Бога і завше Його просили допомогти у нашій нямірі, все-таки намагались обминути ту місцевість, у якій були більшовики. А добрі люди, немов підозрюючи, хто ми, завше попереджали:

– Не йдіть туди, бо там більшовики.

Коли-не-коли траплялося, що підвозив нас який-небудь добрий чоловік. А де просилися на ніч, то люди приймали нас чисто похристиянськи, так, як навчає Святе Письмо приймати всякого подорожнього. А нас із малою дитиною – то й занадто добре приймали. Завжди жінки зараз же при вході казали:

– Господи, та це ж малесеньке... Його ж треба покупати...

І починали гріти воду й шукати ночви. А на ранок, поснідавши, знову вирушали в дорогу: попереду Панас із поперечною пилкою, а ми за ним на віддалі, та так, щоб він нас бачив, а ми його. Часто йшли тасьмами (стежками. – Ред.) та межами, аби було ближче в напрямку чергового села на захід, подалі від страшного пекла, в яке ота чортова сила так ганебно заплутала весь нещасний народ, використовуючи темність московського народу. Бувало, стрічався який-небудь чоловік, то ми й питаємо:

– Дядьку, в тім селі, звідки ви йдете, немає солдатів?

– Солдатів немає, лиш є банди грабіжників... – відповідав він, коли бачив, що у нас ще й дитинка маленька.

Тоді ми знову по мапі шукали нового напрямку та обходили небезпечне місце. А при вході в село часто траплялося, що люди, бачачи нас, змучених перехожих, та ще й з дитям, запрошували на довгий спочинок. Розмовляли з нами дуже довірливо, розпитуючи:

– Чи й у вас отаке лихо робиться, як оце в нас, чи це тільки нас Бог карає?..

І пояснювали, в чім то було лихо:

– Буває, по три дні стоїть корова по коліна у воді між очеретом і недоена; а хлопець із кіньми мусить утікати десь у ліс або у друге село...

Ми в свою чергу теж сміливо запитували:

– А чого ж то ваші люди не піддержали отоді уряду, котрий ішов цілком назустріч своєму народові?

– А, то була велика наша помилка. Тоді дали мало своїм, а тепер муситимемо віддати все чужим...

Подібні розмови траплялося нам вести майже в кожному селі. З них можна було зробити висновок, що майже всі вірили: незабаром нас хтось має визволити з цього страшного становища. Деякі добрі люди просили нас писати їм, коли доб'ємося до мети, після того коли по щирості узнавали наш намір. Або просили заходити до них знову, коли будемо йти назад, – просили ті люди, котрим ми казали, що йдемо лише одвідати наших родичів. А наші найформальніші документи показували, що ми совітські службовці, йдемо в гості до рідні, яка живе в пограничному селі.

Бувало, попадались у руки більшовикам, ті перевіряли наші папери і – “всьо в ісправності”.

Характерно, що декілька разів нам довелось ночувати в таких бідняків, які самі мусили спати просто на соломі, бо подорожньому належить “ліпша постіль”.

Входячи в одне з цілком “звільнених” сіл отим “останнім і рішучим боєм”, ми помітили, що поміж засмаленими садками не було ні однієї вцілілої хати, лиш обгорілі стіни або землянки. Коло єдиних на диво вцілілих воріт стояв “звільнений чоловік”.

– Дядьку, – питаємо, – а чого це ваше село згоріло?

– А хто його знає? Кажуть, що якісь діти яблука пекли у клуні, а звідти все й загорілось... – відповів бідолаха.

– Мабуть, так воно й було, як ви, дядьку, кажете, бо й у нас ті самі “діти пекли яблука”.

У передостанню хату при виході із села ми зайшли, щоб переповити дитину та трохи поїсти. Коли господар уже був певний, що перехожі – не більшовики, та вступив у відверту балачку, ми запитали у нього, хто це їм спалив село.

– Оце ж так зробили ті, що вирівнюють людей.

– А чому ж то один чоловік при вході в село сказав, що це діти спалили?

– А то тому, що тепер боїмось відповідати по правді невідомій людині. Одного разу отак спитали, в'їжджаючи в село, якісь солдати; а хто їх знав, які вони були: чи повстанці, чи більшовики. Звичайно, чоловік здуру сказав, що спалили більшовики, то його зараз порубали на шматки... “Хіба, – кажуть, – більшовики палять, сякий-такий?!”

В однім селі попали ми на спочинок у таку хату, де був у гостях матрос – краплина найстрашнішої хвилі революційного руху перших часів. Він перевірів наші папери та й питає:

– А що ж це вас примусило в таку тяжку пору пускатися в таку далеку дорогу?

– Оце ж жінка вимагає такої жертви, бо каже, хто знає, чи доведеться побачитись із родичами..

За нашою легендою, я нібито женився в Дунаївцях, коли ще був на фронті в минулу війну, тому скрізь ми відповідали в такий спосіб на подібні запитання. Але за цим разом цікавість більшовика не була задоволена, і він сказав:

– Я знаю, що ви неправду кажете, бо ви добираєтеся до границі, щоб уникнути оцього заколоту. Та байдуже... Я розумію теж, що ми прохувались, нас жиди перехитрили... але боротьба ще не закінчилась.

І, звертаючись до матері, додав:

– Мамо, дайте поїсти цим людям та приготуйте їм гарну постіль.

Хоч мене тоді й охопило занепокоєння, але нічого робити, треба було терпіти до ранку. Та все обійшлося добре. П'яний матрос ще спав, як ми вже були нагородовані ввічливою його мамою, котра з нами стала ще ніби уважніша та приємніша, коли почула осуд свого сина, і вирушили в подорож.

У дорозі ми вже були днів десять. Пройшли чималу частину дороги; долали по 25 – 35 верст у день. Бачили декілька більш-менш попалених сіл, а одне то таки цілком спалене.

Що ближче до границі, то все частіше стрічалися нам більшовики; все більше були заповнені грабителями “визволені” села. Тут ми вже вирішили йти в більший розбрід: Панас мусив іти по наміченому напрямку далеко вперед, бо на нього, оперезаного пилкою, не так звертали увагу, а я з маленькою на руках та жінка, що насилу йшла трохи позаду, теж менше привертала до себе увагу. Бувало, до мене раптово підходив який-небудь бандит із грізним виглядом, та, коли помічав дитя, переміняв інтонацію на непідходящу для більшовика і часом відходив, не питаючи документів. А моя бідна дитина частенько, бувало, плакала, бо ж, перев'язана великою хусткою через плече в мене на грудях, не почувала себе зручно. Загорнута в подушечку, що подарувала акушерка, постійно зігнута та запарена від тепла мого тіла. Таке становище, видно, її не задовольняло. Вона тепер, за тридцять років після того жахливого часу, не в змозі собі уявити, що тоді, будучи худенькою, ще нерозсудною істотою, відіграла таку величезну роль у наших спасінні.

Ось чую:

– Что, спекулянт?..

Й іуда розгортає хустку, щоб упевнитися, що там є. Та досить йому було почути моє “а ми йдем до бабусі”, як він задовольнявся і відходив.

Виходячи або заходячи в село, коли-не-коли мій брат зупинявся, щоб показатися нам на очі. Бувало, що ми цілий день його не бачили. Він десь собі ночував і виходив у напрямку села, котре було умовлене з нами заздалегідь. Так само робили й ми. Моя дружина перебирала собі на руки дитину лише тоді, як її треба було погодувати або переповити, а то йшла лише з пакуночком необхідних для дитини речей та гарно прихованими деякими цінностями, на які покладалося так багато надій у будучому. Адже я вже бував по заграницях, то й знав, що немає у світі таких людей, як в Україні, де отак побожно тебе приймали, та й брони Боже, щоб за те брали найменшу платню.

Постійно прислухаючись та розпитуючи, добралися ми до Дунаївців, до господи тестя Хоми Сидоренка (Лебеда), одного з ватажків медвинських повстанців. Якраз застали його дружину, котра сказала, що її чоловік переховувався десь поблизу. Дивно, що мати її казала, немов Хома вже був у Польщі та що його жінка теж хоче перейти кордон. У Хоминого тестя погостили ми добу та, розпитавши як слід, вирушили в дальшу дорогу.

Чим ближче до границі, тим подорож ставала небезпечнішою. Пішли ми по дорозі на Балакири (тепер Городоцького р-ну Хмельницької обл. – Ред.). Входячи в перше село, яке трапилось по дорозі, ми несподівано опинились серед великої банди більшовиків, які чомусь дуже метушилися від хати до хати. Раптом один з бандитів, чи не старший, помітивши мене з клуночком спереду, попрямував до мене. Я не виявив найменшого переполоху і продовжував іти до нього.

– Что несешь?.. Документи!

– Дитинка, товариш...

Переглянувши всі папірці, “товариш” повернув їх мені і сказав:

– Всьо в акуратності... А где ж мама етого ребьонка?

– А он іде ззаду, бо дуже втомлена.

На тім і скінчилась ота неприємна зустріч. Коли ми пройшли через усе село, то зраділи, немов на світ народилися, що так щасливо пройшли поміж отих вовків. Тоді ми собі міркували, що, мабуть, той начальник не вмів читати, що отак просто нас пропустив. Він лиш бачив, що на папірцях було щось написано та були якісь печатки, – значить, усе добре. Бо коли б він довідався з папірців, що ми люди здалеку, то напевно причепився б з допитом. Тому ми дуже дякували Богові, що оті борці за “світло” були неосвічені. Але ж знову шкода, що воно так, бо коли б вони не були дикунами, то, безперечно, боротьба за волю не набрала б такого характеру: не горіли б села, не лилася кров християнська. І взагалі всі-всі знали, що, скільки б не галасував якийсь там капіталіст,

що він “за пролетаріат”, все то справжня брехня. А то, бач, трапляється, що власник декількох текстильних фабрик є комісаром на цілі округи, а багатющий винар дарує десятки бочок вина для революціонерів та намовляє їх розбивати “кулаків”. І сам стає на чолі грабіжників.

Отак міркуючи, дійшли ми до Балакирів, та просто до хати свого знайомого священика з листом від брата з Ладижинки. Та священик руками й ногами відмовлявся, що знати не хоче нікого, що його вже й так ограбили, що він дасть поїсти і все що хочете, аби ми йшли ночувати деінде. Нарешті все-таки пригостив нас чим зміг та дав інструкції, як то ліпше можна йти далі.

На другий день ми вже йшли з іншими документами (теж виготовленими в Ладижинці). Тепер попереду йшов один парубок, вже без пилки, як балакирський громадянин, для купівлі солі в Польщі, а ми йшли з дитинкою до заграничного лікаря. Бо кому ж не було відомо, що у нас тут немає ні солі, ні лікарів, ні ліків, а батькам потрібно полікувати слабеньку дитинку. Наближаючись до кордону, в однім невеличкім селі зайшли ми до селянина в хату з проханням підгодувати нас та переповити дитину. Той привітно повівся з нами, гарно прийняв і спитав, куди нас Бог несе. Відповіли, що йдемо за кордон до лікаря.

– А так. Тут багато проходять таких, як ви. Всі гарно переходять границю. Мій швагер їх переводить.

Тоді ми попросили доброго чоловіка, щоб він нам допоміг знайти того швагра. Дядько пояснив гарненько та й додав:

– Тут тільки що пішов один парубчак, я його так само направив до швагра; ви поспішіть, то наженете його.

Сонце вже було досить низенько, як ми вирушили до Шидлівців (тепер Гусятинського р-ну Тернопільської обл. – Ред.) просто через поля. Шидлівці – вже село пограничне, до нього залишалось верст зо три. Небагато пройшли по рівному полю, як помітили широчезне озеро, але ж гарно утоптана стежка по рівній тасмі вела просто до того озера чи багна. “Боже наш, що ж це буде з нами? Вже смеркає, а тут блищить така широка вода. Хто ж його знає, чи тут можна легко перейти?” – думали ми. Я благав Бога, щоб вивів нас із того, здавалось, безнадійного закутка. Нам розтолковували, що треба йти просто з цього боку по межі та на вербичку, а далі знов од вербички просто по межі, що з того боку. Але ж майже смеркається. Ми вже підійшли до багнища; перелякані качки сполошилися; страх обійняв наші душі. Панаса вже не було видно... Чи він перейшов? Аж чуємо:

– Добрий вечір!

Ми оглянулись злякано.

– Чого це ви так запізнались?.. – Несподівано ми побачили чоловіка, що вже підкочував холоші. – Та ще й з дитиною!

Дитина саме плакала.

– Значить, Бог вас послав нам, щоб ви перевели нас через це озеро, – сказав я, зрадівши безмежно цьому чоловікові.

– Ну то йдіть просто за мною, – сказав він і пішов уперед.

Завдяки тому чоловікові, ми щасливо перебрали багно, а вже на протилежному боці добрий несподіванець раптом попрощався і немов у воду впав...

Ми вже доходили до шидлівської царини, як почувлася стрілянина, а за тим страшний, безнадійний крик; зразу сильний, потім слабший та слабший, аж поки зовсім не стих. Мою душу обійняв жах: “Та то ж голос Панаса!” Не в силі моє слабеньке перо описати ті думки та почування, які ми пережили, поки дійшли до хати переводчика (тут і далі: людина, яка допомагає нелегально перейти кордон. – Ред.). Вже добре смеркало, а між тим просто перед нами недалечко блищала річка.

Село Шидлівці розляглося на високому березі Збруча. Ми вже знали, як пройти до хати переводчика, тому без страху пройшли у ворота, в яких стояли і сиділи на перелазі червоноармійці. Вже в хаті добрих людей ми попросили їх перевести нас за Збруч за скромну плату, але щирю подяку. Вони сказали, що нам нічого боятися червоноармійців, що то все “люди свої”. І що для них найкращим подарунком був би який-небудь харч. Тож ми їх пригостили салом і паляницею, що мали в торбі. Господиня сказала, що вдосвіта переведе нас через річку разом з тим парубком, що вже приходив, умовився та пішов десь шукати своїх товаришів. Він обов’язково мав прийти, бо залишив свого клунка. Щастя, що мені не прийшло в голову перевірити того клунка, бо, певно, був би себе видав.

Зразу переконався, що той крик та [по]стріли, що чули ми, входячи в село, були в хвилю нападу на Панаса. А ми сподівалися, що він попав у хату до якогось іншого переводчика і ми вже зійдемося по той бік границі.

Підвечерявши трохи, ми перевалились на соломі, розстеленій долі, цілу ніч, бо ніяк не спалося. То ж був найрішучіший мент: удосвіта побачимо – чи пан, чи пропав. Аж ось чуємо:

– Ходім...

Вийшли тихо з хати, спустились до річки прямо до вартового. Молодиця з ним щось коротенько переговорила. Ми вже знали, що найбільш бажаною платнею червоноармійцеві будуть харчові продукти. Я йому

віддав усе сало, що залишилось, паляницю і деякі думські гроші. Він з виразним сумом сказав, що з охотою теж пішов би з нами, та боїться, бо поляки червоноармійців повертають, а тут їх зараз же розстрілюють.

Ми дуже подякували бідному червоноармійцеві й пішли слідом за незабутньою добродійкою – жінкою Петриченка. Вода місцями доходила вище колін, а в найглибшій місці – майже до попереку. Була така холодна, що здавалося – тут недавно розтав лід. Вже з протилежного берега ми подякували ще раз червоноармійцеві, а він рукою вимовив подяку за харч і разом з тим великий жаль, що й він не може піти “до лікарні за кордон”.

Пані Петриченкова знову повела нас до найближчої хатки. Вже розвиднялося. Ми були мокрі та дуже померзли. Одчинились двері, і ми увійшли в хату.

– А тут ви вже безпечні! – сказала наша найдорожча переводчиця.

Ми попрощалися з нею дуже гарно, подякували, і вона скоренько пішла до річки. Мені раптом мелькнула страшна думка, по тілі пішов мороз, серце зразу швидко забилося: “Хіба ж не могла ота жінка повести нас просто в руки чекістів?” Зразу було видно: то люди щирі, добрі, чисті українські душі. Адже ж саме їхнє господарське становище показувало, що вони не могли зробити зла ніякій людині.

Уже в цьогобічній хатині нам не треба було боятися, а тому, одштовхнувши оту огидну думку, ми обнялися, поцілувались, розцілували нашу дорогесеньку малесеньку доцю за те, що вона при переході через границю ні писнула. В душу засів спокій і радість, що не в стані того щастя описати таке мізерненьке перо, як моє. Та недовго тривала наша радість. Згадали ми про Панаса: де він і що з ним? Але занадто турбуватися нічого, бо у нас була угода зійтись у пробіжнянського священника (із села Пробіжної, тепер Чортківського р-ну Тернопільської обл. – Ред.).

Господарі нашого випадкового і тимчасового притулища (пристанища. – Ред.) були дуже непривітливі, дивились на нас із-під лоба. Говорили між собою приблизно по-нашому, та звичай, очевидно, не той, що в наших наддніпрянських людей. Тут не пропонували їжі чи сухої одежі.

На щастя, тільки в мене були мокрі штани, на що я просто не звертав уваги, а ждав, поки висохнуть на мені. Але їсти довелося попросити, і господиня пригостила нас кислим молоком. Хліб ми мали ще свій; то була паляниця тих добрих людей, що хотіли виміняти у нас нашу дорогу доцю за п'ять фунтів цукру. Вони були ще молоді, бездітні; уявляли собі нашу необхідність утечі й думали, що в такий спосіб спричиняться у спасінні невинної дитинки. Дуже добрі люди були, ота симпатична пара бездітних. Коли побачили, що ми не пристали на такий бездушний

обмін, здавалося, ще більш пошкодували нас та обдарували всім їстівним, що ми тільки могли б узяти із собою. Якраз добра частина того добра потрапила до рук пограничного кубанського козака, котрий своїм еством показував, що він більше жадав волі, ніж найліпшого харчу.

Тут, у хаті, ми вже трохи пригрілися. Моя змучена жінка погодувала своїми бідними скупими грудьми завше голодну Ольюську. І правда: звідки могло взятися молоко в мами при таких обставинах майже трижневого напруження нервів. Тим часом господар нас попереджав, що нам тут небезпечно залишатися довго, щоб часом погранична сторожа не прийняла нас за шпигунів та не повернула назад в отой проклятий рай.

Втікаючи з того нещастя, що спостигло бущу Російську імперію, ми, з немовлятком на руках пройшовши протягом майже місяця, завше були прийняті господарями, часто вже розбудженими, з найщирішим співчуттям, бо ж наш змучений вигляд спонукав вихованих у правдивім християнстві осіб на допомогу. Були трактовані немов посланці Божі: в першу чергу дитятко з мамою. Перше питання було: “Ви ж, певно, голодні?” Про причини нашої подорожі не дуже допитувалися, бо хто не знав, чоґо втікали...

Скрізь нас приймали за християнською традицією: купувавши дитятко, нагодовували чим мали і клали спати часто на своїм ліжку або тапчані, а самі лягали деінде, інколи на долівці (бували ночівлі під душпастирським покровом). Та вже по переході Збруча одразу вдарила нас, по наших незвиклім чуттю, приголомшуюча розпука. Перейшли кордон удосвіта, а притулок знайшли вже аж як смеркало. То було село Пробіжна. Негостинні люди. Перш ніж одмовить, перешіптувалися сімейно. Щастя, що траплялися такі, що, шкодуючи дитину, дечим пригощали, “щоб була пожива у мами”. То був наш перший день у “вільнім світі”...

До Пробіжноґо було 7 кілометрів. По дорозі треба було перейти через одно село, де ми думали трохи попросити поїсти та спочити. Ми ж думали собі, що це ті ж українські люди, такоґо ж душі, такоґо ж серця. Та ба... В попередні моґі подорожі по чужині я не зауважував різниці, бо то ж було в інший спосіб. Тоді були поїзди та ресторани й готелі, то за гроші всі були дуже добрі й чемні. Тепер же торкалося тільки просто безкорисливоґо людської доброти, а тут її не було. Щонайменше, ми на неї не натрапили. І отой коротенький досвід нам показав, що тут уже зроблено те, що там, на Наддніпрянщині, лише починають заводити більшовики. Тут уже не одчиняються двері для подорожнього, не одкривається душа до тих, хто просить. Але ми були щасливі тим, що на

волі, а тому й, погодившись із долею, пішли далі. Дитинку довелося переповивати просто на польовій дорозі. А що то буде в разі потреби нагрівання води для купання малої?

Аж ось добрались ми до Пробіжної і пішли просто до священника. Ще в Україні, не маючи ніякого знайомства у Пробіжній, ми лише могли уявити, що найбільш підходяще місце для нашої зустрічі, після можливого розброду, то в хаті уніатського священника. З дуже помітною неприємністю прийняв нас священник. Та коли він довідався про нашу дійсність, значно перемінився й повів себе досить привітливо. Наказав служниці задовольнити нас у найкращий спосіб, хоч, мовляв, не мав достатків. Та нас не турбувало нітрошки те, що нам доводилося спати просто на соломі, а тішило, що дитина вже скупана і могла вільніше поспати, бо, прив'язаній на грудях у мене, загорнутій у подушечці, не так-то було їй приємно. Добрий священник дозволяв зоставатися в нього, аж поки не прийшов би брат.

Наставала ніч, а брата все не було, а тому думка про стрілянину в Шидлівцях набирала більшої ваги. Значить, він попався в лапи страшного Чека. Й наступного дня брат не давав про себе знати. Що ж це з ним?.. Священник завше утішав нас і казав не падати духом та надіятися на Божу волю. Добродушний панотець помітно відчував гіркоту нашого настрою, нашого морального пригноблення. Два дні пождали ми безкорисно у священничій хаті, а далі ждати вже було небезпечно. Ми були на перехресті – гурт розбився, план розвалився. Мали ми направлятися до будь-якого табору інтернованих українців. Але ж тепер чи не ліпше було просто з'явитись у поліції, і нехай з нами роблять що хочуть. А може, поліція має якісь відомості про брата? Найближча поліція була в Чорткові. Там треба було зареєструватись.

Уже післяобідньої пори увійшли ми в Чортків. Підходили до кількох хат, щоб попросити бодай води попити, і, дивне діло, абсолютно скрізь нам було відмовлено:

– А може, ви якісь спекулянти?..

– А може, ви хочете накинути нам свою дитинку?

На щастя, доходючи до містечка, під гірським схилом побачили ми джерельну криничку, коло неї й присіли, розклавши свій харчовий запас. Коло тієї кринички залишив я мою змучену сім'ю, а сам пішов у містечко з метою збагачення нашого харчового запасу. Разом з тим використав нагоду обголити свій здавна запущений фасад. Коли я повернувся з містечка, то дружина буцімто не впізнавала мене – хіба тільки по одежі. Я ж не голився місяців зо три. Тепер уже виглядав молодчиком, бо з лица зняв немов яку вагу. Тепер я знов присів коло моєї ма-

ленької сімейки, і ми посмакували давно жаданого оселедчика. Тут уже не звертали на нас стільки уваги проходячі, їх не вражало наше становище – так, як то бувало у Великій Україні.

Спочивши трохи, направилися ми шукати чортківського українського священника з наміром переночувати в нього, поки здобули б собі реєстраційний папір у поліції, та думали, може, зустрінемося там з моїм братом.

Незабаром знайшли ми бажаного священника. Та неподібна тут була поведінка до тієї, що ми зазнали у пробіжанського священника. Цей попик навіть до хати не пустив.

– Ви, – казав, – там заварили кашу, а їсти її цураєтесь! Завели там бандитизм по всій Росії, а тепер стогнете! Коли вся наша молодь приєдналась до наддніпрянців, щоб спільно боронитись від насильників, то ви звалили всю вагу боротьби на галичан... Хіба ви думаєте, що світ про це не знає?

Боголюбивий попик не спитав у нас, чи ми не стомлені та чи їсти не хочемо, лиш безупинно продовжував свою нотацію:

– Ви все порушували; найліпших людей помордували... У культурних людей перше будується, а потім руйнується старе...

Панотець розхвилювався в такій мірі, звертаючись до нас, немов ми теж брали участь у тім руйнуванні. Ніякі благання не зворушили пастирської душі, й ми пішли далі. Все ж із тієї дискусії зі священником ми довідалися, що хоч-не-хоч, а мусимо вертатися до Копичинців (тепер районний центр Тернопільської обл. – Ред.), бо лиш там реєструють утікачів, що переходять границю в Копичинському районі. Виходячи з Чорткова, ми заходили чи, властиво, підходили до багатьох хат з наміром упроситися на спочинок та, може б, і переночувати та залишити сім'ю в домі, поки б я сходив у Копичинці для реєстрації. Скрізь натрапляли на відмову. Просто не хотілося вірити, що то були люди приблизно такі, як у нас в Україні. Оставалось ще поспробувати в останній хаті, вже коло самої царини по дорозі до Копичинців. Якраз надворі порався господар. На наше прохання одгукнувся добродушно. Дивна річ: довідавшись про наше становище, негайно запросив до хати. В хаті була жінка і двоє дітей. Зразу було видно, що то були добрі люди. Просто обурились, що нам скрізь відмовляли в притулку на спочинок.

– На превеликий жаль, у нашого народу лише на язиці християнство, – сказав добрий чоловік. – А тут зовсім не те, що на Великій Україні... Я був там у полоні в минулу війну, то знаю добре звичаї тих людей. Там нікому не дадуть загинути.

А добра молодиця додала:

– У нас хоч і мало місця, та якось помиримось. А я тільки що ходила на базар, то бачила там: коло одного джерела спочивала теж пара якихось стареньких, то мені казали, що то були втікачі.

– А то ж були ми, – сказав я.

– Не може бути, то був чоловік бородатий, – заперечила жінка господаря.

– Правда, тоді я ще мав бороду, але потім ходив у містечко і поголився.

– Хто б то сказав, – здивувалася добра жінка.

То була сім'я – панство Смотричів. Він був залізничний робітник, українець; жінка настільки добра, що не лише радо угощала нас, а навіть порадила, щоб моя жінка зосталась у них, а щоб я сам сходив у Копичинці. Казала, що моїй жінці небезпечно було йти далі, що негайно треба було полікуватися після переохолодження у Збручі.

Таке прийняття щире й добродушне панства Смотричів зворушило мене в найприємніший спосіб. Я признався, що мене просто здивувала величезна різниця в оцьому суспільстві, з яким нас звела наша доля чи недоля. Бо ж дійсно, поки ми знайшли таких добрих людей, то траплялися нам такі, що не допускали й близько до хати, мовляли: “Може, ви хочете покинути нам свою дитину” або: “Може, ви якісь спекулянти”. Смотричі не дивувалися такій поведінці своїх земляків.

– Ось хоч би і наш господар: він має ще дві кімнати, живе сам, – казав Смотрич. – Нам дозволив винайняти тільки одну кімнату. А коли б ви чи хто-небудь попросив у нього перебути ніч чи бодай зайти на спочинок, то нізащо не пустив би. Між поляками то річ звичайна, вони не лише українця не приймуть – навіть поляка бояться допустити в хату. Отой польський вплив відчувається і на наших людях.

На другий день я вже вирушив до Копичинців, залишивши жінку в добрих людей, котрі так доброзичливо піклувались особисто дитинкою. Недалека була дорога, а чого тільки не передумав я за той час, поки знайшов староство Копичинської округи.

Ось ми вже на волі, дякувати Богові. Блискавично перебігли в моїй пам'яті згадки про всі небезпечні моменти, які довелося пережити, і все вийшло на добре. Дасть Бог, і з братом не трапиться нічого страшного. І пригадав я собі: як то було після того, коли народ вигнав з України [Павла] Скоропадського й більшовики знов перехитрили народ та, [по]обіцявши більш людське поводження, запанували по всій околиці Медвина. Час від часу заскакували в Медвин та шукали мене. Хоч добрі люди й повідомляли своєчасно про небезпеку, а все-таки непевна річ була залишатися довше в Медвині. І я вирішив перебратися до брата в

Ладижинку. Мій старший брат (набагато старший від мене) був начальником пошти. Розуміється, пошта, як завше, винаймалась у найкращім будинку. Був осінній час. Пригадую собі, що ще було листя на деревах. Одного разу сиділи надворі з братовою сім'єю коло столика, заставленого чайним приладдям, аж раптом заїжджає просто у двір один вояк на коні. Навіть не поздоровкавшись, обкинув оком подвір'я і промовив:

– Вот здесь будет хорошо...

Скрутив (завернув. – *Ред.*) коня і понісся десь. Ми вийшли до воріт. На базарній площі побачили передові сили якогось війська.

Ми поспішили повернутися в хату, скоренько поховали все їстівне і знов присіли до столу допивати чай. Аж раптом підїхало авто й у двір увійшли кілька душ військовиків без жодних відзнак і один цивільний між ними. Цивільний середніх літ, з гострою борідкою. Симпатичний “дядя” був у помітній пошані у військовиків. Вони досить чемно, тобто не по-більшовицьки, сіли до столу й почали здобувати свої харчі, замовили нагріти самовар. З розмови я довідався, що “цивіляк” був “товариш політком” і ніхто інший як Луначарський. З військових один був “комдив”. Очевидно, зібралися переночувати в Ладижинці, бо питали, чи буде місце. Якраз саме політком звернув увагу на те, що я молодий і не беру участі в боротьбі “за свободу”. Признаю, що я, коли довідався, що маємо діло з більшовиками, зразу був розгубився, і, можливо, оте моє замішання й спонукало політкома спитати у мене, правда, в лагідний спосіб:

– Интересно, как это вы, такой молодец, не принимаете участия в этой барьбе, ат каторгой, кажется, нікто не увільнюот?

І тут, знать, мене Господь умудрив, я одмовився тим, що лиш недавно приїхав з Америки та ще тільки гостюю по родичах.

– А, так ви гаваріте па-англійські? – неначе із захопленням спитав він мене.

– Ні, бо я був в Аргентині, а там говорять по-іспанськи, – відповів я. Зараз же було вжито заходу переконатися, чи я кажу правду.

– А вон у нас есть тоже такой малый, что бил в Аргентіне, – сказав зацікавлений політком.

Мабуть, той “малий” був недалеко, бо його незабаром розшукали і привели до штабу. Ми з ним побалакали по-іспанськи. Він говорив слабенько, але в кожному разі, а це найголовніше, штабовики упевнились, що я “казав правду”.

Тим часом, коли ми доводили отим “невігласам” знання чужої мови, почувалася гарматна стрілянина в напрямку Уманя, й щодалі густіша. До штабу частенько підбігали вістові. Аж ось вони всі чогось заметуши-

лись, почувлася команда вирушати. Забралися так скоро і так несподівано, як і прийшли. Тоді ми довідалися, що то була Одеська група, яка тікала від Денікіна, а тут, здається, наскочила на повстанців [отамана] Зеленого (Данила Терпила. – Ред.). Ну, і було то моє щастя... Не дай Боже, вони б довідалися, що я вже тоді з'їв у них “не одне телятко”...

Аж ось я в старостві. Здається, із щирим співчуттям роз'яснили там мені, що я мусив іти завтра в поліцію, що зветься офензива, і що відти мене одправлять до еміграційного дому в Тернополі. Вже була вечірня пора; треба було переночувати в Копичинцях. Пощастило мені дуже скоро знайти таких добрих людей, що дозволили переночувати у їхній клуні. Коли ті люди довідалися про моє становище, то пораяли сходити до ворожки, яка, запевняли, скаже, що з моїм дорогим братом.

Зроду я не вірив ворожкам, але пригадав, що моїй же дружині, коли вона ще була дівчиною, якийсь хіромант угадав досить влучно. До того ж який з утопаючих не хапається за соломинку? І я пішов до ворожки – а може, якраз... Не тяжко було знайти в Галичині таку знаменитість, як ворожка. Я ще тільки їй показався, як вона вже каже:

– Ви, певно, хочете, щоб я вам поворожила?..

Розкинувши карти, диво дивне, вона почала казати, не дивлячись на мене:

– Ви є чужинець, подорожній... Вашу подорож піддержує одна русява жінка з дитинкою; вона зараз хорує... У вас великий жаль на серці, бо вам бракує ще одного русявого хлопця... Він зараз перебуває під другим урядом і дуже хорий. Вам випадає з ним зустріч, лише не тут, а десь у дорозі... А ось випадає, що той самий русявий надалі буде вам тягарем...

Я не зрозумів, що то могло означать, і перепитав її, на що вона дала:

– Так випадає, нібито він згуртується з вами на ваше безголів'я!

Чи мені вірити, чи не вірити?.. Але ж про жінку, дитинку... Що я чужинець... Ну що ж, кажуть про якусь телепатію... Брат живий, ну слава Богу!.. Стрінемося десь у дорозі. Дай Боже, щоб було так, а поза тим, я ніколи не повірю, щоб брат, з котрим я стільки пережив разом, міг стати моїм безголів'ям.

На другий день, після допиту в поліції, коли вже переконалися, що я не є ніякий шпигун, та коли роз'яснили, як я мусив повестися, щоб нас відрядили в Тернопіль, я вже трохи не пішов знов до границі, щоб розшукувати брата. Був у таким розпучливим стані, що не знав, що робив. Коли б, Боже борони, не отой “магніт”, що залишався у Чорткові, то Бог знає, що було б. І я пішов до Чорткова. У жінки довідався, що, дійсно, вона ще вчора була дуже слаба, але все минуло, завдячуючи ста-

ранням нашої доброї господині. На щастя, вона знала, як допомогти жінці, якій після пологів довелося пускатися в отаку подорож, та ще й переходить холоднючу річку.

Щиренько подякувавши нашим незабутнім дорогим Смотричам, наступного дня ми вирушили знову до Копичинців. На цей раз нам навіть пощастило трохи під'їхати на возі. В Копичинцях знову довелося ночувати, бо поліція мала відрядити нас аж наступного дня до Тернополя. Тут цікаво звернути увагу на такий випадок: з великими труднощами впростилися ми на ніч до однієї вдови, котра по своїй добродушності була справжнім "оазисом" в отім, усе-таки нам спорідненім, суспільстві. Треба було покупати нашу малесеньку, та бабуся не мала ночов. З наміром позичити ночви вона обійшла декілька сусідів, досить заможних людей, та все марно: всі відмовлялись тим, що "а може, вона яка слаба". Аж урешті позичила одна добра жидівка. Добродушна жінка була сердита, що в такий спосіб відмовлялись її сусіди:

– Я ніколи не сподівалася, щоб людська підлість доходила до такої низької міри...

Натомість жидівка, коли довідалася, що ми втікачі з "раю", ще й пригостила доброю стравою, коли ми зайшли до неї на другий день, щоб подякувати за ночви. Тут просто нахабно залазили в голову думки порівняння з поведженням з проходящими одних і других наших людей. П'ятсот верст пройшли ми по Великій Україні, більше 20 ночей ночували як "непрохані гості", але ні одного неприємного випадку в цім відношенні нам не траплялося. Скрізь були прийняті цілком за християнським звичаєм.

Аж ось одвів нас вартовий поліцай до станції, здобув нам білети до Тернополя, розтолкував, як можемо там добратися до табору, і – "будьте здорові"...

Яка то свята річ – порядок! Як же було приємно їхати потягом після такого стомлення ходнею. "Господи, якби це так ми опинились аж в Аргентині", – думав собі я, та де там: марне було моє зазіхання.

Після того багато ще довелося пережити, поки добралися ми до заздалегідь наміченої мети. Табори-збірники для втікачів по всій Польщі були на утриманні УМСА і могли би бути дуже добре обслужені. Та лихо в тім, що всі вони обслуговувалися польськими службовцями, які безсердечно обкрадали харчові запаси. А щодо одежі, то вона вкрай рідко потрапляла до втікачів.

Зо два тижні пробули ми в Тернополі в таборі, що містився в школі з причини вакацій. За той час я багато разів заходив до поліції довідатися, чи не мають вони звістки про брата, та все марно. Може, вони й

справді нічого не знали, але враження було таке, що вони вже не були поляки, а якісь “переляки” – настільки були перелякані більшовиками, і ми тому не признавались, що мій брат десь поблизу.

У Тернопільським таборі чомусь усі втікачі були певні, що я не утікач-українець, а якийсь більшовицький комісар і пристосувався до втікачів з певною метою. Лиш один добродій буцімто вірив у справжність нашого лиха і обходився зо мною та моєю дружиною напівприязно. Він навіть повідомив мені, що знає одного старшину з Медвина, що живе у приватнім помешканні. Я розшукав того земляка. Він виявився бувшим товаришем по Медвинській школі поручником Ковганом. Він раїв мені поселитись у приватці (у приватному секторі. – *Ред.*); а коли довідався, що я був майже без шеляга, то просто вилаяв мене, що я не використав нагоди забагатіти тоді, як був начальником постачання повстанської дивізії. Тоді я і зрозумів вагу помилки, коли він казав:

– Тоді, коли не можна було бути певним у повнім знищенні ворога, не треба було вважати як власність держави дивізійний масток...

Тільки тоді мені прийшло в голову пошкодувати за тим майном, котрого я був господарем, що попало в руки банді грабіжників; а я ж міг дещо перевести в гроші...

Але що то є в порівнянні з такою втратою, як Батьківщина?

Що може загладити, затьмарити отой страшенний жаль на душі за спустошеною, знесилуваною диким москалем Ненькою-Україною?..

Як буде вільна Ненька-Україна, то буде й добробут – як не для нас, то для наших нащадків.

Ковган якраз теж був колишнім начальником постачання і, очевидно, “вмів використати нагоду”, бо, крім того, що жив приватно, був обнизаний перснями та гарненько одягнутий.

Незабаром перевезли нас у Седлецький табір, де колись були царські казарми. Там краще харчували і можна було виходити на заробітки. Там я бував вперше на роботі в лісі, потім працював деякий час на будові, де й заробляв на поліпшення харчів та взуття, що у нас вже було таке зношене. Із Седлеця ми не збиралися продовжувати намічену дорогу, бо все сподівалися, що все-таки трапиться так, як віщувала ворожка. Аж ось приблизно в кінці місяця серпня одержав я листа від поручника Ковгана, котрий переслав мені вирізку з якогось українського часопису з об’явою про розшук мене з дружиною та малесенькою. Шукав нас мій брат Панас. Господи, яка то була радість!.. Він був у Ланцутським таборі. Я негайно ж написав до нього, а через довгих сім днів одержав у відповідь довжелезного листа від мого дорогого брата.

Між іншим, він писав, що, коли зайшов до переводника, залишив там свого клунка та пішов нам назустріч. Але не пройшов і триста метрів, як набрів на якогось дядька, що зажадав перевірити його документи, але ж сам не вмів прочитати, то й сказав іти з ним. Звичайно, привів його до чекістів, що склалися переважно із жидів. Ті випитали його по-своєму, оскільки вони вже були приготовлені для таких випадків: били прикладами в груди.

Він, бідолаха, довідався, що його мають відправити. Потім почали його вести десь ті лобурі до в'язниці; він рвонув у напрямку річки, бо знав, що то якраз границя. Отоді ми й почули стрілянину: коли він тикав, по ньому стріляли. Але вловили антихристи і знову били. Вловили, бо у нього одірвалася підошва, і коли на одній нозі осталась сама халва, то пропала рівновага і не можна було бігти. Мали його відрядити назад, та, очевидно, шукали нас, мабуть, сподівалися, що й нас зловлять, бо ж при випитах він сказав, що з ним іще йдуть його товариші. А ми в той час, як його вже вдруге вловили й випитували, сиділи між червоноармійцями і ждали ранку. На те, знать, була Божа воля, що так сталося. Так і продержали його три дні. Весь цей час він не їв. Аж поки йому господар тієї хати, в якій його вартував один червоноармієць, не пораяв утікати...

Микола ВАСИЛЕНКО

Бандурист Антін Митяй

Ймовірно, Антін Митяй, ідеолог медвинського повстання. проявляв у часи 1917 – 1921 років.

Зазнайомився я з ним у червні 1917 р. у Проскуріві. Виписала його Українська громада на кілька концертних виступів. Покійний Трохим Верхола (голова проскурівської “Просвіти”, проскурівський повітовий комісар. – *Ред.*) разом з Митяєм були на засланні в Сибіру в Томську. Звідти і їхня приязнь. По концерті забрав я Антона до себе на село. Пробув він у мене кілька тижнів, розказував про своє гірке минуле.

Уродився в році 1886 на Канівщині, в м. Медвині, – це кілька кілометрів від Кирилівки, родинного села Тараса Шевченка. Походив з бідної селянської родини, осліп малим хлопцем. Чув раз бандуриста, і з того часу мрія його була навчитись грати на бандурі. Зробили йому бандуру коваль і тесля таки в Медвині, довбану з верби. Пригадую собі, що Антін Митяй оповідував мені, що в 1905 р. був у Києві і учився грати на бандурі у Гната Хоткевича. Грав Антін і харківським способом, і півтавсько-чернігівським. Учив мене грати на бандурі і завше приговорював: “Як будете грати на бандурі, то постарайтесь мати кількох учнів, аби передати їм своє знання, щоб не гинули наші козацькі думи. Я маю учнів: вас і одного учителя з Канівщини. Як умру, ви передасте другим кобзарське мистецтво, щоб розширилось воно по всій Україні!”

Ентузіяст був із нього великий, знав добре історію України, навіть у мене місцеві учительки годинами читали йому історичні оповідання. Поводиря мав сусіда з Медвина Марушевського, сина козака, – хлопець 18 літ, мав шість клясів гімназії. Захопився думами і пішов у світ з Антоном Митяєм.

– Хоч клопоту, – каже, – маю з ним багато, але не можу його покинути, наче прив'язав мене до себе.

А сам мов дуб кремезний; як проводив Антона, то трохи прихилився.

– Який же, – кажу, – клопіт?

– Та як який, – оповідає, – гострий дуже Антін, стерпіти не може, як почує, що хто зле говорить про Україну. Їхали оце ми з ним з Київ-ва до Проскурова поїздом, так між Козятином і Жмеринкою учинив у вагоні таку баталію, що я ледве його угомонив. Бачите, тепер у вагонах усі дебатують за Центральну Раду і Україну. Слухав мій Антін Огійович, терпів, терпів, далі зробився червоний як рак, як не скочить, як не закричить на весь вагон: “Ах ви, христопродавці, то ви, анахтемські душі, їсте наш хліб і ще лаєте Україну!” Та до своєї торби, витягнув револьвера “Нагана” і люфою наводить на голоси і кричати: “Уб'ю анахтемську душу!” Ті – врозтіч, хто куди попав, а далі почали тікати і ті, котрі тільки слухали, бо сліпий міг убити навіть того, хто не лаяв України. Ледве- ледве угомонив я його і заспокоїв. Правда, до кінця подорожі ніхто і слова злого не сказав на Україну. Боялися. А ви кажете, клопоту не маю!

Усміхнувся і я і уявив собі цілу сцену. Ця розмова велась на веранді, а в садку під яблунею за столом сидів Антін і з захопленням слухав оповідання [Адріана] Кашценка. З цікавістю придивляюсь до нього. Струнка, худа постава, чорні, невеличкі, донизу опущені вуса і рухливе, продовгувате обличчя.

Грав Митяй на бандурі гарно, особливо виходили в нього добре думи. Хотілося годинами слухати його приємний сумний тенор. Здається, не співав він, а плакав...

Руки мав з довгими артистичними пальцями, які так і літали по струнах бандури.

Розпитував я Антона Огійовича, як він попав у Сибір. Розказував, що випросив у студентів у 1906 р. в Києві якісь відозви, щоб розліпить в Києві на Подолі, і розліпив їх вверх ногами. Поліція і догадалася, що розліпив їх сліпий. Арештували і вислали на Сибір, у Томськ. Українська студентська громада в Томську заопікувалась ним. Вернув додому в Медвин аж у 1912 році. Заборонили йому грати на бандурі. Вірите, говорить, мусів вечорами по горищах ховатися, щоб хоч для

себе заграти. Все хотіли стражники бандуру побить! Особливо дався йому взнаки батюшка, що вічно доносив на нього в поліцію. Але прийшов 1917 рік.

– Антін як почув за революцію, – розказував поводитир Марушевський, – та у волость, зволік із стіни царський портрет і всіх порозганяв. А попа Москаля таки випровадив з мужиками з містечка. Завязтий він у нас!

Антін Митяй виїхав від мене за пару тижнів на Канівщину. Обіцяв, що зробить там для мене бандуру.

Зустрінулись ми з ним знову в 1918 р. у грудні в Києві. Сиджу я в Оперовому театрі в одній із горішніх лож; чекаємо відкриття Трудового конгресу. Чую, хтось унизу тихо грає на кобзі. Нахиляюсь і бачу Антона Огійовича. Закликаю його по імені, і через хвилину вже обнімаємося. Зрадив дуже.

– А де ж моя кобза? – питаю.

– Вибачте, зробив, але забрав мій учень учитель, так просив, що не міг відмовити, – виправдовується, почервонівши.

Заспокоїв його, що вже кобзу маю.

А Митяй у ті часи грав по полках козакам. Розказував мені, що ходив навіть до гетьмана Павла Скоропадського, як карні відділи почали на Канівщині гуляти. Добився-таки, що його прийняв гетьман, і він розказав йому про кривди селян. Обіцяли розслідувати, але все одно нічого не помогло.

– Чого це ви ходили до гетьмана, а не хто другий? – питаю.

– А як же я міг не йти, як нам кривду роблять! Він же ж був все-таки наш гетьман, а я – кобзар, то і мусів йому правду сказати, що діється в Україні!

У ті часи большевики вже насувались на Київ, і мені відомо було, що в Києві довго не всидимо. Забрав я Антона до вагону з поводитирем Марушевським і вивіз у Проскурів. Жив у вагоні і кожного дня приходив до мене розпитувати, що чувати нового на фронті. Як почув, що Київ зайняли большевики, розплакався.

– Невже ж нема кого, аби з'єднав усіх і оборонив Україну?..

Як міг, заспокоював я схвильованого кобзаря. Нарешті Антін не витерпів, прийшов раз до мене і заявив, що від'їжджає з одним із полків.

– Навіть і шаблю вже маю, – каже. – Маю і пістоля, але “Наган”, а хотів би мати “Бравнінга”, чи не дасте мені? – питає.

“Бравнінга” я не дав, бо боявся, щоб через необережність кого не пострілив, але умовити його, щоб зостався, не міг. Виїхав на Жмеринку.

*Запорозька Січ Юхима Божка, в якій служив Антін Митяй.
Місто Заліщики, Галичина, квітень 1919 р.*

У Кам'янці у місяці червні 1919 р. знову прийшов до мене Антін. У гарній чорній чумарці, смушкова шапка з червоним верхом, темносині шаровари, а за плечима, в полотнянім чехлі, бандура. За поводиря йому хлопець Василько, 12-ти літ, по-козацьки убраний. Розказував мені, що, виїхавши з частинами на фронт за Жмеринку, попав у військову частину “Запорозька Січ” отамана Божка. Відступав з козаками на Тирасполь, а опісля через Румунію в Галичину.

– Навіть коня маю, – хвалився мені.

І дійсно, вже на еміграції оповідав мені сотник Запорозької Січі Дмитро Гонта, що Митяй весь похід відбув з ними в кінноті. Як ставали в степу у байраці на відпочинок, зараз же саджали кобзаря під деревом, а навколо старшини і козаки слухали думи.

Довго не всидів Антін в Кам'янці, обійшов усі полки і Юнацьку школу, співав у Кам'янецькому університеті, й одного дня прийшов до мене попрощатись.

– Іду, – каже, – знову до Січі, козаки тужать за мною!

Показує листи. В одному з них читаю: “Батьку Кобзарю! Приїжджай до нас, бо заскучили ми за твоїми думами!” Показує цілу купу посвідок, де в якій частині співав.

– Навіщо це збираєш, Антоне Огійовичу? – запитую.

– То, бачите, як мене не стане, то щоб по цих посвідках знали, що і я на щось-таки здався, як воювали за Україну!

І дійсно, мав сотки посвідок з 1917 року. Невідомо, де ті посвідки, може, зігнали з тілом, а може, і є на Канівщині, куди рвавсь покійний. Бачилися ми з ним уже востаннє. Як виїхав на Київ, повернув на Канівщину, а тут добровольці Денікіна знов зайняли Київ.

Юхим Божко (з шаблею і кинджалом) зі штабом Запорозької Січі та Осип Маковей (у цивільному). Місто Заліщики, 17 квітня 1919 р. З оригіналу.

Залишився кобзар Митяй у рідних сторонах. У червні 1921 р. вже на еміграції передавав мені оден залізничник повстанець Х. поклін від нього, а у вересні того ж року Антін Митяй уже був розстріляний... Цим закінчую свої спомини про кобзаря Митяя.

Кость МІСЕВИЧ

Автор пише: “Антін Агейович Митяй”. У мемуарній літературі зустрічається і вуличне ім’я Антона Митяя – Петюх.

Наприкінці спогаду є примітка Костя Місевича: “В 1927 р. в большевицькiм журналі “Глобус” (ч. 13) у статті “Кобзарське мистецтво на Україні” читаю дослівно таке: “За цієї доби деякі кобзарі проводять, крім своєї мистецької роботи, і громадянсько-політичну. Таким був на Київщині кобзар Митяй, який загинув від Німців через свою повстанчу роботу проти гетьманства і німецької окупації”. Якби не гостив я кобзаря Митяя в 1919 р. у себе і якби не було ще тут живого свідка сотника Д. Гонти, з яким був кобзар у Запорозькій Січі, можна б подумати, що справді кобзаря Митяя розстріляли гетьманці. Вістка ця зовсім неправдива”.

Кость Місевич

МІСЕВИЧ Кость Федорович (17.11.189, с. Лезневе Проскурівського пов. Подільської губ., нині в межах м. Хмельницького – 11.09.1943, с. Попівці, тепер Кременецького р-ну Тернопільської обл.). Державний діяч, бандурист, бандурний майстер; член Центральної Ради (з 8.08.1917), почесний козак Синьої дивізії (1918), делегат Трудового конгресу (01.1919), комісар Подільської залізниці (до кін. 11.1920), надрайонний провідник ОУН (1941).

Учень кобзаря А. Митяя.

Працюючи телеграфістом на ст. Проскурів, Місевич познайомився з командиром 34-го корпусу Павлом Скоропадським. Брав участь у роззброєнні московського війська, що

Кость Місевич. поверталоя із фронту. Наприкінці листопада 1920 року емігрував до Польщі, залишивши в Україні дружину і чотирирічну донечку Галю, світлина якої завжди була при ньому.

Місевич був і пасічником, виготовляв гарні вулики з українськими мережками, заснував взірцеву пасіку. Вчитель бандуриста Дмитра Гонти, з яким гастролював у Галичині, Польщі, Німеччині. Переслідувався польською поліцією. Під час Другої світової війни співпрацював з УПА. Вбитий польськими жандармами. Могила відновлено в 1990-х роках. Кобзар Назар Волощук створив і виконує пісню “Пам’яті повстанського кобзаря Костя Місевича”. Іменем Костя Місевича названо Школу кобзарського мистецтва у Нью-Йорку.

Роман КОВАЛЬ

Незборима нація (Київ). – 2009. – Березень. – Ч. 3 (277). – С. 2.
Літопис Червоної Калини. – IX. – 1931. – С. 11 – 12.

Отаман Дмитро Цвітковський

У добу Визвольної війни українського народу проти російського поневолення Дмитро Цвітковський був одним з найвідоміших повстанських отаманів – 15 тисяч козаків мав він під рукою “в добрі часи”. Діяв у Київській губернії – на Уманщині, Звенигородщині, Таращанщині, Канівщині та в Липовецькому повіті.

Дмитро Васильович Цвітковський народився 26 жовтня 1892 р. в родині “нотаріуса м. Києва” [7, арк. 30]. Мав молодших братів – Івана та Миколу. По 4 класах духовної семінарії Дмитро 1912 року поступив до Єлисаветградської кавалерійської школи. Можливо, громи війни на Балканах змінили його життєві плани. Йому справді більше личило бути на коні, ніж у рясі, адже він був запальний, сміливий і до бійок охочий.

Закінчивши кавалерійську школу 1914 року, Дмитро пішов на Імперіалістичну війну, “яку пройшов всю”. Служив молодшим офіцером 10-го Інгерманландського гусарського полку. 1916 року він – штабс-ротмістр лейб-гвардії Волинського полку 3-ї гвардійської пішої дивізії. У перші дні Лютневої революції солдати вибрали його своїм командиром [7, арк. 13].

На чолі Волинського полку Цвітковський узяв найактивнішу участь у поваленні російського самодержавства. Навесні 1917 р. Волинський полк та українська організація фортеці Виборг направили його до Києва делегатом на 2-й Всеукраїнський військовий з'їзд, по завершенні якого він уже не повернувся до своєї частини, а залишився працювати в Генеральному секретаріаті в Києві. Тут, напевно, і вступив до партії есерів.

Наприкінці 1917 р. Центральна Рада відправила поручника Цвітковського в 17-й армійський корпус армії Тимчасового уряду своїм представником. У корпусі Дмитро очолив батальйон смерті. 4000 одчайдухів було під його командою! І в Запорозькій дивізії, де він на початку 1918 р. почав службу Україні, Цвітковський очолював курінь смерті [7, арк. 14]. Він завжди мусив дивитися смерті в очі, така натура була!

На початку 1919 р. поручник Цвітковський з Армією УНР відступав на захід. Потім на Південному (Одеському) фронті на чолі кавалерійського полку воював проти денікінців. Під час відступу, в районі Старокостянтинова, отримав наказ вирушити в Уманський повіт “для організації повстання і ведення операцій проти Денікіна” [7, арк. 14].

Наказ виконав, але, вигнавши денікінців з Умані, не знайшов нічого кращого, як “передати” повітовий центр боротьбистам, членом партії яких був. Власне, передав він місто Омеляну Волоху, який на той час

УТВЕРЖДАЕТСЯ:

Апреля 20 дня 1920 года.
Председ. Совнаркома Украины
Раковский,
Командующий Егоров,
Член Реввоенсовета Югзапфронта
Берзин,
Начальник фронта Эйдеман,
Наштабсгауп Петин.

Копия.

С. Секретно.

4638
Архив
1553
Б. П. Ю. ЕКА

И. 0-2011
Библиотека ЦДА УССР
у м. Києві
5044с
ИНВЕНТАРИЗАЦІЯ

КРАТКАЯ ИНСТРУКЦИЯ

ПО БОРЬБЕ С БАНДИТИЗМОМ И КУЛАЧЕСКИМИ ВОССТАНИЯМИ.

1. Общие положения.

5795
1. Борьба с бандитизмом и кулаческими восстаниями должна вестись самым беспощадным образом, имея главной целью захват во что бы то ни стало главарей банд, их помощников, штабов и материальной части.

2. Каждая операция должна иметь единое руководство; только при этом условии будут шансы на захват шаяк бандитов, иначе главные руководители их успеют всегда скрыться.

3. Отнюдь не распылять сил, а вести борьбу планомерно, избирая объектом своих действий в первую очередь наиболее опасные и значительные по своей численности банды.

4. Для ведения борьбы назначаются все местные наличные войсковые силы той территории, на которой происходят беспорядки; они подчиняются Начальникам соответствующих тылов в оперативном отношении и привлекаются к делу борьбы с бандитизмом и повстанчеством с таким расчетом, чтобы не прерывалась в то же время их специальная деятельность.

5. Количество и степень использования местных войсковых сил устанавливается соответствующим Начтылом.

6. В отношении сохранения и поддержания порядка в районах фронта, армий и дивизий в границах, установленных тыловыми разграничительными линиями, губернские и уездные комиссарнаты, как подведомственные в этом отношении Реввоенсоветам соответствующих единиц и начдивам, должны в полной мере подчиняться распоряжениям Начальников тылов, армий и дивизий (пр. арм. фронта № 277 от 7-го марта 1920 года).

7. переброска частей из одного тыла в другой делается распоряжением непосредственного или старшего Начальника, коему эти тылы подчиняются, причем по миновании надобности части должны безотлагательно откомандировываться в места своего постоянного расположения или следования.

уже відколовся від Петлюри і шукав порозуміння з Красною армією. “Разом з Волохом я був влитий у 60-ту дивізію, де був призначений помічником командира кавполка”, – зазначав Цвітковський [7, арк. 14].

Чекіст Борис Козельський стверджував, що Цвітковський влився до Червоної армії, маючи “провокаційне завдання” від Петлюри, а відтак “почав готуватись до виступу проти радянської влади” [5, с. 64]. Тому й увійшов у порозуміння з організатором Уманського повстанського комітету Петром Дерещуком. Повстанком запропонував Цвітковському керувати повстанцями Уманщини [7, арк. 13]. Той погодився і одного весняного дня “несподівано” покинув лави “непереможної” Червоної армії та перейшов на бік її ворогів, ставши на чолі повстанського загону, який сформував Уманський повстанський комітет. “Загін цей... являв собою вершок Уманської повітової організації”, – писав Борис Козельський. Становив він 25 кінних і 60 піших. З цим відділом Цвітковський невдовзі перебазувався на Звенигородщину [5, с. 64].

Під його впливом Медвинська, Ісайська, Богуславська, Виноградська, Боярська та інші волості ухилились від червоної мобілізації 1920 року. Хлібороби воліли перебути московське лихоліття в лісі. “Бути бандитом куди краще, ніж червоноармійцем”, – сумно підсумував Борис Козельський [5, с. 81].

До Цвітковського пішли селяни і козаки з Боярки, Винограда, Писарівки, Порадівки, Шушківки, хутора Харченків, Брідок, інших сіл і містечок. З цією силою й рушив на Звенигородку. “Бандитський наступ відбили, – писав Б. Козельський, – та Цвітковський засудив на вогонь цілу низку районів і без жалю нищив усе, що тхнуло радянським духом” [5, с. 64].

“Ми мали в цей час велику підтримку з боку місцевого селянства, – згадував Цвітковський, – і розраховували у разі необхідності мати до 30000 (повстанців) в Уманському, Звенигородському, Таращанському та Канівському повітах, які перебували під повним нашим впливом” [7, арк. 14].

“Збільшивши свої сили, – продовжував історик-чекіст Козельський, – Цвітковський досить далеко поширив межі своєї руйнівничої діяльності... Селянство, у свідомість якого в’їлася партизанщина, не хотіло миритись із думкою про потребу перейняти на себе такі важкі повинності, як військові. У відповідь на оголошену мобілізацію почалося геть чисто скрізь дезертирство. Дезертирство 1920 року мало приблизно такий самий характер, як повстанчество 1920 року. Цілі села й волості ігнорували накази про мобілізацію, а коли робили спроби провести їх

примусово, сила дезертирів ішла в ліс і поле. Дезертирство стало очевидною пошестю, що ширилася по всіх українських селах”. Лише у двох волостях, за твердженням більшовиків, отаман Цвітковський сформував “п’ятнадцятитисячну банду, яку становили виключно дезертири” [5, с. 65, 80].

Імперські історики невинувато вживають термін “дезертирство”, адже згідно з міжнародним правом населення окупованої території має право відмовлятися від служби в армії завойовників, тобто змушувати поневолений народ служити в окупаційній армії є злочином. Та що для москалів міжнародне право, коли злочинство для них давно стало державною політикою!

Дихнула прохолодою осінь. Це був сигнал розходитися до весни. Цвітковський почав відпускати додому тих, хто був найгірше одягнений, і тих, хто міг повернутися на легальне становище. З козаками, які вже спалили за собою мости, отаман продовжував оперувати. В жовтні він побив москалів у селі Буки, 7 і 21 листопада наскочив на них у Лисянці, а в с. Сидорівці відібрав у червоних награбований цукор, вступив у бій біля села Буханка.

Пропагандистським відділом у штабі отамана Цвітковського кермував бандурист Антін Огійович Митяй. Учасник революції 1905 року та політичний засланець Митяй (по-вуличному Петюх) відіграв помітну роль у національному свідомленні Медвина і навколишніх сіл. Навколо Митяя в 1917 – 1920 роках об’єдналися медвинські селяни, інтелігенція та старшини. Саме в його хаті й містився штаб медвинського повстання.

Бандурист “бачив украй погано, і то в сутінках”. Причиною стало те, що в дитинстві задивився на жнивове сонце і воно “спалило (йому) очі”. Попри це, Митяй їздив на коні, мав пістоля і шаблюку, а за плечима в торбі возив бандуру. Його завжди охороняло кілька козаків. Отаман Цвітковський цінував бандуриста, тож і оберігав його [4, с. 24].

Бандурист часто виступав перед повстанцями і селянами, “бо краще ніхто не міг промовити слова і ніхто не міг промовити його з таким серцем, як... Антін”. Так стверджував медвинський повстанець Іван Дубина (Дубинець). “Розповідаючи селянам про історію та долю України й українського народу, він тут же грав на бандурі козацьких дум і пісень. Своїми промовами і піснями Антін Митяй підтримував “волю до боротьби за своє національне визволення”. Вмів викликати у селян сміх і сльози [4, с. 2].

Відомо, що Митяй грав думи “Маруся Богуславка”, “Буря на Чорному морі”, “Смерть козака-бандуриста” і багато народних пісень. Зна-

емо й те, що Митяй в українському війську був принаймні від 1919 року – воював у складі Запорозької Січі Юхима Божка, на бронепотязі “Хортиця”, в повстанських загонах на Харківщині... Але доля борців за волю України, як правило, закінчується у ворожих лещатах. Потрапив у пастку й Антін Митяй. Сталося це в селі Семенівка Лисянської волості. Не бажаючи потрапити до московських рук, бандурист пустив собі кулю в чоло. А бандурист Кость Місевич стверджував, що Митяя більшовики полонили і розстріляли [6, с. 12].

Після поразки медвинського повстання, яким керував отаман Хома Лебідь (справжнє прізвище Хома Сидоренко), повстанський загін медвинців на початку вересня відійшов у район Винограда, Боярки та Лисянки. Тут отаман Лебідь склав свої повноваження (згодом він емігрував до Польщі), а медвинські повстанці влилися в загін Дмитра Цвітковського. Його помічником став Платон Слуцький, син медвинського священника, зарубаного будьонівцями. Штаб очолив Микола Василенко, організатор Вільного козацтва в Медвині в 1917 році.

Майже всі козаки Цвітковського мали коні. Одягнені ж були в більшовицькі шинелі й рогаті будьонівки. Під цією чортівською машкарою Цвітковський не раз заїжджав у села, де стояли червоні частини, зокрема і до Медвина. Часом селяни не могли розібрати, хто до них завітав – свої чи лихі люди. Про це й написав Микола Василенко, начальник постачання загону отамана Цвітковського. “Незважаючи на те, що в обозі був гарний харчовий запас – як для вояків, так і коней, його мало використовували, хіба цукор, бо селяни нас дуже радо харчували найліпшим зі своїх харчів”, – свідчив він [1, с. 41].

Спочатку “при нашому вході в будь-яке село селяни поспішно старалися приховати якнайскоріше харчові запаси... – писав Василенко, – мені ж, як постачальникові загону, треба було вживати заходів для задоволення як козаків, так і старшин якнайліпшими харчами. Тож при першій намірі стрічав такі заперечення:

– У нас нічого нема, недавно у нас були якісь солдати і все забрали, все поїли...

– Та, може, ще що й для нас зосталось? А ви пошукали б, то напевно знайшли б. Хіба ж ви не знаєте, як то погано бути голодному, а ми сьогодні так зголодніли в бою з розбійниками...

Перед селянином виникала загадка, він помічав велику різницю між тими “солдатами”, що все забрали та все поїли, і цими, що не дуже-то суворо просять поїсти, що ця ввічливість так різниться з тією настирливістю, а часом і погрозою. Тому-то дядько з ніяковістю питає:

– А скажіть, будь ласка, з яких ви будете?..

– А вам котрі подобаються більше? То ми з тих і є, – казав я.

– Ну та для нас усі добрі... Все ж таки скажіть по правді... – І селянин заминався. – Ну, ви балакаєте так, як і ми... але хто його зна.

– Та ми ж, дядьку, балакаємо так, як і ви, і хочемо того, що й ви, то й воюємо за нашу справу.

– То ви... українці?

– Ну певно ж, дядьку.

І всякі підозріння і недовір'я зникали, на лицях селян з'являлася радість, і харчів знаходилось багато більше, ніж їх було треба" [1, с. 42].

На Звенигородщині не раз громили жидівське населення. Причину знайти було неважко, адже жиди робили добровільні пожертви на Красну армію (про це, наприклад, збереглися записи в Боярській волосній книзі) [3].

Хоч, по правді сказати, жиди намагалися задобрити всіх (і червоних, і білих, і махновців, і петлюрівців) – для того щоб нова влада не громила їх. Спрацьовувало ж це проти самих жидів: кожна наступна влада згадувала, що ті вітали і фінансували їхніх ворогів.

Звинувачення в погромах впало і на старшин отамана Цвітковського. Мовляв, його заступник Левко Химич особисто рубав жидівським дітям голови [3]. Ця інформація суперечить свідченням очевидця – Миколи Василенка, начальника штабу медвинського повстання. Ось його спогад про несподівану зустріч із відділом будьонівців. “То були кримські татари, – писав Микола Василенко. – Вони, розправившись зі своїми комісарами, знищили містечко Жашків, бо, як казали, “мой не любіт жід”. Їхній невеличкий гурток прилучився до нас, а решта пішли до Криму...” [1, с. 43].

Кримські татари, вбрані у будьонівки, допомагали українцям маскуватися під більшовиків і, таким чином, уникати переслідування. Одного разу повстанці під виглядом червоноармійського загону заїхали в Медвин. “Там якраз не було більшовиків, а міліція сховалася, – згадував Микола Василенко. – Ще не доходячи до села, гурт кримців відділився з наміром розвідки і вихором понісся до Медвина. Коли ми вже увійшли в містечко, то побачили кілька трупів старих і молодих жидів. Отаман Цвітковський зауважив кримцям, що на таке їхнє ставлення до

Хома Сидоренко-“Лебідь”.
З оригіналу.
Публікується вперше.

мирного населення ми не можемо дивитися байдуже. Пригадую, що я казав їхньому старшині:

– Ви нас цим компрометуєте не лише перед нашим населенням, а й перед цілим світом...

– Батька, твій не знаєт, – відповів він і додав, як і завше: – Нет жід не большевік...

І татари, дуже розгнівані нашим протестом, незабаром відлучились від нас, попрямувавши на південь” [1, с. 43].

Що ж до антижидівських настроїв серед українців, то вони, звісно, були. Уособлювала їх популярна в тій місцевості пісня:

Повстаньте, Медвин та Ісайки,
Зробіть наліт на Богуслав.
Розіб'єм всі жидівські лавки,
Бо новий лад уже настав...

Співали її на мотив “Варшав’янки”. Були й інші варіанти пісні:

Повстаньте, Медвин та Ісайки,
Робіть наліт на Богуслав,
Бийте жидів черезвичайки
І добивайтесь людських прав.

Так що, напевно, били жидів і в Боярці, як і в інших місцях. І насамперед за зненавиджені народом ЧК, які пов’язувалися насамперед з тодішнім жидівством.

На Уманщину Цвітковський повернувся в листопаді 1920 р., та ще й на чолі відділу терських і донських козаків (200 осіб), які, видно, хотіли пробитися на рідні терени. На Уманщині загін Цвітковського зустрівся з групою Андрія Гулого-Гуленка. Сотник кавалерійської групи Гулого-Гуленка Олександр Вдовиченко згадував: “Групу провадив полковник Цвітковський – колишній командир 8-го ім. Костя Гордієнка полку. Це була частина Кінної дивізії генерала Яковлева, що стояла поруч із Запорізькою дивізією ще на фронті в районі Бара. І полковник Цвітковський, видно, пішов у рейд тою самою дорогою, що й ми. Обидві групи довгий час оперували разом” [2, с. 10].

На початку грудня 1920 року до Гулого-Гуленка і Цвітковського приєдналися загони Семена Гризла та Петра Дерещука. Загальне командування над повстанцями Уманщини, Звенигородщини і Таращанщи-

Сотник Олександр Вдовиченко.

ни (3000 багнетів, 600 шабель) обійняв Андрій Гулий-Гуленко. Після поранення Андрія Гулого-Гуленка і розпорошення повстанського з'єднання Цвітковський вирішив зиму 1920 – 1921 років перебути у Виноградській волості.

У березні – квітні 1921 р., зібравши кінну півсотню, відновив операції в районі Медвина й Таращі. Кількість вершників коливалася від 30 до 50 шабель. Але з кожним теплим днем загін збільшувався, сягнувши трьох повноцінних сотень. Це була вже сила. А коли врахувати ще й підтримку селян, то Цвітковський знову став паном у своєму краї.

І все ж моральні сили вичерпувалися – все-таки з 1914 року він на війні! Скільки ще воювати?!

Щоб отримати перепочинок від безперервних боїв, Цвітковський вирішив вступити в переговори з червоними про “амністію”. До нього вже дійшли обнадійливі чутки, що Антанта готує новий наступ на Росію, що в Росії – голод, а в компартії – чимало свідомих українців, які, щоб розірвати її ізсередини, вдали із себе прихильників совлади. Залишалося скористатися проголошенням амністії, отримати перепочинок для відновлення сил і у зручний момент – вдарити Совдепії у спину.

І він наважується. 27 липня в Політбюро Виноградського воєнкомату (тобто до чекістів) надійшов лист, у якому отаман висловив бажання разом зі своїм загonom “амністуватися”, але на певних умовах.

“Останні дні його відділ уникав активних виступів, бажаючи порозуміння, – писав 31 липня в оперативному зведенні на 12.00 чекіст Єфремов. – Інші його три загони, що оперували в інших повітах, продовжували свої дії, не знаючи про намір отамана явитися. 28 липня Завполітбюро під час зустрічі схилив Цвітковського здатися, обіцяючи від Повітнаради амністію” [7, арк. 15].

Отаман висунув вимоги: “Повна амністія йому та усім його соратникам; недоторканність їхніх родин та майна; короткочасний відпуск кожному для впорядкування господарства; повернення коней...” Зі свого боку, отаман обіцяв широко афішувати свою явку і “привести до амністії всі свої загони, в тому числі й Медвинську групу” [7, арк. 15].

Повітова нарада 29 липня погодилась на ці умови. Хоча термін “амністії” скінчився 15 травня, все ж повітова нарада 23 липня 1921 р. ви-

рішила застосувати її до отамана, постановивши, що Дмитро Цвітковський “не подлежит наказанию за прежние преступления” [7, арк. 8]. Його вирішивши амнітувати “умовно”. Постановили амнітувати й інших повстанців – якщо ті складуть зброю. “Таким чином, – зазначали чекісти, – можна буде ліквідувати бандитизм у найвпертішому його пункті – Медвині” [7, арк. 15].

29 липня 1921 р. отаман привів один зі своїх загонів до Медвина.

О 14-й годині з боку Вовчої гори до Медвина неспіхом в'їхало з чотири десятки “будьонівців” на чолі з Цвітковським і його штабом. Загін завернув у двір волвиконкому, на обставлену червоноармійцями площу, вишикувався військовим порядком перед столом, за яким стояли представники більшовицької влади. Повстанці зіскочили з коней. До кожного з них підходив червоноармієць, забирав коня і відводив убік. Першим склав револьвер і шаблю отаман, за ним – старшини і козаки. Потім усі вишикувались.

Комісар виголосив промову:

– Советська влада, влада робітників і селян, милостива навіть для тих, хто збройно воював проти неї. Советська влада проголосила амністію і дає можливість виправити свої помилки дальшою чесною працею над зміцненням завоювань Октябрю. Всім вам, згідно з постановою уряду, як амністованим, видаються документи, на підставі яких на всій території советських республік вас ніхто не має права переслідувати. Ви можете скрізь вільно їздити і чесно працювати. Такі самі документи видаються і вашому отаманові Цвітковському та його заступникові Слущькому, але перед тим, як одержати їх, мусять з'їздити до Харкова і дати українському уряду свідчення про діяльність загону.

Один за одним підходили до столу повстанці. Лише отаман і його заступник, Платон Слущький, стояли осторонь. Лісовикам видавали документи – у бланки з печатками вписували імена та прізвища, які вони називали, і видавали на руки. Потім колишніх лісовиків, а тепер уже “повноправних советських громадян”, випустили з двору, а Цвітковського і Слущького взяли під варту і завели до приміщення волвиконкому.

29 липня Цвітковський пообіцяв “надалі не бути ворогом совлади” [7, арк. 8]. Йому видали посвідчення, що його відновлено “у всіх правах громадянства РФССР” [7, арк. 7]. Але отаман повинен був ще “заслужити довір'я совлади” – він мусив спонукати до капітуляції своїх товаришів, які продовжували боротьбу.

Повстанці, яких привів у Медвин отаман, по-різному сприйняли “амністію”. Розумніші на другий же день вислизнули із села. “Інші, більш наївні та менш обережні, щиро повірили в “амністію” [4, с. 27].

31 липня 1921 р. Звенигородський повітовий виконавчий комітет видав таємне посвідчення “колишньому Отаману повстанських загонів, що оперували в районах Звенигородського, Канівського, Таращанського, Уманського і Липовецького повітів”, Цвітковському, що він уповноважений у райони, де оперують частини його загонів, з метою “проведення под амністією” цих загонів та окремих осіб [7, арк. 5].

“Повітова Нарада Звенигородщини, – писали чекісти, – просить усі військові частини, органи ЧК, Міліції, Самооборони, загони незаможних, а також усі цивільні установи вказаних повітів не чинити жодних перешкод у цій роботі т. Цвітковському та загону, що йде з ним у складі 13 осіб... Військові й цивільні органи, які чинитимуть тов. Цвітковському перешкоди у виконанні його завдання, підпадуть під суд Ревтрибуналу за законами воєнного часу” [7, арк. 5]. Посвідчення було дійсне лише до 8 серпня 1921 року. В загоні були “амністовані” повстанці, а також уповноважений Звенигородського повітового ЧК Ніколаєв.

Ось текст звернення Цвітковського до повстанців із закликом припинити боротьбу проти советської влади: “Шановне Козацтво! До сього часу ми билися з військом Української РСР. Проливалась кров селян і робітників через те, що ми, бачучи неправду в правлінні радянського уряду, стали боротися з нею зброєю, але це була помилка: повставши зі зброєю в руках проти тих, котрі чинили неправду, ми боролися із тими людьми, які щиро бажають щастя трудовому народові і нашій рідній Україні.

Борючись з цими нікчемами, котрі затискалися в ряди дійсних борців за добробут селянства і робітництва, ми не давали провести в життя заходи уряду, який бажає поліпшити життя селян і робітників.

Ця боротьба велась до сього часу через те, що ми не могли порозумітися, ми не довіряли друг другу, а кров лилась.

Коли до нас прибули наші товариші повстанці, які з'явилися по амністії, і докладно розказали нам про наміри радянського уряду, про його ідеали, які він хоче провести в життя, і про те, що р. влада сама бореться проти тих прибічників, на яких ми повстали зі зброєю в руках, що р.[адянська] влада просить нас з'явитись, стати в ряди робітників і допомогти знищити це зло, то ми повірили на чесне слово представників уряду, з'явилися і сказали, що не бажаєм проливать кров селян і робітників, і коли радянський уряд братерськи подає нам руку і кличе до боротьби зі злом і неправдою, які чиняться селянству і робітництву, то ми з охотою стали в їх ряди.

Шановне козацтво... Нічого боятися, нічого не вірить. Над усім прошлим радянська влада ставить хрест і кличе нас до нового братерського

життя. Залишайте ліса, залишайте своє звіряче життя, з'являйтесь, ставайте в ряди червоних робітників за для боротьби зі злом і страшним ворогом – господарчою розрухою. Коли ми з'явимося, то будуть видані амністровані листи для вас і для родини.

Геть війну... Хай живе мир на наші стомлені братовбивчою війною Україні.

Отаман Цвітковський" [7, арк. 19].

Ніколаєв доповідав "тов. Рибальському" про наслідки цього закличу і рейду. Він писав, що "населення вітає т. Цвітковського за його здачу, що дає можливість зробити висновок про бажання селянства у зміцненні совлади і припиненні міжусобиць. У Винограді, Медвині та ін. населених пунктах, де ми проходили, – радість". З другого боку, писав чекіст, "між населенням Медвина і деякими представниками Богуславської влади – великі непорозуміння, що... може призвести до небажаних наслідків. Начповміліції, здається, вже арештований за тяжкі злочини і зловживання у ставленні до селянства – це принесе примирення... Цвітковський назад не піде, попри те що бувають такі випадки, як учорашня поведінка комбата" [7, арк. 21].

Попри закличу "геть війну", Цвітковський і його повстанці не думали припиняти боротьбу. Сексот Петренко повідомляв, що "бандити Цвітковського", які "після переходу на милість Советської влади отримали місячну відпустку" і роз'їхались по всій Київській губернії, зокрема в Уманський, Звенигородський та Канівський повіти, взялися "за попередню роботу". "Вони хочуть підготувати нове повстання. Кожний співпрацівник Цвітковського, де б він не жив, мав завдання "навербувати таємно кільканадцять козаків, які у випадку потреби повинні бути готові", тобто кожний з них повинен був створити підпільну організацію. "Кожний з них знає, де сховано зброю... – продовжував сексот. – Треба мати на увазі, що в банді залишились самі "вершки", тобто відбірні й биті. Ці типи вкрай небезпечні, і до них треба застосувати найсерйозніші міри" [8, арк. 22].

Це Москва розуміла, тому й "амністовані" повстанці, які залишились в Медвині, один за одним "непомітно зникли в застінках Чека" [4, с. 27].

Ще менше вірили чекісти отаманові. Погравшись із ним трохи, вони 2 вересня арештували його. Цвітковського та старшин його загону відправили в Харків на Холодну гору, зазначивши в листі "НАЧ-СЕКРОПЕРУПРА ВУЧК т. Євдокимову", що Київська губернська ЧК, РВС КВО й Особливий відділ Київського військового округу вважають "небезопасным дальнейшее их пребывание в Украине" [7, арк. 49]. У Харкові лісовиків кинули "до підвалу".

Ставлення совлади до Цвітковського вичерпно сформулював старший слідчий. Подаю мовою оригіналу: “Цветковский Дмитрий Васильевич, 29 лет... Вся жизнь Ц., начиная с совершенного его возраста, изобилует к/революционными проделками... Явившийся Цветковский не дал ценных показаний в смысле всестороннего освещения банд и не сделал ничего в смысле склонения банд к сдаче на сторону с. власти, кроме того, что занимался провокаторством, антисетизмом (антисемитизмом. – *Ред.*) и разложением явившихся бандитов. ...Элемент весьма вредный и неисправимый” [7, арк. 62].

Не вдалося отаманові Цвітковському переграти “совласть”. Не повірила вона його обіцянкам бути покірним.

Дмитра Васильовича Цвітковського розстріляли на початку 1923 року, напевно, після показового процесу в Умані. Повстанців, які по кількох роках повернулися до Медвина, маючи надію, що про них як повстанців вже забуто й можна потихеньку жити зі своїми рідними, “також непотімтно зліквідовано” [4, с. 27]. Так було і в інших селах.

З п'ятнадцяти тисяч повстанців Цвітковського до нас дійшли імена лише двох з половиною десятків. Скільки людей захищало свою Батьківщину, а імена їхні потонули в мороці поразки!.. Ця жахлива статистика підтверджує думку, що несправедливість продовжує панувати.

Роман КОВАЛЬ

Джерела

1. Василенко М. Мова про пережите // Медвин в огні історії. – Київ: ВЦ “Просвіта”, 2000.
2. Вдовиченко О. Рейд генерала Гулого-Гуленка // Бюлетень Союзу Бувших Українських вояків у Канаді. – Торонто. – 1961. – Жовтень – грудень. – Ч. 9.
3. Демчук М. Революційні події в Боярці. – На правах рукопису. – Село Боярка Лисянського району Черкаської області.
4. Дубинець І. Горить Медвин // Медвин в огні історії. – Київ: ВЦ “Просвіта”, 2000.
5. Козельський Б. Шлях зрадництва й авантур (Петлюрівське повстанство). – Харків: Державне видавництво України, 1926.
6. Літопис Червоної Калини. – IX. – 1931.
7. Центральний державний архів громадянських об'єднань України. – Ф. 263. – Спр. 54122 ФП.
8. Центральний державний архів громадянських об'єднань України. – Ф. 263. – Спр. 54128 ФП.

Валерій Борисович Перхавко, онук Григорія Пирхавки.

Мій дід Григорій Пирхавка

Народився 1883 року в сім'ї селянина в с. Ісайках Канівського повіту Київської губернії (нині Богуславський р-н Київської обл.). Близько 1893 року закінчив сільську школу, працював на господарстві, потім – помічником волосного писаря в с. Юшків Ріг на Таращанщині.

З 1900 року брав участь у революційному русі, вступив до Таращанської організації есерів. Після її розгрому того ж року був засланий до Сибіру, де взяв шлюб з Євгенією Петрівною Захаровою. Брав участь у революційних подіях 1905 року в Іркутську. За участь у страйку звільнений з роботи в Іркутській митниці та ув'язнений.

Після звільнення 1906 року виїхав в Україну. Проживав у Богуславі Київської губернії. За революційну агітацію серед селян у травні 1907 року знову заарештований, ув'язнений у Канівську тюрму та засланий на 2 роки до Вологодської губернії. На етапі, у В'ятській в'язниці, за бунт політв'язнів разом з іншими учасниками був побитий і посаджений до карцеру. Перебуваючи на засланні в Сольвичегодську, під впливом адвоката Томського захопився юриспруденцією. За участь у демонстрації в Сольвичегодську опинився у в'язниці, після перебування в якій його заслали ще на 100 верст далі, в Берер-Насолоцьке.

По закінченню терміну заслання царська влада заборонила йому повертатися в Україну, тому він 1909 року вирушив до Іркутської губер-

Григорій Пурхавка з дружиною. Чехо-Словаччина, 1920-ті рр. З оригіналу.

нії, де перебивався випадковою роботою. Якийсь час був секретарем щотижневика “Жало”, котрий видавали анархісти-комуністи. Після довгих намагань нарешті дістав дозвіл здати іспит на звання приватного повіреного при Іркутському окружному суді. Мав приватну юридичну практику до 1917 року. У 1912 році заснував в Іркутську український літературно-музично-драматичний гурток “Громада” – був його головою до 1917 року.

У лютому-березні 1917 року брав участь у поваленні царської влади в Іркутську, зокрема захопленні Міської думи. Працював у комісії звільнення політв'язнів та політзасланців Іркутського обласного революційного комітету громадських організацій. Став делегатом II військового з'їзду в Києві (26.06.1917 р.) (за старим стилем 18 – 13 червня. – Ред.).

Познайомившись на з'їзді та в канцелярії Центральної Ради з українськими есерами та їхньою програмою, 1917 року вступив в Українську партію соціалістів-революціонерів. Потім виїхав на батьківщину, де був обраний членом земської управи та народним суддею в Богуславі. На початку 1918 року виконував обов'язки повітового комісара уряду Центральної Ради. Після приходу до влади [Павла] Скоропадського був вимушений переховуватися в Києві, брав участь у червні-липні 1918 року в організації Таращанського повстання проти німецької та гетьманської влади, за що потрапив до Канівської в'язниці, з якої його

звільнили повстанці (очевидно, під час протигетьманського повстання в листопаді 1918 р. – *Ред.*).

Знову був призначений повітовим комісаром. Восени 1918 року брав участь у роззброєнні німецьких військ на Київщині. З 1917 року був членом Центральної Ради. Як делегат брав участь у засіданнях Трудового Конгресу України (23 – 28.01.1919) в Києві. Потім повернувся до Богуслава, але змушений був виїхати через переслідування місцевих більшовиків. Організував селянське повстання проти радянської влади (1919 року разом з уродженцем Медвина прапорщиком Коломійцем Пирхавка сформував повстанський загін. – *П. Г.*).

Узимку 1919 – 1920 рр. призначений на посаду помічника Київсько-го губернського комісара [Директорії]. Переховувався на батьківщині, пізніше поїхав до Вінниці, де його інтернували поляки, що наступали. Вже невдовзі працював заступником міністра внутрішніх справ Уряду УНР – у той час, коли 1920 року Петлюра з поляками наступав на Київ.

Після відступу опинився в Польщі в Ченстаховському таборі, звідки в 1922 року перебрався до Праги, де став членом керівництва Закордонного комітету Української партії есерів. Розчарувавшись у її програмі, у 1925 р. опублікував декларацію про вихід з УПСР. Був одним з організаторів Українського селянського союзу в Празі, головою Спільки-читальні Т. Г. Шевченка.

Писав українською мовою, статті в емігрантських журналах “Нова Україна”, “Нове життя” та інших публікував під псевдонімом Гр. Сибірний.

1928 року, закінчивши Український вільний університет, здобув диплом доктора права і суспільних наук. За амністією 1928 року повернувся з Праги в Україну. Проживав у Харкові. Працював юрисконсультом тресту “Промтранспроект”, викладав на державних курсах українізації та робфаці (робітничому факультеті. – *Ред.*). Публікувався в газеті “Пролетарська правда” (Київ) та журналі “Всесвіт”.

Уперше переклав з чеської мови на українську твори Ярослава Гашека “Бравий вояка Швейк”, І.[вана] Ольбрахта “Анна-пролетарка”, В.[ладислава] Ванчури “Ян Маргоул-пекар”, [Йозефа] Урбана “Живий бич”. Підготував рукопис свого роману на історичну тему (близько 400 сторінок) і повість “Лани і вартати” (8 друкованих аркушів).

У Харкові одружився з Марією Ігнатівною Шедеевою, 1883 року народження.

Мешкав за адресою: Основа службова, буд. 45.

Уперше після повернення з еміграції був арештований органами ГПУ України 30.12.1930 р., але за декілька днів звільнений, оскільки

під час обшуку жодних доказів проти нього не було знайдено. Вдруге заарештований 28.09.1933 р.

[Чекісти підозрювали, що він є “чеським агентом”. 19 жовтня Пирхавка дав свідчення на Микиту Івановича Харуса, директора Харківського будинку вчених, який брав участь у боротьбі проти більшовиків під прапорами УНР. Він також повернувся з еміграції до України. Пирхавка сказав, що в Будинку вчених була явочна квартира і що частина чеських агентів саме через Харуса встановлювали зв'язок із чеським посольством у Москві або його представниками в Харкові. Про це писав Сергій Білокінь у розвідці “Київська вчена корпорація (20 – 50-ті рр. ХХ ст.). – Ред.]

Григорій Пирхавка в тюрмі. Місто Харків, 1933 р. З оригіналу.

23.02.1934 р. [Григорій Пирхавка] засуджений трійкою при колегії ГПУ УССР за необґрунтованим звинуваченням до 10 років позбавлення волі. Під час відбування покарання в Охтирському відділі Сиблагу НКВД ССРСР 31.08.1937 р. трійка УНКВД Західно-Сибірського краю (Кемеровська область) за необґрунтованим звинуваченням в антирадянській агітації та пропаганді постановила його розстріляти.

Розстріляний 31.08.1937 року. Реабілітований посмертно за обома вироками прокуратурою Київського військового округу від 27 липня 1989 р. та прокуратурою Кемеровської області від 16 вересня 1989 року.

Даних про місце поховання не збереглося.

Рукописи втрачені під час арешту.

Валерій ПЕРХАВКО, онук Григорія Пирхавки, кандидат історичних наук, учений секретар Інституту російської історії

Переклад з російської Дмитра Колоші

Перхавко В. Б. Краткие ведомости про Гр. И. Пирхавко (1883 – 1937). – Машинопис. – Копія. – 3 с.

Архіви свідчать

“6 – 26 апреля 1919 г. повстанцы и крестьяне сел Медвина, Исайки под командой прапорщика Коломийца заняли Богуслав. Убито 50 красноармейцев... повстанцы взяли 40 чел. заложников из еврейского населения. Восстанием идейно руководит бывший член Учредительного собрания (правильно: Центральной Рады. – Ред.) эсер Пырхавка”.

Институт теории и истории социализма (ИТИС). – Ф. 1. – Оп. 5-1. – Спр. 154. – Арк. 236.

“2 – 15 мая 1919 г. Богуслав и другие села заняты повстанцами местных сел. В Богуславе расположен их штаб под руководством двух офицеров. Отряд насчитывает несколько тысяч человек. Намерен захватить советский бронепоезд”.

ИТИС. – Ф. 1. – Оп. 5-1. – Спр. 154. – Арк. 238.

“Бандити були загрозливою силою для революції в цій місцевості, тому що організованому загонові єврейської самооборони для захисту міста під командуванням Розенфельда і сотні бійців (червоноармійців), які були в Богуславі для боротьби з бандитизмом, було не під силу вести боротьбу з переважаючими силами повстанців. І вони обмежувалися лише обороною м. Богуслава. Ліквідація їх [повстанців] була можлива лише силами регулярної армії”, – згадував колишній працівник Богуславського ревкому в 1918 – 1920 рр. Данило Мельник.

Науково-допоміжний фонд музею історії Богуславщини.

Киевский губревком. Сведения по Каневскому уезду с 8 по 15 сентября 1920 г. “В Медвине с 20 августа контрреволюционное восстание. Руководитель – бывший комендант г. Канева при гетманщине и уездный начальник при Петлюре полковник Неграш. Численность отряда, по слухам, 2 – 3 тысячи человек. Штаб[ы] в Медвине и Лысянке... В связи с разгулом бандитизма в Канев по мобилизации на войну с Медвинской, Богуславской, Исайковской волостей не явился ни один человек”.

Державний архів Київської області. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 101.

“В Медвинском районе члены президии комнезамов побиты бандой, а имущество разграблено или сожжено. Руководители – Василенко, Неграш, Цюрупа. Лозунг: “Бей жидов и коммунистов. Да здравствуют большевики!”

Державний архів Київської області. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 70. – Арк. 103.

“С 1-го августа 1920 г. предполагалось начать сбор хлеба, хотя с некоторых сел хлеб уже подвозился. В это время в районе была объявлена мобилизация, в проведении которой продработники приняли горячее участие проведением митингов, призывая крестьян войти в Красную Армию, чем они помогут быстро разбить гидр мировой контрреволюции. И выступили почти все волости, за исключением Медвина и Исаек. С готовностью выступили и эти волости, были согласны, за исключением отдельных кулацких элементов. Но тут помогли их темному

Петро Гоголя. делу события, разыгравшиеся в Звенигородском уезде, где 17 августа вспыхнуло восстание, которое начало подбрасывать свои огненные языки в Богуславский район.

18 августа, проводя митинг в волости Медвин, ярко бросилась в глаза перемена крестьян к Советской власти, и на все призывы пойти на мобилизацию мобилизованные отказались. Вечером того же числа были получены сведения о подготовке к восстанию в Медвине. Ночью, по указанию одного из местных бедняков, продработниками был найден и захвачен пулемет. На утро получены были сведения, что в 4-х верстах от Медвина со стороны Звенигородского уезда находится отряд повстанцев. Находя дальнейшее пребывание продотряда в Медвине бесцельным и небезопасным, я, политком, снял отряд с работы и выехал в Богуслав. С Богуслава в это время начальником отряда были высланы еще пять человек продработников для оставления таковых в одной из волостей, которые и были задержаны в Медвине и о которых нет сведения. 20 августа в связи с событиями отряд был снят с работы во всем районе... Какая могла быть работа, если в районе начались бои. Рабочие требовали немедленного отправления на Киев и, не смотря ни на какие уговоры, склонны были к дезертирству. Сейчас же 2 взвода в количестве 60 человек были отправлены в более спокойные, хотя и этого района волости: Ольховец, Пустовиты. До ликвидации бандитизма прод. работы не могло быть”.

Із доповіді командира 2-го Канівського продзагону т. Логачова і політкома Краснова від 10 вересня 1920 р. // Медвинські скрижалі. Історично-публіцистична збірка. Розвідки. Мемуари. Спогади. Документи / Упор. П. Гоголя, А. Листопад. – Миронівка, 2011. – С. 422.

“12 – 13 сентября 1920 г. Настроение населения к Сов. власти отрицательное. Политических сил проведения широкой агитации недостаточно. [В] Районе Звенигородки колонны отрядов находятся на марше, встречая мелкие банды, уклоняющиеся от перестрелки. Издан приказ усиления движения центрат правофланговой колонны охвата кольцом селений Стеблев, Хировка, Кидановка [в] целях взять медвинскую банду [в] кольцо.

12.09.20 г. Колонны достигли Топильно, Будище, Смильченцы, Шубеный Став. [В] Топильно задержано 24 дезертира, расстреляно 5 бандитов, отобрано оружие, наложена контрибуция 500 тыс. рублей, 500 пудов хлеба...”

ИТИС. – Ф. 1. – Оп. 5. – Спр. 171. – Арк. 53.

“Отряды продполка, выдвинутые заслоном в район Исайки, Бранное Поле, Антоновка, произведя разведку, углубились в район Медвина... взяли заложников, арестовали подозрительных лиц... Потери отряда 3 ч. раненых, противника – 50 чел. [По] стратегическим соображениям отряд отошел к исходному положению... Сделано распоряжение прекращения наступательных действий окончания детальной разведки. [Со] стороны Медвина банды повели наступление [на] Корсунь, однако [были] отбиты, рассеявшись, отошли [в] направлении Стеблева. Преследование невозможно ввиду незначительности отряда”.

ИТИС. – Ф. 1. – Оп. 5. – Спр. 171. – Арк. 54.

“13 – 20.09.1920 г. закончилась операция окружения Медвинской группы бандитов, веденная сводотрядом четырьмя колоннами. Медвин взят 19-го и подожжен... Приняты меры [по] совершенному уничтожению бандитов, недопущению просачивания”.

ИТИС. – Ф. 1. – Оп. 5. – Спр. 171. – Арк. 55.

“У листопаді 1920 р. на Київській губернській конференції більшовики підбивали підсумки: “Медвинская операция не достигла своей цели. В результате имели 600 сгоревших хат, большая часть которых приходится на долю бедняков”.

ИТИС. – Ф. 13. – Оп. 13-1. Спр. 15. – Арк. 188.

“Виїзна сесія Київського губревтрибуналу... розглянула понад 10 справ у селах таких волостей: Богуславської, Ісайківської, Медвинської. Суть справ: 9 – несплата продподатку в строк, і одна справа – приховування землі. Суд уважно розглянув справу кожного підсудного... Суд карає селян, які не сплатили податок, але ще суворіше покарає тих,

хто зриває виконання цієї повинності. Горе тим, хто ще не здав податок, а також тим негідникам, які не докладуть максимум енергії і праці, щоб у найближчі дні одержати від Богуславського повіту всі 100%. Не 99, а 100% – так хоче пролетарська влада!

Голова виїзної сесії губревкому гр. Сталін”.

За злочин проти податку – червоний трибунал. – Вісті Богуславщини. – 1921. – 8 жовтня.

“Зимой 1922 г., будучи на комсомольской работе, [была] вызвана Богуславским уездным комитетом партии и назначена уполномоченным по проведению переписи по Медвинскому волкому партии...”

Когда приехали на место, меня и возницу направили переспать в доме директора школы. Уставшие с дороги, мы тут же улеглись спать, потом нас разбудил шум. Прислушались... Услышали обрывки фраз о перевороте, о составлении плана убийства актива и т. д. Враги маскировались под видом драмкружка, как будто у них идет репетиция, а фактически это было собрание врагов советской власти. Мы поняли, что они затеяли что-то против нас, и решили переменить план поездки. Враги думали, что мы очень устали и крепко спим. Но мы были начеку и очень бдительны. Мы встали раньше и тихо уехали из дома. Я успела выполнить задание партии с большой опаской. По приезде в Богуслав рассказала обо всем услышанном секретарю уездного комитета партии. Тот послал в Медвин сотрудников ОГПУ. Через два-три дня на шести подводах везли всю банду: директора школы, председателя волкома, преподавателей и многих крестьян из разных сел – всего 20 человек”.

З листа Розі Красницької, секретаря Богуславського райкому комсомолу. – З фондів музею історії Богуславщини.

Уклав Петро ГОГУЛЯ

Сидять зліва направо Фаїна (друга дружина Вартоломія), Вартоломій Іванович Дубина, Данило Михайлович Дубина (племінник Вартоломія, двоюрідний брат Івана Дубинця) і його дружина Ганна Феодосіївна Дубина. Стоять зліва направо Олена, Лариса (дочка Марії Дубини, племінниця Івана Дубинця, онука Вартоломія, її називали Лесею), Федір Вартоломійович Дубина (брат Івана Дубинця, на Ставрополі працював зоотехніком) і Катерина Данилівна Дубина (двоюрідна сестра Івана Дубинця, мати автора спомину, до війни мешкала на Одещині в м. Ананьєві, працювала агрономом). Медвин, 20 січня 1952 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Вартоломій Іванович Дубина

Моя бабуня, Ганна Феодосіївна Дубина, народилася в Медвині в 1896 році. Вона розповідала мені про Вартоломія-Артелемія Дубину, батька Івана Дубини (Дубинця), автора спогадів “Горить Медвин”.

Дружиною Артелемія була осетинка Ожена. Він її привіз із Кавказу, ніби з війни, на якій дістав “железного хреста”. Вона вивчила українську мову. В селі її називали Ольгою. Народила восьмеро дітей. Спочатку з’явилися Лукаш та Євфимія (Юхимія). Потім прийшов у світ Іван (отой, що був в Америці). За ним народилися Марія, Парася, Федір, Ганна і Назар. Ще двоє синів малими померли в час Першої світової війни.

А Лукаша та Назара посадили в тюрму і десь 1937-го розстріляли – за те, що вони та їхні родичі були за вільну Україну. Ув'язнили й Федора. Ольга завжди ходила в чорному.

Артелемій був учасником медвинського повстання. Наприкінці 1920-х його “розкуркулили” – забрали землю.

Дід був запальчивим, але і швидко відходив.

Артелемія завжди запрошували допомогти будувати хати чи клуні. Зимою в клунях молотили збіжжя (жито, просо, пшеницю), лагодили реманент, вози.

Розкажу анекдотичну історію: в сусіда закладали хату, ставили стовпи з зарубинами, в які закладали закидню (так звали розколені невеликі колодки). Одна балакуча жіночка підійшла і стала балакати то одно, то друге, а дід Артелемій і каже:

Вартоломій Іванович Дубина, батько Івана Дубини (Дубинця), напередодні вічності. Медвин, 1962 р.

– А йди-но, Параско, подержи оцього стовпа!

Ну, вона прийшла, стала і держиться за стовпа, а дід працює собі, а жінка балакає дальше, а тоді схаменулася й каже:

– Артелемею, а мені довго цього стовпа держать?

– А скільки хочеш! – відповів він.

Артелемій прожив десь 94 – 95 років. Його дружина Ольга померла десь у 1949 – 1951 роках. Тоді він побрався з Фаїною із села Квітки, що у Корсунь-Шевченківському районі на Черкащині.

Я помню діда Артелемія у 1951 – 1952 роках, я тоді ходила до школи. Ми жили хата коло хати, і ми, діти, бігали до нього. Він пригощав нас порічками, яких у нас не було, горіхами та варенням. Фаїна через кілька років покинула його, тож він доживав віку сам. Моя бабуня Ганна, як зварить у неділю вареники чи спече пиріжки, покладе їх у глибоченьку миску і каже:

– Віднеси дідові.

Артелемій був уже немічний і завжди зі сльозами на очах дякував мені. Помер він десь 1963 року. Могилку я його доглядаю.

Валентина Георгіївна БИКОВСЬКА,
двоюрідна онука діда Вартоломія, 1942 р. нар.
 с. Медвин, 2013 р.

Медвинський козак Іван Дубина

Іван Вартоломійович Дубинець (справжнє прізвище Дубина) народився 30 березня 1903 р. в селі Медвині Канівського повіту на Київщині в бідній селянській родині п'ятою дитиною. Усього батьки мали 11 дітей, але лишилися в живих лише восьмеро – чотири хлопці й чотири дівчини. Незважаючи на матеріальні нестатки, усі хлопці здобули вищу освіту. І. Дубинець ходив до церковнопарафіяльної школи, а пізніше вчився в Медвинській вище-початковій школі. Ці роки були для нього переломними. В роки революції в Російській імперії прийшла до нього національна свідомість, народження української душі. В 1918 р. почав він учитися в Богуславській українській гімназії, яку в ті часи було перейменовано в учительську семінарію, а потім у педагогічну школу. З 1921-го по 1926 р. І. Дубинець учителював у Медвинській семирічній школі. У 1926 р. вступив до Київського інституту народної освіти на природничий відділ, геологічний підвідділ, який закінчив 1930 р. Його зацікавленість геологічними науками була великою, це пізніше підтвердилося знаннями в цій ділянці та кількістю написаних праць на цю тему. Його перу належить близько трьох десятків наукових праць. Деякі з них мають науково-технічно-промислову вартість, як-от: “Завальське графітове родовище”, “Генетичні, стратиграфічні та морфологічні властивості українських родовищ графітів”, “Монографія про графічні родовища графітів” та ін. Він мав усі дані до широкого розмаху роботи науковця і цілком міг би бути вченим великого формату, коли б його наукова праця проходила у вільній країні, де ініціатива людини не скута партійними догмами, а за спиною не стоїть агент НКВД.

Друга світова війна застала Івана Дубинця в Києві. Коли німці зайняли Київ, він з головою поринає в громадсько-політичну антибільшовицьку роботу. Стає секретарем президії новоствореної Української Національної Ради. Два рази був заарештований гестапо, але обидва рази його звільняли, а третього арешту уникнув втечею з Києва.

Коли фронт почав посуватися на захід, тисячі людей утікали від більшовицького дракона, між ними був й Іван Дубинець. У 1944 р. він опинився в Австрії, а в 1945 р. – у Баварії, в Німеччині. В Новому Ульмі, біля Дунаю, він надовго зупинився в таборі для переміщених осіб. Там працює в управі табору культосвітнім референтом і одночасно в газеті “Українські вісті”. Дубинець належав до ініціативної групи для створення Української революційно-демократичної партії, в якій незмінно був членом Центрального комітету. Був учасником багатьох з'їздів різних українських організацій, таких як Союз українських журналістів,

Ліворуч Лука Вартоломійович Дубина, рідний брат Івана Дубинця. 1914 р. З оригіналу. Публікується вперше.

українських науковців, викладачів та ін., був у Парижі серед свідків від українців на процесі Кравченка, а в Українському університеті в Авгсбурзі читав курс геології.

У 1949 р. залишає Європу й приїздить у США до Нью-Йорка, де розгортається в найширшому обсязі його громадсько-політична активність.

Він ініціює акцію допомоги в переселенні до США втікачів з України, висилаючи їм відповідні папери-виклики. Був учасником організації Добрусу (Добровільне об'єднання бувших репресованих українців) і його головою до з'їзду 1953 р. Був членом головної управи УРДП в США та ініціатором організації протесту проти винародовлення в СРСР, зокрема маніфестацій у 20-річчя голоду в Україні 1933 р. Ці маніфестації прокотилися хвилею по США та інших країнах Заходу.

Найбільшою його працею і заслугою є збірка матеріалів і документів про голод в Україні 1932 – 1933 рр., що стали основним матеріалом другого тому, який видало Добрус у 1955 р. англійською мовою під назвою “Біла книга про чорні діла Кремля”.

Іван Дубинець – справжній природник. За короткий час побуту в США він встиг побувати в багатьох містах та штатах США, відвідуючи бібліотеки, музеї, оглядаючи різні пам'ятки. Він зібрав багато матеріалу про пам'ятки природи, культури і цивілізації Америки, а також матеріал етнографічний, краєзнавчий та геологічний, який збирався видати окремим виданням.

Помер Іван Дубинець у Нью-Йорку 30 січня 1954 року. Поховали його друзі в Бавнд-Бруку на Українському православному кладовищі, де спочивають сотні відомих українських діячів.

П. ШИНКА

Рідний брат Івана Дубинця (Дубини)

ДУБИНА Лукаш Вартоломійович (23.11.1898, м-ко Медвин, тепер Богуславського р-ну Київської обл. – 23.12.1943, острів Калгуєв, Льодовитий океан). Військовий діяч, педагог; заступник директора Уманського вчительського інституту (1932); військовт звання – поручник російської (царської) армії.

Старший брат Івана Дубинця (Дубини), автора спогадів “Горить Медвин”.

Учасник Першої світової війни. Поранений під час Брусилівського прориву. Нагороджений Георгіївським хрестом 3 ст. та орденом Станіслава. Викладав у військово-му училищі. Навчався в Київському політехнічному інституті. Працював у Ботанічному саду Київського університету Св. Володимира (вивчав флору субтропіків). “Доктор наук”. Позбавлений роботи “як білогвардієць”.

Арештований 23 квітня 1938 року. Засуджений до 10 років позбавлення волі із суворюю ізоляцією. Реабілітований.

Олександра ГАРМАШ

Згадка про Миколу Василенка

Хто уважно читав тоненьку книжечку Івана Дубинця “Горить Медвин”, видану в Нью-Йорку в 1952 році, той звернув увагу на те, що начальником штабу повстанців був Микола Василенко.

Микола Порфилович Василенко – рідний молодший брат мого діда Нестора Василенка. Будучи не в змозі більше боротися з більшовицьким терором, Микола разом із дружиною Антоніною, щойно народженою донечкою Олею та молодшим братом Опанасом, ідучи світ за очі, назавжди залишили скривавлений Медвин, рідну многостраждальну землю... Спочатку Польща, потім Франція (де і донині в музеї Петлюри зберігається його паспорт із тризубом), і нарешті – Аргентина.

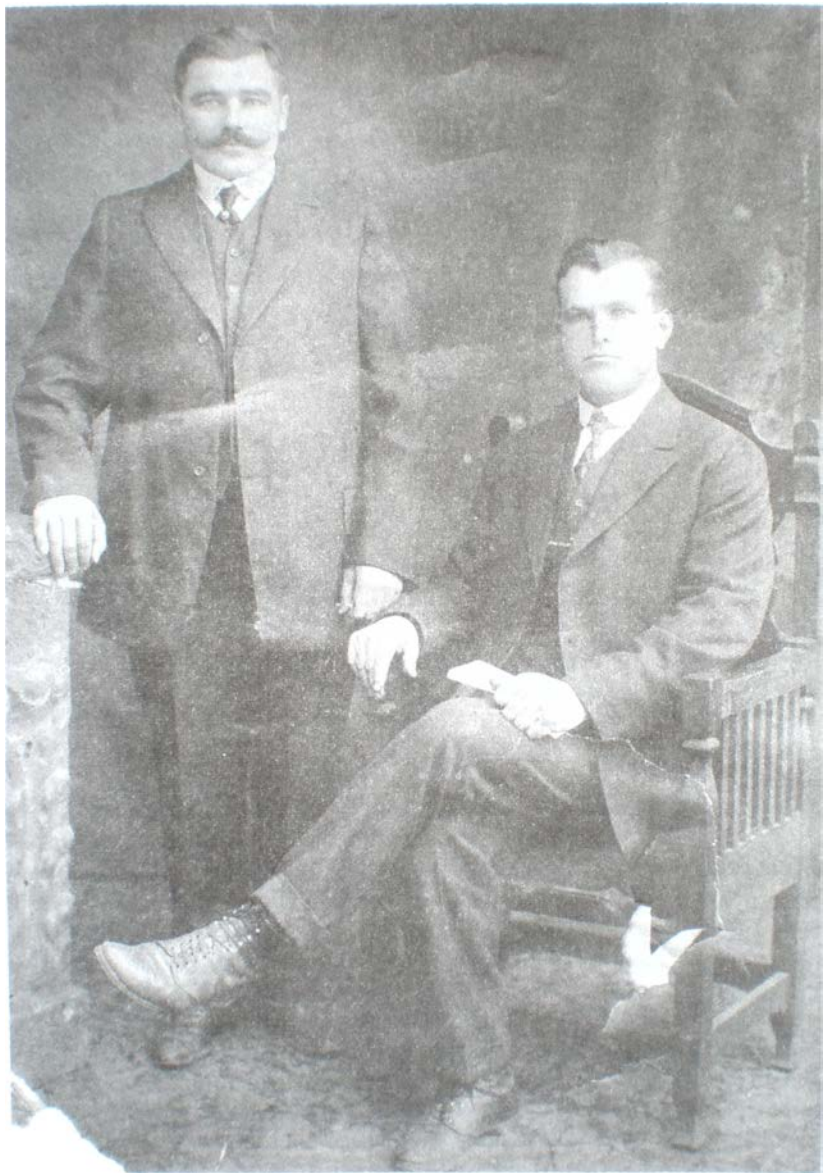
Заземлившись у Буенос-Айресі, сім'я Василенків поповнилась ще однією дочкою, Надією, і сином Богданом. Тут Микола з дружиною прожили до літнього віку, потім на якийсь час переїхали до Венесуели, а згодом у Нью-Йорк, де і дожили свого віку. Помер Микола Василенко у 1975 році, похований у м. Йонкерсі, неподалік від Нью-Йорка.

У 1991 році я побував у нього на могилі... Здутий горбик землі, покритий коротко стриженою зеленою травою, маленька бетонна плита з викарбуваним написом: “Nicolas VASYLENKO (1891 – 1975)”. Зверху вибитий у камені тризуб, нижче – православний хрест, а по боках – мальви...

Можете уявити, як тріпотіла моя душа, усвідомлюючи, що вперше перекинуті через океан мої відвідини могили Миколи Василенка випали якраз на сторіччя від дня його народження... Тоді ж мені вдалося привезти в Україну піввалізи книг Івана Дубинця “Горить Медвин”, якими наділила мене Олександра Бражник – наша землячка з Нью-Йорка. Уявіть собі, раніше лише за зберігання однієї такої книги – дорога в Сибір безкоштовно була би забезпечена... Та дарована Богом Україні незалежність уже позбавляла такої перспективи.

У 1993 році, вдруге приїхавши до США, я мав нагоду вперше провідати свою тітку Надію (дочку Миколи Василенка) у м. Скотсдейлі (штат Арізона). Перебираючи книги, речі, фотографії – все те, що могло хоч трохи нагадати про Миколу, – я нарешті натрапив на реліквію: сповідь Миколи Василенка під назвою “Ото ж він такий!..” (так дорікала все життя йому дружина), надруковану іспанською і від руки написану українською мовами. Наряду з цим як подарунок долі – його голос на двох аудіокасетах. Цілу ніч я слухав, читав і плакав...

Василь ВАСИЛЕНКО, народний артист України

Сидить Нестор Василенко, рідний брат Миколи Василенка та дід Василя Яковича Василенка, автора спогаду. У 1912 – 1920 рр. перебував у США. З оригіналу. Публікується вперше.

Сім'я Миколенків з Миколії. Сидять батько Юхим, син Крисань 17.03.1902 р. нар., мати; стоять дочка Христіна Юхимівна, сини Ювсим та Захар, 1893 р. нар. Медвин, до 1914 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Медвинський вояк французького Іноземного легіону

Дитячі та юнацькі роки минули на мальовничій околиці Медвина, розташованій на Святій горі, на вулиці Миколія. Її назва походила від прізвища багатьох Миколенків, що тут мешкали. Подібну назву мав і ставок – Миколенків, окраса сусідніх ярів, балок та садків, улюблене місце розваг дітвори не лише з Миколії, а й сусідніх вулиць.

Свята гора – один з найвищих медвинських пагорбів, відріг тих, якими проходить вододіл Росі й Гнилого Тікича. Батьківська хата стояла чи не на найвищому місці цього пагорба. З одного її боку на горизонті можна було побачити темну смугу Довгенького лісу, з другого – стовповий шлях, що вів з Києва до Лисянки і далі – на Звенигородку. Пологий схил від шляху, порізаний неглибокими ярами, сходив до невеликої річечки Хоробри, що своїми рукавами брала початок у Миколенковому ставку, джерелах біля Тотох та Ковтунового ліска і наповнювала вже інший ставок – Мирський.

Павло, круглий сирота, прагнув знань понад усе. Одягнутий чи не найбідніше в класі, завжди голодний, знайшов у собі сили закінчити спочатку школу на Миколії, а потім здобути повну середню освіту, що по тих часах важило немало.

Нелегким було те навчання...

Село ледве починало оживати після страшного 1933-го. Коса Голодомору не оминула і рід Миколенків. Приймаючи, як і сотні інших медвинців, мученицьку смерть від голоду, пішли в небуття батьки Павла – Іван та Оляна. Їхній прах упокоївся, напевно, за якихось пару десятків метрів від 500-літнього дуба.

У той страшний рік хлопця врятували старші сестри – Одарка та Параска, які ще мали сили працювати в колгоспі. Напівопухлі від голоду, вони копали цілик (неорану землю. – Ред.) в урочищі Вакулине, за що отримували миску колгоспної баланди і шматок хліба. Баланду їли самі, а хліб кожна ховала до пазухи, аби принести додому і не дати померти меншому братові.

До слова, хочу запитати тих, хто стверджує сьогодні, що Голодомору не було: чи може так бути, що ні 10-річний хлопець, ні його 21-річна сестра не запам'ятали бодай приблизно місце (навіть не могилу!), де спочиває прах їхніх батьків?

Ходив Павло до школи в старих порваних чоботях покійного батька та в бабинім сачку, що був пошитий зі старої свити. Чоботи були настільки зношені й діряві, що одного разу з них у шкільному коридорі випали солом'яні устілки. Мало хто з однокласників та учнів поспівчував сироті.

Прагнення брата до навчання щиро підтримувала старша сестра Параска. Розповідаючи про ті часи, вона часто повторювала “Я нічого так не хотіла, як дочекатися, аби Павло вивчився”. “Вивчився” означало закінчити десятирічку. Коли Павло повертався зі школи, ще з порога гукав сестрі: “Та сип швидше той борщ, бо не витримаю, так їсти хочеться”. А попоївши, щоразу запитував, чи немає ще чого-небудь з'їсти...

Навчався завзято і наполегливо. Відмінником не був, але й задніх не пас. Коли треба було допомогти в господарстві, а домашні завдання ще не були виконані, завжди просив сестру дати йому 15 чи 20 хвилин, аби все закінчити, і лише тоді йшов до роботи.

У старших класах, аби хоч трохи допомогти сестрі, кожного дня літніх канікул біг у колгосп на роботу. Заповітним бажанням хлопця було заробити за три літніх місяці сто трудовнів. Одного року щось стало на заваді й замість ста Павлові записали лише 97 “паличок”, що боляче вразило його, адже він не допоміг сім'ї сповна, як того прагнув.

Павло Іванович Миколенко. З оригіналу. Публікується вперше.

Злиденне життя гартувало характер – Павло швидко дорослішав. За спогадами сестри, був дуже працьовитий і наполегливий і, що її дуже бентежило, занадто відвертий та справедливий.

У нескінченній селянській роботі та навчанні шкільні юнацькі роки промайнули швидко. Омріяний атестат про закінчення десятирічки зігрівав душу і серце. Але одного ранку всі плани на майбутнє перекреслила війна... За кілька днів Павло разом з товаришами вже очікував на мобілізацію під стінами Богуславського військкомату. Кілька дів молоді хлопці чекали відправки на фронт, але не дочекалися навіть переключки – заклопотаним командирам було не до них. Побачивши, що нікому не потрібні, юнаки, а серед них і Павло, гуртками і поодинокі почали розходитися по своїх домівках.

А за пару тижнів до Медвина ввійшли передові фронтові частини німецьких військ. За розповідями очевидців, німецькі вояки не були агресивними: вони міняли у селян свої солдатські пайки на свіже молоко, курей, яйця, дехто навіть пропонував гроші. Справжня окупаційна влада прийшла згодом, коли фронтові частини залишили село.

З горем-бідом переживали. Павло жив із сестрою Параскою та її маленькою донечкою. Чоловік Параски Тодось Григоренко від першого дня війни був на фронті. Про нього не було жодної звістки. З початком літа 1942 року, коли розпочалося масове вивезення медвинських хлопців та дівчат на примусову роботу до Німеччини, Павло потрапив у поле зору місцевої влади.

Кілька тижнів він переховувався у садках та балках на протилежному боці села, знаходячи прихисток у Логвина і Танаськи – батьків сестриного чоловіка. Та навіть у такому селі, як Медвин, сховатись не просто, особливо якщо за тобою полює поліція і “доброзичливіці”-сусіди завжди готові прислужитись новій владі. Якось зайшовши на кілька годин додому, аби змінити брудну сорочку та побачити сестру, Павло вийшов з рідної хати вже у супроводі озброєного поліцейського.

Гурт медвинських юнаків та дівчат, яким не поталанило сховатися, серед них і Павла, відправили того ж дня з Медвина на Богуслав, а згодом – на Київ. Медична комісія в Києві визнала його придатним до роботи, і Павло залишив Україну, як виявилось, на півстоліття.

Після тяжких поневірянь на чужині в серпні 1944 року він разом з групою українських хлопців втікає від німців і потрапляє до Східної Франції. Незважаючи на те що Франція ще була окупованою, це вже була омріяна воля. Хлопцям вдається через місцевих селян встановити зв'язок з французькими партизанами, і невдовзі вони вступають до лав макі та стають вояками французького Руху Опору (La Résistance).

Після звільнення Франції від гітлерівців та припинення діяльності Руху Опору Павло разом зі своїми товаришами-партизанами потрапляє в поле зору советської репатріаційної служби, яка інтенсивно вишукувала громадян ССРСР для повернення “на рідину”. Зі Східної Франції їх перевозять до Марселя, аби звідти морем доправити до Одеси.

Перебуваючи в Марселі в очікуванні корабля, який мав повернути його до ССРСР, хлопець занедужав. У нього різко підвищилась температура, він втратив свідомість. Напевно, це був черевний тиф.

З метою ізоляції від інших репатріантів Павла спробували помістити до медичного лікувального закладу, та в жодній лікарні Марселя його не хотіли приймати, адже він не був громадянином Франції, до того ж мав інфекційну хворобу. Французькі лікарі не надто переймалися долею молодого чоловіка. Збиралися залишити його в таборі для німецьких військовополонених. Врешті-решт він опинився у форті Сен-Ніколя (fort Saint-Nicolas).

Відірваний від рідної землі вже понад два роки, Павло сумує за Україною та Медвином, де залишилися найдорожчі у світі люди – сестри та маленька племінниця. Разом з тим, переживши пекло 33-го та не менш страшні 1937 – 1938 роки, коли сотні безвинних медвинців назавжди зникли в енкаведистських катівнях, він розумів, що, повернувшись до ССРСР, навряд чи побачить рідне село. У кращому випадку це будуть сибірські табори, у гіршому – куля в потилицю.

Вихід з такого нестерпного становища підказала, мабуть, сама доля. Зустрівши у форті Сен-Ніколя колишніх побратимів-партизанів, які з самого початку не бажали повертатися до ССРСР, він довідався, що вони підписали контракт на службу у французькому Іноземному легіоні (Légion étrangère). Майже не роздумуючи, пішов з ними до пункту, де вербували новобранців, і підписав контракт на 5 років.

Місцем дислокації Іноземного легіону було місто Сіді-бель-Аббес в північно-західній частині Алжиру. Павло Миколенко протягом двох років отримував елітний військовий вишкіл у 2-му піхотному полку Іноземного легіону (2e Régiment Étranger d'Infanterie) і після повного укомплектування полку у 1946 році на англійському пакботі “Камеронія” відбув для виконання служби до Індокитаю (тодішньої французької колонії). У Французькому Індокитаї на той час розпочалася боротьба

за звільнення В'єтнаму від колоніальної залежності, а Іноземний легіон, сформований винятково з найманців, Франція використовувала у своїх колоніальних володіннях.

Згідно з міжнародними домовленостями, колоніальні війська, зокрема і вояки Іноземного легіону, не мали права перебувати в зоні воєнних дій більше двох років, тому в 1948 році Павло живий і здоровий залишив Сайгон і повернувся добувати визначений контрактом термін служби до Північної Африки.

Після двох років перебування на війні в субекваторіальному кліматі отримав двомісячну відпустку. Останній рік служби за контрактом відбував у місті Фес – одному з чотирьох найбільших міст Марокко.

Після закінчення контракту у 1949 році Павло залишає легіон. За віддану, сумлінну і чесну службу та участь в Опорі він дістає французьке громадянство. Приїздить до Парижа, розраховуючи на підтримку одного з товаришів з легіону, який звільнився раніше. Зупинившись у 2-му окрузі Парижа на вулиці Марії Стюарт, розпочинає пошук роботи. Заробітна платня вояка Іноземного легіону в ті роки не була високою, тож за п'ять років служби Павло майже нічого не заощадив.

Роботу знайти було важко, але завдяки ветеранам легіону, які вже адаптувалися до цивільного життя, вдалося знайти роботу у складальному цеху заводу автомобільної компанії "Citroën"... Тридцять сім років віддав він підприємству, звідки пішов на заслужений відпочинок у 1986-му. За виняткову працелюбність, сумлінну і самовіддану працю дістав відзнаки уряду Франції – бронзову, срібну та золоту медалі Міністерства праці.

З дружиною Євгенією (у дівоцтві Москалик), українкою з Тернопільщини, виховали двох дітей та дали їм освіту. Донька Ліда Миколенко – доктор економіки, працює в Парижі. З дитинства, як і брат Володимир, мала хист до музики, співала в хорі греко-католицької церкви Св. Володимира в Парижі. З роками любов до рідної української пісні не згасла. Пані Ліда є одним з організаторів та диригентом унікального хору "Бористен", який виконує українські духовні пісні. Хор створено у 1992 році. Всі без винятку хористи – французи з числа високоосвіченої паризької інтелігенції. Серед них є навіть нащадок відомого дворянського роду де Бюссі.

Син, Володимир Миколенко, знаний паризький архітектор, на превеликий жаль, нині покійний. Це була непересічна особистість – людина невичерпної енергії, оптимізму, творчо обдарована. З середини 1990-х років Володимир був головою Української громади у Франції, очолював делегації української діаспори на II, III та IV Всесвітніх фо-

*Павло Миколенко вперше за 50 літ на рідній землі.
Медвин, 1992 р. З оригіналу. Публікується вперше.*

румах українців. Мав честь приймати Президента України Віктора Ющенка та Прем'єр-міністра Юлію Тимошенко під час їхніх офіційних візитів до Франції.

Пішов з життя в неповні п'ятдесят шість. Але залишив у Парижі свій творчий архітектурний доробок. Діти Володимира Вадим та Леся – найбільша радість у житті Павла Миколенка.

Куди б доля не кидала Павла Миколенка, він завжди думкою линув до рідного краю, до свого улюбленого Медвина, зустрічі з яким йому довелося чекати півстоліття. І зустріч ця відбулася. Павло ступив на рідне, але зовсім незнайоме йому подвір'я. Не було батьківської хати, не залишилося нічого з того, що п'ятдесят років беріг у пам'яті. Старша сестра, яку він залишив молодою жінкою, стала 80-літньою бабусею.

У 1992 – 2005 рр. Павло Миколенко практично щороку на 2 – 3 тижні приїздив до Медвина. Ці поїздки припинилися лише з погіршенням стану здоров'я.

Та навіть сьогодні, майже напередодні 90-ліття, він не полишає думку про рідну землю та цілюще медвинське повітря, якого так не вистачає в гамірному Парижі...

Василь Васильович ЮРЧЕНКО, народився 1988 року в Києві, ко-
ріння роду в Медвині сягає XVIII ст., аспірант Національного педа-
гогічного університету ім. Михайла Драгоманова
2013 р.

Праворуч Терентій Денисенко з працівниками каолінового заводу на Мало-Михайлівському кар'єрі. Сміт Просяна Донецької обл., 1934 р. З оригіналу.

Денисенки – рід повстанський

Я і мій брат Володимир – діти медвинського повстанця. Звичайно, ми дуже мало знаємо про його боротьбу. Все ж я пригадую батькові розповіді, як він у 1920 році збирав зброю та закопував борони вістрям вгору на підходах до села для захисту від тарашанських продзагонів...

У книзі “Чуєш, брате мій!”, виданій 2013 року видавництвом “Український письменник”, викладена моя сповідь про Володимира Денисенка – видатного кіномитця, учня великого Довженка, людину трагічної долі й високих творчих злетів, автора першого українського поетичного фільму про Тараса Шевченка “Сон” з Іваном Миколайчуком у головній ролі. Брат прожив лише 54, з них рівно половину – 27 років – створив кіно. Пішов із життя, переслідуваний сексотами, цькований комуністичними цензорами, але так і не переможений.

Наш дід – Яків Гордійович Денисенко – виходець із колишніх кріпаків, мав обійстя в селі Медвині на Богуславщині. Мав восьмеро дітей. Упродовж 10 років ходив по Сибіру в пошуках заробітку, розповідав, як у тайзі зустрічав китайців, як вони ділилися їжею. У 1920 році він брав

Яків Гордійович Денисенко та Гафія Михайлівна Денисенко (в дівочтві Смоляр). Село Медвин, 1950-ті рр.

Ці яблуні живуть до 125 років. Частина села має назву Денисія – від імені якогось козака Дениса: він у давнину збудував тут обійстя. Його нащадків почали називати Денисенками. На цьому кутку села був ставок, що до наших часів мав назву Денисів. Зараз цей ставок майже висох.

Мій батько, Терентій Якович Денисенко, народився в 1899 році. Був здібний до навчання, успішно закінчив церковнопарафіяльну школу.

1920-го, під час знищення медвинських повстанців армією Будьонного, батько разом з іншими повстанцями відступив до лісу. А потім вирушив до Києва. Розповідав нам, що кілька разів потрапляв під розстріл, але дивом рятувався.

У Києві намірився вступити до політехнічного інституту. Згадував і кумедне з тієї нелегкої пори: пляшка з олією, яку мати поклала йому на дорогу в кишеню, розбилася, і верхній одяг був залитий. Тож пішов складати вступні іспити у спідній білизні, підперезавши сорочку очкурком. З гумором розповідав, як професор, що приймав іспити, поставив його у приклад іншим як “молодого человека в белом костюме, который знал лучше всех”.

участь у медвинському повстанні.

Згадуючи Медвин, бачиш перед собою гори надзвичайної краси – суцільний сад. Центр села – між двома віддаленими високими пагорбами, між якими вбирав у себе небо ставок Мирський. Весною станеш на горі – хат не видно, лише молочне море цвіту. Споконвіку люди тут жили з врожаю садів. У Медвині був виведений напрочуд врожайний зимовий сорт яблук – медвин-

Галина Денисенко. Медвин, 1942 р.

З оригіналу. Публікується вперше. дерева. Нині сягають неба поса-

джені ним разом з іншими студентами дерева на території Київського політехнічного інституту, де зараз великий парк із могутніми соснами, що відділяє навчальні корпуси інституту від проспекту Перемоги. У студентські роки він працював на київській водокачці (в кінці Червоноармійської вулиці) й висадив там невеликий яблуневий сад.

Улітку 1939 року ми з мамою приїхали до діда в Медвин. Сусіди дивувалися: “Панські діти, а говорять по-нашому”. А нас дивувало те, що з нами завжди віталися першими незнайомі нам люди і в селі ніколи не замикали дверей.

Тато в Медвин чомусь із нами не їздив...

З батьком повернулися до Медвина під час німецької окупації. Приїхали з Харкова, рятуючись від голоду.

Якось Володя зранку пішов до дядька Павла, який жив у Гірчакові. Раптом бачу, що до нашої хати німець тягне за комір Володю і тримає біля його скроні пістолет. На мій крик з хати вибігла мама, почала пояснювати німецькою мовою, що вона лікар, а це її син, який повертався додому від дідуся, запитала німця, чому він схопив її сина. Той відповів, що бачив з вікна комендатури, як він щось шепотів на вухо якійсь бабусі, напевно, передавав відомості від партизанів. Мама, наче роз-

Закінчивши інститут, батько з початку 1930-х років працював на каолінових заводах: спочатку на Вінниччині – у Глухівцях, потім у Турбові, згодом переїхав на Донбас у селище Просяна на посаду головного інженера каолінового заводу.

Чому ми переїжджали з одного заводу на інший? Думаю, що батько намагався замести сліди – більшовицька влада розшукувала повстанців ще впродовж двадцяти років (загалом було знищено понад 6 тисяч медвинчан – тих, хто хоч якось був причетний до повстання).

Любов до садів передалася батькові, мабуть, генетично: де б не жив, він найперше садив

деревина. Нині сягають неба поса-

питуючи, казала Володі, як себе поводити, якщо його поведуть до комендатури. Він щось відповідав їй, а вона все мовби запитувала. Потім німецькою мовою пояснила німцєві, що та бабуся глуха, а син розповідав їй, що бачив похорон і мусив нахилитися, аби вона його почувала.

Насправді ж Володя зустрів таки матір одного з партизанів, які часто збирались у дядька Павла, і шепотів їй на вухо прохання сина передати телу білизну. Ми справді часом передавали сусідам відомості від партизанів.

Одного дня прийшла перелякана сусідка і сповістила мамі, що німці забирають дітей на досліди. Володі вдома не було. Мама тут же взяла ножиці, одрізала мені коси і налила в маленьку пляшечку бензину – щоб я себе облила на той випадок якщо мене схоплять (мама боялася, що німці можуть мене згвалтувати). Стали чекати Володю, щоб десь його схвати. Раптом він вскакує в хату, весь у червоних плямах, і розповідає, що його спіймали німці й вкинули у вантажівку, а коли вони відійшли, поліцей крикнув: “Ах ти ж, байстрюк, чого ти тут?” Тоді схопив його і кинув у зарості кропиви. Володя сидів там, доки машина не поїхала.

Узимку у віддалені кутки села німці не навідувались, і в хаті дядька Павла часто збирались партизани. Одного дня з боку Гірчакова чорний дим заволік частину неба, почувся запах кіптяви. Мама почала бідкатись – що з татом, адже він у дядька Павла. Володя поривався бігти його шукати. Тільки надвечір тато повернувся – обличчя й голова подряпані, рукав плаща надірваний. А у нас – і радість, і страх: що з ним трапилося? Виявляється, в Гірчаків, коли тато з партизанами був у дядька в хаті, наїхали німці в машинах. Облава! Розстрілювали всіх чоловіків, яких заставали вдома, і підпалювали хати. Партизани і дядько Павло встигли вискочити через причілкуве вікно в сад. А його дружина, тітка Одарка, попросила тата, щоб залишився з нею та дітьми в хаті. Тато ж у легкому плащі та капелюсі вийшов прямо на подвір'я, пройшов повз німців, піднявши руку, сказав: “Хайль Гітлер!” і попрямував до їхньої машини. Потім поза нею скочив поміж дерев на другий бік вулиці, що був над крутим яром, і покотився далеко вниз по снігу. Ми дивувались винахідливості та сміливості батька, який врятувався сам і врятував дядькову хату. Того дня німці спалили 29 хат.

Допомагав виживати медвинчанам начальник поліції Іван Федорович Сарапука. Він часто заходив до нашої хати порозмовляти з батьком. Перед війною Іван Федорович працював учителем української мови і літератури. Й за німців проводив уроки для старшокласників. Іван Федорович і хлопці, які служили в поліції, захищали селян як могли, попереджали дівчат, призначених на вивіз до Німеччини, аби вони ховалися в лісах. Корів, яких забирали німці, за селом уже чекали партиза-

Іван Федорович Сарапука,
керівник Медвинського
осередку ОУН.

ни, відбивали їх, корови розбрідалися і згодом вертали додому. У будинку Сарапуки разом з його сім'єю жив перукар – єврей. Усі про це знали, проте його ніхто не видавав.

Якось до Івана Федоровича прийшла одна жінка поскаржитися, що її сусідка зарізала порося (за це треба було здавати німцям шкіру, велику частину сала та м'яса). Він запитав:

– Чиє? Твоє?

– Та ні ж бо, своє.

– А чому ж ти прийшла?

Затримавши її в поліції, послав свого хлопця до тієї сусідки – перевірити, чи справді вона зарізала порося. Коли той повернувся й розповів, що це брехня, Іван Федорович наказав дати жінці за донос 10 шомполів.

Весною 1943 року велику тривогу у всього села викликала звістка, що німці забрали Івана Федоровича. Але місяців через два він повернувся. Одного дня зайшов до нас у хату, схудлий, почорнілий, у гестапівській формі, обвішаний наганями й патронташами. Розповідав батькові, як німці катували його, тримали в газовій камері, намагалися завербувати. Але йому вдалося їх перехитрувати. Через кілька днів Іван Федорович зник – разом з усіма хлопцями з поліції. Згодом стало відомо, що він очолив партизанський загін. Коли новопризначені поліцаї стали прислужувати німцям, Сарапука зі своїми хлопцями зненацька напали на поліцію, відрізували телефонні дроти, знімали з поліцаїв форму і знову верталися до лісу.

Одного ранку попід нашою хатою прогупало кілька чоловік. Ми з Володею кинулися до вікон – у напрямку Мирського ставка біжать німці. Почалася перестрілка. Постріли трохи віддалилися. Володя тут же вискочив з хати. Чекаємо його у тривозі наче цілу вічність. А постріли не вщухають. По обіді бачимо з вікон – з боку Богуслава в село в'їхали чотири машини з німцями. Заляскала стрілянина. Раптом чуємо – вибух! Невдовзі чуємо, як машини з німцями від'їжджають. Мене до вікна не підпускають. Мама в розпачі – де Володя?! Нарешті він повернувся – збуджений, розчервонілий. Виявилося, це була погоня за Іваном Федоровичем і його побратимом [Іваном Кондратюком “Кубанцем”-

Знак у пам'ять підпільників ОУН Богуславського району, відкритий "Героїкою". Місто Богуслав, Свято-Миколаївський чоловічий монастир УПЦ Київського патріархату, 15 жовтня 2011 р.

“Кучерявим”], яких німці помітили, коли вони спостерігали за німецькою комендатурою з вигрібної ями. Володя розповів, що він разом із хлопцями з вікна крайньої хати спостерігав, як ішов бій німців із Сарапукою та його товаришем. Вони засіли під греблею, тож взяти їх не могли. Тоді з центру села з'явилися шеренги німців, почали наблизитися до греблі. Побратим вибіг у напрямку до найближчої хати, а Сарапука прикривав його вогнем з автомата. Однак біля першої верби побратим упав від ворожої кулі. Хлопці чули, як він крикнув: “Слава Україні!”

Сарапука продовжував відстрілюватися. Потім – вибух! Пізніше ми дізналися, що скривавлений Сарапука підпустив до себе німців і висмикнув чеку гранати...

Односельчани казали, що товаришем Сарапуки був командир партизанського загону УПА з вінницьких лісів. Пізніше стало відомо, що рештки тіла Сарапуки закопали на скотомогильнику. Але через два дні хтось їх викопав... Після звільнення від окупації їх обох з почестями перепоховали в центрі села.

Пошуки німцями дружини і доньки Івана Федоровича були марними – медвинці переховували їх до останнього дня окупації. Після загибелі Сарапуки німці озвірили: грабувати все, що бачили.

У нашій пам'яті на все життя залишився Іван Федорович Сарапука – начальник поліції, захисник селян, очільник партизанського загону УПА, людина надзвичайної хоробрості і чесності.

15 жовтня 2012 р. в Богуславі, на території Свято-Миколаївського чоловічого монастиря УПЦ Київського патріархату, урочисто відкрито пам'ятник. На ньому викарбувано: “У пам'ять про підпільників ОУН Богуславського району”. На гранітній плиті серед прізвиськ героїв й ім'я Івана Сарапуки – керівника осередку ОУН в с. Медвині.

Вічна пам'ять борцям за волю України!

Галина ДЕНИСЕНКО
Київ

Спогад Серафима Робака

“Мені було тоді шістнадцять років, – згадував 87-річний Серафим Іванович. – Не доведи Господи бачити комусь щось подібне. Ми жили тоді неподалік місця страти, а січа відбулася на пагорбі поля, яке належало колись моїм батькам. Я з ровесником Дорофієм Салатою в той час був у Ковтуновому ліску. Коли ми побачили, що від села кавалеристи ведуть людей, сховалися в окіп. Колона зупинилася на пагорбі. Пролунало кілька пострілів, а потім кавалеристи почали рубати шаблями. Падали на землю відтяти голови, руки, кого навпіл розтинали. Приречені люди страшенно кричали, просили допомоги. Два чоловіки побігли під крутосхил до Ковтунового ліска, де ми причаїлися. Вершники наздогнали їх, порубали. Дядько Веремій дуже просився, щоб його будьонівці відпустили із сином. Їм дозволили, але попередили: ідіть до села і не оглядайтеся. Бідолахи відбігли кілька десятків метрів. Можливо, що від страшенних криків приречених людей у чоловіка не витримали нерви і він мимоволі оглянувся. За це вершники не пощадили, порубали обох шаблями. Від страшенної січі крутосхилом поля ривчаками текла кров.”

Микола КРАВЧЕНКО

Кравченко М. Трагічний вересень медвинської “республіки”. – Медвинські скрижалі. Істрично-публіцистична збірка. Розвідки. Мемуари. Спогади. Документи / Упор. П. Гоголя, А. Листопад. – Миронівка, 2011. – С. 235.

Спогад Петра Приліпка

Іван Панасович Приліпка (1927, с. Медвин – 2009) переповів спогади свого діда Петра Семеновича Приліпка: “Медвинських заручників знищив каральний ескадрон 217-го полку 1-ї Кінної. Складався з бувших кримінальних в’язнів. Про це дізнався від одного з учасників акції під час Другої світової війни.

Того трагічного дня 13 жовтня, вранці дід Петро із сином Фанасем ішли на базар. Зупинилися біля двору свого родича – Афанася Приліпка. Той куриє, поговорили. Разом помітили, що через Святу гору в напрямку волості поспішає кінний загін. Дід з дядьком, як бувші фронтовики, зауважили, що це неспроста – не дорогою, а через поле поспішали...

Коли вже ввечері процесія із заручниками виходила за село на Лисянський шлях, більшовицький роз'їзд зустрів валку із сотні підвід медвинських дядьків, що поверталися від Звенигородки. Їх мобілізували для перевезення більшовицьких частин, що квартирувалися в Медвині після повстання. Роз'їзд завернув обоз стовповою дорогою (поза селом), а заручників погнали вниз до Ковтунового...

Ларіон Марушевський був останній в обозі – якраз проти цього урочища почув страшні крики й стрілянину. Його смушева шапка раз по раз спадала з голови, від жаху...”

Петро ГОГУЛЯ

Доля Ничипора Бурі

У Ничипора Михайловича Бурі (1881 – 1920) був хист до господарювання. Мав вітряки на Святій горі, передову на той час сільськогосподарську техніку.

1914 року мобілізований на війну. 1916-го поранений. Лікувався в госпіталі в Петрограді. Тут і пройнявся більшовизмом. Ніби зустрічався з Леніним. Восени 1917 року повернувся до Медвина. Його обрали головою комісії по розподілу поміщицьких земель, а 1919-го – членом волревкому. З 1920 року він – член Канівського повітового ревкому. Згідно з советською версією, його в серпні 1920 року закатували “бандити”.

Проте очевидець подій Василь Васильович Смоляр (1902 – 1993), який напередодні загибелі Бурі зустрічався з ним, розповів інше: вже в 1920 році Ничипір розчарувався в більшовиках. Його попередили, що хто не з ними – той проти них... Попросив, щоб не вбивали його вдома, при дітях. Переховувався на своїй ділянці в Шевському лісі.

Недільного дня Василь Смоляр та інші жителі вулиць Миколія і Зрубачи бачили кінну тачанку з чекістами, що шукали Ничипора Бурю. Чекісти поїхали в бік Шевського лісу, а через деякий час почувся постріл. Його знайшли на межі лісу в рівчаку – конав поранений у голову. Тачанка поїхала далі на Московщину (куток Медвина). Про це мені розповів Семен Смоляр, син Василя Васильовича Смоляра.

Петро ГОГУЛЯ

*Михайло Костьович Шевченко та Антін Приліпко,
закатовані чекістами 1920 року.*

Неповний список медвинських повстанців та повстанців отамана Дмитра Цвітковського

БУБЛИК Федір Кіндратович (? , м-ко Медвин Канівського пов. Київської губ., тепер Богуславського р-ну Київської обл. – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

БУТВИН Яків (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ВАСИЛЕНКО Микола Порфирович (1891, м-ко Медвин – 1975, Нью-Йорк, США). Військовий дяч; старшина Вільного козацтва (1917), начальник штабу медвинських повстанців (1920), начальник штабу та начальник постачання загону отамана Дмитра Цвітковського (1921).

Емігрував разом із дружиною Антоніною, дочкою Олею та братом Панасом. Жив у Польщі, Франції, Аргентині, Венесуелі та США. В Аргентині в родині з'явилися Надійка і Богдан. Автор споминів “Мова про пережите”. Похований у м. Йонкерсі, неподалік від Нью-Йорка. Двоюрідний дід народного артиста України Василя Василенка.

ВАСИЛЕНКО Панас Порфирівич (? , м-ко Медвин – ?). Козак-повстанець. Молодший брат Миколи Василенка. Помер на чужині.

ВИННИК Митрофан (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ВИННИК Омелян Сергійович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ВИННИК Сергій (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ГЛАЗКО Ананій (Анатолій?) Антипович (1890, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник повстанського загону Д. Цвітковського (1920). “В 1934 г. обложен по твердому заданию, за невыполнение – имущество распродано”. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

ГЛАЗКО Ничипір (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ГЛАЗКО Семен Миколайович (м-ко Медвин – після 1937). Медвинський повстанець.

ГЛАЗКО (ім'я невідоме) Миколайович (? , м-ко Медвин – 1921). Козак-повстанець. Брат Семена Миколайовича. Розстріляний за вироком ревтрибуналу як активний учасник медвинського повстання.

ГЛАЗКО Флор Микитович (? , м-ко Медвин – 1920, м. Сміла, тепер Черкаської обл.). Учасник медвинського повстання. Закатований у Смілянській ЧК. Дружина Марія ходила його шукати з Медвина пішки у Смілу, Розповідала, що навколо тюрми стояла варта з гвинтівками, намагалися стримати натовп. Із тюремних вікон линули козацькі пісні, запам'ятала такі слова: “А тепер я у неволі, у ярмі, під жидівським караулом у тюрмі” (варіант пісні “А вже двісті літ, як козак в неволі”). Переповів Петрові Гоголі Іван Панасович Приліпко.

ГЛАЗКО Яків Миколайович (1902, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

ГОСТРОВИЙ Петро Павлович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ГРИБ Антон Митрофанович (1887, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

ГРИБ Онисько (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ГРИБ Павло Семенович (1895, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. На початку 1920-х рр. засуджений ревтрибуналом до 5 років. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

ГРИБ Созон Якимович (1898, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

ДАЦЕНКО Йосип Савович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Учасник Першої світової війни. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ДАЦЕНКО Марко Степанович (? , м-ко Медвин – ?, м-ко Медвин). Ймовірно, учасник Визвольної боротьби. “Прапорщик старої армії”. “Засуджений за розтрату”.

ДЕНИСЕНКО Пилип (? , м-ко Медвин – ?). Учасник медвинського повстання. Козак загонів отаманів Д. Цвітковського і Левченка (з 1920).

ДЕНИСЕНКО Терентій Якович (1899, м-ко Медвин – ?, с. Медвин). Ймовірно, учасник медвинського повстання. Батько режисера Володимира Денисенка.

ДЕНИСЕНКО Яків Гордійович (? , м-ко Медвин – 1944?). Ймовірно, учасник медвинського повстання. Дід режисера Володимира Денисенка.

“ДНІПРОВИЙ”, “ДНІПРО” (? – після 22.10.1941). Військовий діяч, редактор; редактор часопису “Відродження” (Київ, 1918); військове звання – сотник медвинського партизанського загону. Можливо, його справжнє прізвище П. Гаєнко. Автор спомену “Медвинське повстання”.

ДОБРОШТАН Пантелеймон Пульвитович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ДОБРОШТАН Тарас (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ДУБИНА Вартоломій Іванович (1873, м-ко Медвин – 1962, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Батько Івана та Луки Дубин.

ДУБИНА (“ДУБИНЕЦЬ”) Іван Вартоломійович (30.03.1903, м-ко Медвин – 30.01.1954, Нью-Йорк, США). Козак-повстанець, учитель, громадсько-політичний діяч, журналіст; секретар президії Української Національної Ради (Київ, 1941 – 1942), культосвітній референт управи табору Ді-Пі в Новому Ульмі, викладач Українського університету в Авгсбурзі, член Центрального комітету Української революційно-демократичної партії, член Союзу українських журналістів, голова Добровільного об'єднання бувших репресованих українців (до 1953).

Закінчив природничий відділ Київського інституту народної освіти (1930). У роки війни двічі арештовувався гестапо. Організатор акцій протесту проти політики геноциду в СРСР. Працівник газети “Українські вісті”. Автор спогадів “Горить Медвин” (1952). Співавтор “Білої книги про чорні діла Кремля” (1955). Ймовірно, загинув від рук агента КГБ. Похований у Бавнд-Бруку на Українському православному кладовищі.

ДЯЧЕНКО Андріян Григорович (1902?, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ДЯЧЕНКО Дмитро Григорович (1898?, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Брат Андріяна і Сидора Дяченків.

ДЯЧЕНКО Сидір Григорович (1900?, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Брат Андріяна і Дмитра Дяченків. Всі брати поховані в одній могилі.

ЗАГОРУЛЬКО Ничипір (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЗАЛУЦЬКИЙ Тиміш Петрович (1882, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. 1930 року “розкуркулений”. Розстріляний. Реабілітований 1967 року.

ЗАМРІЙ Мефодій Федотович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЗОЛОТОЧУБ Михайло (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Сирота, мешкав із сестрою Марією. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЛЬЧЕНКО Максим (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЛЬЧЕНКО Фанась (? , м-ко Медвин – ?). Учасник медвинського повстання. Поранений під час розстрілу під Ковтуновим ліском. Єдиний, кому вдалося врятуватися. Федір Юхимович Гриб (1925 – 2012) розповідав, що, коли працював у колгоспі об'їждчиком, десь у 1967 р. підїхала до Ковтунового ліска легкова машина, в ній – четверо чоловіків. Один з них запитав: “Де пам'ятник?” Розговорились, це був той самий Фанась, що врятувався. На запитання “скільки ж тут загинуло?” відповів, що “був 64-м”.

КАПИЦЯ Нифон (? , м-ко Медвин – 1920). Учасник медвинського повстання. Загинув у боротьбі.

КНЮХ Микита Федотович (1888, м-ко Медвин – 25.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. 1931 року засуджений до 2 років виправних робіт і 2 років позбавлення прав. “У 1918 р. служив у Петлюри”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

КОБЧЕНКО Архип (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КОБЧЕНКО Арійон (Аріон) Дем'янович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КОВГАН (? , м-ко Медвин – ?). Начальник постачання медвинських повстанців; військове звання – поручник. Після поразки емігрував до Польщі.

КОВГАН Павло (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Закінчив Медвинську початкову вищу школу; “військовий старшина”. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КОВТУН Сафон (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КОВТУН Устим Олексійович (1903, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. “Петлюривець”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

КОЛОМІЄЦЬ Трохим Захарович (1893, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Арештований у березні 1938 року. Реабілітований 1958 року.

КОЛЮХ Мирон Денисович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КОСЯК Трохим Самсонович (1899, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Повстанець отамана Д. Цвітковського. Вчитель с. Гута, тепер Богуславського району. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

КОСЯНЕНКО Феодосій Іванович (1900, м-ко Медвин – ?). Учасник повстанського загону отамана Дмитра Цвітковського. Лісничий Корсунського лісництва. 1934 року засуджений до 1 р. виправних робіт.

КОЧЕРГА Павло (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КРАСНОГОРОДСЬКИЙ Митрофан (? , м-ко Медвин – 1920, м. Сміла). Учасник медвинського повстання. Розстріляний.

КРАСНОГОРОДСЬКИЙ Павло (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Навчався в Черкаській учительській семінарії. “Військовий старшина”. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Залишив дружину з малою дитиною. Рідний брат Митрофана Красногородського.

КУЗЬМЕНКО Григорій Гордійович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

КУЧЕРЕНКО Антон Калістратович (1905, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1957 року.

ЛИСТОПАД Атроній (Євтропій) Григорович (1893, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання та загону Д. Цвітковського. Під час слідства винним себе не визнав. Розстріляний.

ЛИСТОПАД Пилип (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЛЯШЕНКО Микола Степанович (1889 – 1938). Ймовірно, учасник Визвольної боротьби. “У минулому офіцер”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

МАРУШЕВСЬКИЙ Кузьма Миколайович (? , м-ко Медвин – 1919). Медвинський повстанець. Розстріляний “за активную боротьбу с советской властью”.

МАРУШЕВСЬКИЙ Ларіон Гордійович (1890, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

МАРУШЕВСЬКИЙ Петро Миколайович (1891, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Розстріляний. Реабілітований 1957 р.

МАРУШЕВСЬКИЙ Ничипір Ничипорович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

МАРУШЕВСЬКИЙ (“БОЛЬБОТ”) Яків Іванович (1883?, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Розстріляний. Реабілітований 1963 року.

МАРУШЕВСЬКИЙ Степан Миколайович (? , м-ко Медвин – 1921?). Учасник медвинського повстання. Брат Петра та Кузьми Марушевських. Розстріляний.

МАРУШЕВСЬКИЙ ??? Іванович (? , м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Брат Якова Івановича Марушевського (“Больбота”). Розстріляний 1921 року.

МАРУШЕВСЬКИЙ (ім'я невідоме) Іванович (? , м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Брат Якова Івановича Марушевсько-го (“Большота”). Засуджений за вбивство (загинув в ув'язненні).

МАЦАЄНКО Григорій Сакович (1901, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. “Петлюрівець”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

МАЦАЄНКО (“СТОВПЧИК”) Іван Трохимович (? , м-ко Медвин – 25.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. “Син розкуркуленого... антирадянськи налаштований”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

МАЦЮЦЯ Антін (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

МАЦЮЦЯ Максим (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

МИКОЛЕНКО Антон Гаврилович (1857, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

МИКОЛЕНКО Захар Юхимович (1893, м-ко Медвин – 1938, Київ). Кобзар. Учасник медвинського повстання. Розстріляний. Покоїться в Биківні.

МИКОЛЕНКО Кирило Тимофанович (1920?, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

МИКОЛЕНКО Олелько (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

МИКОЛЕНКО Хрисантій Юхимович (1902, м-ко Медвин – після 1985, м. Фастів Київської обл.). Учасник медвинського повстання. Єдиний заручник, якого 13 жовтня 1920 р. відпустили більшовики (через його малий зріст він мав вигляд дитини). Коли Хрисантій повернувся додому, мати сказала: “Це тебе Покрова покрила (врятувала)”. Ще до Другої світової війни працював у Фастівському лісовому господарстві. Під час війни служив у кінноті. Став членом комуністичної партії. Війну закінчив у Берліні. Мав бойові нагороди. Проживав у Фастові, вул. Фрунзе, 57.

МИТЯЙ (“ПЕТЮХ”) Антін Огійович (1886, м-ко Медвин – 1921, с. Семенівка, тепер Лисянського р-ну Київської обл.). Військовий і громадський діяч, бандурист; начальник пропагандистського відділу штабу медвинських повстанців та отамана Дмитра Цвітковського (1920).

Член партії соціалістів-революціонерів. Учасник Першої російської революції, за що був покараний висилкою в Томську губернію. Гри на бандурі вчився в Івана Кучеренка-Кучугури і Гната Хоткевича. Знав думи “Маруся Богуславка”, “Буря на Чорному морі”, “Смерть козака-бандуриста” та багато народних пісень. Учасник Визвольних змагань у складі Запорозької Січі Юхима Божка, на бронепоезді “Хортиця” та в лавах харківських повстанців. Натхненник медвинського повстання. “Його розпорядження виконувалися беззаперечно”. У Митяя вчилися гри на бандурі Осип Проценко, Дмитро Гонта, Кость Місевич та ін. Застрелився, щоб не потрапити в руки більшовиків.

ОГИЛЬКО Михайло Трохимович (1906, х. Дібрівка, тепер с. Дібрівка Медвинської с/р – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1957 року.

ОСТРОУХ Оврам Іванович (1896, с. Гута Дмитренківської с/р Богуславського р-ну – ?). Учасник медвинського повстання. “У 1918 р. служив 2 місяці у Петлюри”. До арешту жив на х. Дібрівка. Розстріляний.

ОХРИМЕНКО Гаврило (1889, м-ко Медвин – 1938). Сотник повстанського загону отамана Дмитра Цвітковського. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

ОХРИМЕНКО Семен Антонович (1880, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. Брат Гаврила Охріменка. “Колишній лакей медвинського пана”. 1930 року засуджений на півроку, 1932-го – на 5 років (“за кражу колхозного хлеба”). Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

ПАВЛЮК Михайло Федорович (1899, м-ко Медвин – 1937, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1961 року.

ПЛАКСУН Дем’ян (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ПЛАКСУН Іван Федотович (1897, м-ко Медвин – 1933). Старшина медвинських повстанців. Помер від голоду.

ПЛАКСУН Микита Олександрович (1898, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1962 року.

ПЛАКСУН Онисько (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ПРИЛІПКО Антін (? , м-ко Медвин – 1920, м. Сміла). Учасник медвинського повстання. Працював на пошті в Медвині. Закатований у Смілянській ЧК.

ПРИЛІПКО Іван Олександрович (1897, м-ко Медвин – 1938). Воював в Армії УНР. Учасник медвинського повстання та загону отамана Д. Цвітковського. 1921 року засуджений на 2 роки позбавлення волі. Розстріляний.

ПРИЛІПКО Максим (? , м-ко Медвин – ?). Учасник медвинського повстання. Арештований. Втік з-під розстрілу під Ковтуновим ліском.

ПРОЦЕНКО Овсій Миколайович (1899, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ). Військовий діяч, учитель; вільний козак, повстанець, завідувач школи (1929 – 1932), директор школи (1932 – 1.08.1937), вчитель математики школи в с. Писарівці Лисянського району Черкаської області.

Навчався в учительській семінарії. Член “Просвіти” з 1917 року. Учасник медвинського повстання та загону Д. Цвітковського. 1 серпня 1937 р. звільнений з посади директора школи, через те що “не забезпечив достатнє комуністичне виховання дітей”. Арештований 8 лютого 1938 року. Обвинувачений у тому, що є керівником богуславської “контрреволюційної” організації, яка готувала збройне повстання проти совлади. Художній керівник гуртка бандуристів (Медвин, 1921 – 1929). Дружина Марія Антонівна, 1903 р. нар., син Володимир, 1921 р. нар., син Борис, 1923 р. нар., дочка Надія, 1925 р. нар., теща Марія Дем'янівна Мазуревич, 1872 р. нар. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

РАДЧУК Омелько Хомович (1902, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Старшина медвинських повстанців. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

РЕПЕТІЙ Іван Григорович. Ймовірно, учасник Визвольної боротьби. “У минулому офіцер... Був з російськими військами у Франції”. Вчитель школи №1 м. Богуслава.

РЕПЕТІЙ Іван Павлович (1895, м. Богуслав Київської обл. – ?). Учасник Визвольної боротьби. Вчитель. “В 1917 р. навчався у школі юнкерів у Києві”. 1920 року емігрував разом з Армією УНР в Польщу, звідки перебрався в Одесу, звідти втік від більшовиків у Румунію, Австрію, Угорщину, Чехословаччину. Двічі переходив кордон з Україною, двічі затримувався органами ГПУ. Винним себе не визнав.

САЛАТА Антон М. (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

САЛАТА Василь Трифонович (1890, м-ко Медвин – 1938). Служив в Армії УНР. Учасник медвинського повстання. Розстріляний.

САЛАТА Григорій (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

САЛАТА Григорій Сакович (1898, м-ко Медвин – 13.05.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. 1921 року засуджений на 3 р., а потім на 5 р. позбавлення волі. Арештований у березні 1938 року. 26 березня засуджений до розстрілу. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

САЛАТА Григорій Сакович (1898, м-ко Медвин – 13.05.1938, Київ). Учасник медвинського повстання та повстанських рейдів. 1921 року ревтрибунал 58-ї дивізії засудив його на 3 роки позбавлення волі. 1930 року засуджений на 5 років позбавлення волі. Під час слідства Василь Самійлович Харченко дав йому таку характеристику: “Салата Грицько – син куркуля. Під час виселення куркулів він бігав до хати Харченка Михайла, члена КСМ, загрожував йому за те, що той приймає участь у виселенні куркулів. Під час колективізації він виписався з колгоспу і повів таку агітацію, що той колгосп розвалився. Він для села чоловік вредний і роботу протирадянську проводить дуже хитро”. Арештований у березні 1938 року. 26 березня засуджений до розстрілу. Розстріляний. Реабілітований 1958 року.

САЛАТА Дмитро Якович (1900, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Бандурист. Учасник медвинського повстання. Його бандура збереглася. На ній – напис: “Бандуру робив Салата Дмитро 1932 року, коли саме влаштувала шайка червоних грабіжників”. Арештований у березні 1938 року. Розстріляний.

Реабілітований 1957 року.

САЛАТА Іван Миколайович (1887, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ).
Учасник медвинського повстання.
Реабілітований 1957 року.

САЛАТА Карпо Миколайович (1893, м-ко Медвин – 7.05.1938). Учасник медвинського повстання. “В 1918 р. служив у Петлюри”. 1933 року “за разбазаривание и хищение колх. [озного] хлеба” засуджений до розстрілу, який замінено на 10 років таборів.
Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

САЛАТА (“КОСАР”) Іван Миколайович (1893, м-ко Медвин – 1938). Учасник медвинського повстання. “В 1934 г. был обложен по твердому заданию, за невыполнение кот-го имущество распродано”.
Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

САЛАТА Леонтій Васильович (1900, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

САЛАТА Павло Гордійович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання.
Розстріляний під Ковтуновим ліском.

САМСОНОВИЧ О. В. (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

САРАПУКА Полікарп (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. “Його рідний брат загинув від большевиків пізніше”.

САРАПУКА Р. Повстанець отамана Д. Цвітковського.
Піддався на “амністію”.

СВИДИНА Кузьма Филімонович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СЕМЕРИК Ілько Андріянович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СЕМЕРИК Ничипір Андріянович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Брат Лька Семерика.

СИДОРЕНКО (“ЛЕБІДЬ”) Хома Дмитрович (1893, м-ко Медвин – 24.07.1956, Франція). Один з керівників медвинського повстання. Військове звання – офіцер царської армії. 1921 року емігрував до Польщі. Перед переходом кордону сина Миколу, 1918 р. нар., залишив у батьків дружини Олени в Дунаївцях. Жили на Півночі Франції, тут у їхній родині з’явилися четверо дітей – Борис, Ольга, Олеся і Поліна. Син Микола все життя прожив із тавром “син ворога народу”. Його дочка Тетяна Ткач проживає зараз у Херсоні. т. 050-315-74-41.

СИДОРЕНКО Микита Дмитрович (1900, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Козак-повстанець, учасник медвинського повстання. 1921 року здався чекістам. Амністований. Учитель. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

СВИДИНА Карпо Порфірович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СКРИННИК Андрій (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СКРИННИК Микита (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Брат Андрія Скринника.

СКРИННИК Лавро (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СКРИННИК Микола (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. “Син бідної селянської родини. Самотужки вчився і працював у місті. Був військовим старшиною”. Розстріляний під Ковтуновим ліском. “Залишив дружину з двома малими дітьми”.

СКРИННИК Омелько Хомович (1902?, м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. “Закінчив 1914 року

Медвинську вищу початкову школу, був сільським учителем, а потім військовим старшиною”. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СЛУЦЬКИЙ Н. Платонович (1902?, м-ко Медвин – ?). Козак отамана Д. Цвітковського. Молодший брат П. П. Слуцького. Ініціал його імені російською мовою – “Н”. Народився в родині священика м-ка Медвин Платона Крисантійовича Слуцького.

СЛУЦЬКИЙ Платон Платонович (24.04.1893, м-ко Медвин – 1921?). Ад'ютант отамана Д. Цвітковського. Народився в родині медвинського священика Платона Крисантійовича. 6 років навчався в Київському духовному училищі та 4 роки в духовній семінарії. У 1913 – 1914 рр. працював у театральній трупі Миколи Садовського. 1914 року призваний до війська. Прослужив 8 місяців в уланському полку. 27 квітня 1916 р., діставши поранення, потрапив в австрійський полон, у якому пробув до грудня 1918 року. Повернувшись в Україну, служив в Армії УНР (01 – 05.1919). Розшукавши у Проскурові трупу М. Садовського, виїхав з нею до Миколаєва. Коли до міста вступили советські війська, очевидно частини Матвія Григор'єва, став командиром взводу кавалерійського ескадрону, а тоді – командиром збірної експедиційної каральної загону по боротьбі з бандитизмом, контрреволюцією і спекуляцією. 1920 року вступив до КП(б)У. Ось яку характеристику дав Платону Слуцькому повноважний представник ГПУ на Правобережній Україні Юхим Євдокимов: “...Весь уклад психології гр. Слуцького, выросшего и воспитанного в той тине лжи, ханжества и туеядства, какими наполнена жизнь деревенской поповской семьи, создает из него сущего паразита, предателя и ренегата, которого не могло исправить ни нахождение в рядах Красной Армии, ни пребывание в авангарде рабочего класса – компартии”.

СМОЛЯР Роман Михайлович (1900, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ). Учасник медвинського повстання та загону Д. Цвітковського. “Брав участь у боях проти частин РККА”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

СТЕПАНЧЕНКО Аніфат Якимович (1885, м-ко Медвин – 5.04.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1958 року.

СТЕПАНЕНКО Сава Іванович. Учасник медвинського повстання. Волосний старшина.

СТЕПАНЧЕНКО Микита (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СТРІЛЬЧЕНКО Федір (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СТУПКА Огій Антипович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

СТУПКА Соловей Антипович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Брат Огія та Ониська Ступок.

СТУПКА Онисько Антипович (? , м-ко Медвин – 1920, м. Сміла). Учасник медвинського повстання. Розстріляний. Брат Соловея та Огія Ступок. Четвертий брат, Тимохвій, у 1912 – 1922 рр. був на заробітках у США. Повернувся до Медвина, де й у 1933 р. помер з голоду.

ТКАЧЕНКО Сак Григорович (1890, м-ко Медвин – 21.03.1938, Київ). Учасник медвинського повстання. Реабілітований 1989 року.

ТКАЧЕНКО Хома Григорович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ТОВСТИК Тарас (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ХИЖНЯК Купріян Якович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Похований разом з Ничипором Хижняком. Могила збереглася.

ХИЖНЯК Ничипір Касьянович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском. Похований разом з Купріяном Хижняком. Могила збереглася.

ХИЖНЯК Порфир Якович (1886, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ). Ймовірно, учасник Визвольної боротьби. Член партії есерів (1905 – 1909), член Американської соціалістичної партії (1909 – 1918). Розстріляний. Реабілітований 1957 року. Брат Купріяна Хижняка. Ще один їхній брат був знищений більшовиками.

ХИЖНЯК Ничипір (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ХИЖНЯК Тимофан (Теофан) Лькович (1893, м-ко Медвин – 1938). Військовий діяч; старшина Вільного козацтва, медвинських повстанців та загону Д. Цвітковського, учитель Медвинської школи (на Миколії, 1931) та Дібрівської школи (до арешту).

1914 року добровольцем пішов на війну, де потрапив в австрійський полон. 4 роки працював у прикажчика в м. Будапешті. У листопаді 1918 р. повернувся в Медвин. Секретар (діловод?) богуславської міліції (1920). Перейшов на бік повстанців. 1921 року засуджений ревтрибуналом на 3 роки, згодом амністований. З 1934 р. мешкав у с. Дібрівці Богуславського району. Арештований 22 лютого 1938 року. Обвинувачений у тому, що був керівником “контрреволюційної військово-політичної організації на території Богуславського району, організовував у колгоспах диверсії зі знищення худоби та шкідницьку діяльність”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

Дружина **Тетяна** Артемівна, 1898 р. нар.; син **Леонід**, 1931 р. нар.

ХОХА Оксент (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЦВІТКОВСЬКИЙ Дмитро Васильович (26.10.1892 – 1923, м. Умань Київської губ., нині Черкаської обл.). Військовий і громадський діяч; молодший офіцер 10-го Інгерманландського гусарського полку (1914), штабс-ротмістр (1916) і командир лейб-гвардії Волинського полку 3-ї гвардійської пішої дивізії російської армії (1917), воєнком 17-го армійського корпусу і командир Куреня смерті корпусу (кін. 1917), командир Куреня смерті Запорозької дивізії (1918), командир кінного полку Армії УНР (1919), помічник командира кавалерійського полку 60-ї советської дивізії (поч. 1920), отаман Виноградського і Боярського повстанських полків; військові звання – поручник російської армії, сотник Армії УНР.

Народився в родині нотаріуса, очевидно, в Києві. Закінчив 4 класи духовної семінарії та Єлисаветградську кавалерійську школу (1912 – 1914). Член УПСР. Делегат 2-го Всеукраїнського військового з'їзду (від Волинського полку та української організації фортеці Виборг). З 1920 р. підпорядковувався Уманському повстанському комітетові. Як отаман діяв на Уманщині, Звенигородщині, Канівщині, Таращанщині та Липовеччині. 1920 року у Цвітковського було до 15 тисяч козаків. Відділом пропаганди

у штабі отамана Цвітковського кермував бандурист Антін Митяй (Петюх) із Медвина. Розстріляний після показового судового процесу 1923 року.

ЦЮРУПА. Один з керівників Медвинського повстанського відділу (1919).

ЧОРНОБАЙ Максим (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ЧУХЛІБ Антон Юхимович (1896, с. Гута – 1938). Учасник медвинського повстання. “В 1918 р. служив у Петлюри”. Жив у селі Дібрівці. Розстріляний.

ЧУХЛІБ Оврам Прокопович (1898, с. Дібрівка Медвинської с/р – 1938). Учасник медвинського повстання. “В 1918 р. служив у Петлюри”. До арешту жив у с. Гута. Розстріляний.

ШАБЕЛЬНИК Андрій Костянтинович (1897, м-ко Медвин – 7.05.1938, Київ). Учасник загону Д. Цвітковського (1920). “Неодноразово брав участь у боях проти частин РККА”. Розстріляний. Реабілітований 1957 року.

ШАЛАБОДКА Юхим (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ШВИДУН Левко (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ШЕВЧЕНКО Макар Миколайович (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ШЕВЧЕНКО Михайло Костянтинович (? , с. Медвин – 1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Працівник медвинської пошти. Закатований чекістами в хаті Шмигельського.

ШЕВЧЕНКО Павло (? , м-ко Медвин – 13.10.1920, м-ко Медвин). Учасник медвинського повстання. Розстріляний під Ковтуновим ліском.

ШЕВЧЕНКО Петро Гнатович (1895, с. Гута – ?). Помічник начальника охорони Вільного козацтва. Служив в Армії УНР. “За сокрытие прошлого (дворушничество) — в 1925 г. исключен из КПБУ”. Винним себе не визнав.

ШИМЧЕНКО Оксент. Матрос Чорноморського флоту Росії. Керівник Медвинської групи РСДРП. Учасник революції 1905 – 1907 рр.

ШПТЕНКО Левко. Козак отамана Д. Цвітковського. Мешканець хутора Дубина.

ШМИГЕЛЬСЬКІ. Брати. Учасники медвинського повстання. “Куркулі”, емігрували.

ШМИРОГА Михайло. Козак-повстанець отамана Д. Цвітковського. Син священника. Загинув у рейді поза Медвином.

ШУЛЯК Мусій Федорович (1890 – 1937). Повстанський отаман. Учасник медвинського повстання. Привів на допомогу медвинцям невеликий загін із козаків сіл Гути та Дмитренків. Колишній матрос. Розстріляний. Реабілітований 1989 року.

ШУЛЯК Сафон Пилипович (Филимонович) (1893/1894 – 5.04.1938, Київ). Учасник Визвольної боротьби. “В минулому офіцер старої армії”. 1921 року ревтрибунал засудив його на 5 років. Вчитель с. Побережка, тепер Богуславського району. Розстріляний. Реабілітований 1967 року.

**Уклали Роман КОВАЛЬ та Анатолій ЛИСТОПАД
на основі матеріалів, зібраних Миколою БРАЖНИКОМ,
Петром ГОГУЛЕЮ, Анатолієм ЛИСТОПАДОМ,
Іваном СМОЛЯРОМ та Іваном СТЕПАНЧЕНКОМ**

Цей перелік не претендує на повноту, адже забуто багато імен повстанців, які полягли в боях, були розстріляні чекістами або виїхали в інші краї, уникаючи розправи. До списку входять імена не лише безпосередніх учасників боїв, а й тих, хто всіяко допомагав їм, забезпечуючи зв'язком, набоями, амуніцією, одягом, їжею тощо.

Медвинці, репресовані комуністичним режимом

№	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народ.	Соцстан	Рік репр.	Рік реаб.	Вирок
1.	АБРАМСОН Володимир Леонтійович.	1884.	Службовець.	1937.	1992.	4 р. ув'язн.
2.	БЕЗУГЛЕНКО Дорофей Іванович.	1873.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
3.	БРАЖНИК Михайло Минович.	1902.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
4.	ВАСИЛЕНКО Федір Миронович.	1898.	Колгоспник.	1938.	1963.	До розстрілу.
5.	ВИХОР Степан Никифорович.	1910.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
6.	ГЛАЗКО Ананій Антипович.	1890.	Одноос.	1938.	1958.	До розстр.
7.	ГЛАЗКО Мирон Антонович.	1888.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
8.	ГЛАЗКО Назар Михайлович.	1876.	Одноос.	1931.	1989.	3 р. ув'язн.
9.	ГЛАЗКО Онисим Миколайович.	1902.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
10.	ГЛАЗКО Яків Миколайович (?).	1902.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
11.	ГОГУЛЯ Панас Антонович.	1909.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
12.	ГОЛУБОВИЧ Тимофій Йосипович.	1902.	Робітник.	1937.	1989.	До розстрілу.
13.	ГРИБ Антон Митрофанович.	1887.	Робітник.	1938.	1958.	До розстрілу.
14.	ГРИБ Ілля Сазонович.	1895.	Колгоспник.	1931.	1989.	3 р. ув'язн.
15.	ГРИБ Павло Семенович.	1895.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
16.	ГРИБ Созон Якимович.	1898.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
17.	ДЕНИСЕНКО Володимир Терентійович.	1930.	Студент.	1949.	1965.	5 р. ув'язн.
18.	ДЕНИСЕНКО Костянтин Євтихійович.	1902.	Учитель.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
19.	ДОБРОШТАН Сергій Єрофейович.	1900.	Колгоспник.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
20.	ДОРОШКЕВИЧ Іпатій Сергійович.	1897.		1938.	1958.	До розстрілу.
21.	ДУБИНА Гордій Павлович.	1900.	Робітник.	1942.	1989.	3 р. ув'язн.
22.	ЗАВАДЕНКО Василь Платонович.	1893.	Робітник.	1938.	1963.	До розстрілу.
23.	ЗАЛУЦЬКИЙ Тимофій Петрович.	1882.	Робітник.	1938.	1967.	До розстрілу.
24.	ЗАМРІЙ Митрофан Васильович.	1888.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
25.	ЗАМРІЙ Федір Фотійович.	1886.	Одноосібн.	1930.	1989.	3 р. ув'язн.
26.	ЛЬЧЕНКО Андрій Степанович.	1884.	Колгоспник.	1937.	1957.	До розстрілу.
27.	КАСЯНЕНКО Іван Хомич.	1907.	Робітник.	1938.	1958.	До розстрілу.
28.	КАСЯНЕНКО Федос Іванович.	1900.	Лісник.	1938.	1959.	До розстрілу.
29.	КИБАЛЬНИК Артем Гаврилович.	1891.	Одноосібн.	1932.	1989.	3 р. ув'язн.
30.	КНЮХ Микита Федотович.	1888.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
31.	КНЮХ Микола Паладійович.	1894.	Не працює.	1938.	1989.	До розстрілу.
32.	КОВАЛЬСЬКИЙ Сергій Прокопович.	1890.	Службовець.	1937.	1993.	10 р. ув'язн.
33.	КОВАЛЬСЬКИЙ Сисой Іванович.	1877.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
34.	КОВТУН Андрій Ісакович.	1903.	Одноосібн.	1935.	1989.	3 р. ув'язн.
35.	КОВТУН Євтихій Хрисанович.	1906.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
36.	КОВТУН Устим Олексійович.	1903.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
37.	КОЛОМІЄЦЬ Трохим Захарович.	1893.	Робітник.	1938.	1958.	До розстрілу.
38.	КОСЯК Пилип Кіндратович.	1873.	Одноосібн.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
39.	КОСЯК Трохим Самсонович.	1899.	Учитель.	1938.	1958.	До розстрілу.
40.	КУЧЕРЕНКО Антон Калістратович.	1905.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
41.	ЛЕВЧЕНКО Матвій Миколайович.	1900.	Робітник.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
42.	ЛИСТОПАД Євтропій Григорович.	1893.	Тракторист.	1938.		До розстрілу.
43.	ЛИТВИНЕНКО Григорій Мокійович.	1902.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
44.	ЛИТВИНЕНКО Петро Семенович.	1902.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
45.	ЛУКОВ Мойсей-Єфраїм Овсійович.	1909.	Робітник.	1938.	1989.	До розстрілу.
46.	ЛУЦЕНКО Зот Васильович.	1896.	Колгоспник.	1938.	1963.	До розстрілу.
47.	ЛЯШЕНКО Микола Степанович.	1889.	Учитель.	1938.	1957.	До розстрілу.
48.	МАРИНЧЕНКО Андрон Герасимович.	1894.	Робітник.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
49.	МАРУШЕВСЬКИЙ Ларіон Гордійович.	1890.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
50.	МАРУШЕВСЬКИЙ Петро Мик.	1891.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
51.	МАРУШЕВСЬКИЙ Степан Мик.	1899.	Учитель.	1937.	1957.	10 р. ув'язн.
52.	МАРУШЕВСЬКИЙ Яків Іванович.	1883.	Колгоспник.	1938.	1963.	До розстрілу.
53.	МАРУШЕВСЬКИЙ Яків Іванович.	1906.	Тракторист.	1938.	1957.	До розстрілу.

54.	МАЦАЄНКО Григорій Ісакович.	1901.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
55.	МИКОЛЕНКО Антон Гаврилович.	1857.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
56.	МИКОЛЕНКО Захар Юхимович.	1893.	Учитель.	1938.	1958.	До розстрілу.
57.	МИТЯЙ Устим Амбросійович.	1899.	Рахівник.	1938.	1959.	8 р. ув'язн.
58.	МУХОМОР Федір Іванович.	1891.	Колгоспник.	1939.	1957.	До розстрілу.
59.	НЕБОРАК Василь Захарович.		Учитель.		1991.	
60.	НИКОЛЕНКО Семен Макарович.	1895.	Колгоспник.	1938	1957.	До розстрілу.
61.	ОГИЛЬКО Михайло Трохимович.	1906.	Одноосібн.	1938	1957.	До розстрілу.
62.	ОДУД Петро Маркіянович.		Учитель.			
63.	ОХРИМЕНКО Гаврило Антонович.	1889.	Колгоспник.	1938	1958.	До розстрілу.
64.	ОХРИМЕНКО Семен Антонович.	1880.	Колгоспник.	1938	1957.	До розстрілу.
65.	ПАВЛЮК Михайло Федорович.	1899.	Робітник.	1937	1961.	До розстрілу.
66.	ПЛАКСУН Микита Олександрович.	1898.	Робітник.	1938.	1962.	До розстрілу.
67.	ПРИЛІПКО Іван Олександрович.	1897.	Одноосібн.	1937.	1957.	До розстрілу.
68.	ПРИЛІПКО Іван Никадорович.	1900.	Колгоспник.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
69.	ПРИЛІПКО Опанас Савович.	1905.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
70.	ПРОЦЕНКО Макар Васильович.	1903.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
71.	ПРОЦЕНКО Овсій Миколайович.	1899.	Учитель.	1938.	1957.	До розстрілу.
72.	САЛАТА Василь Трифонович.	1890.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
73.	САЛАТА Віктор Федорович.	1945.	Робітник.	1974.	1992.	3 р. ув'язн.
74.	САЛАТА Григорій Ісакович.	1898.		1938.	1958.	До розстрілу.
75.	САЛАТА Дмитро Якович.	1900.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
76.	САЛАТА Іван Миколайович.	1887.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
77.	САЛАТА Карпо Миколайович.	1893.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
78.	САЛАТА Леонтій Васильович.	1900.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
79.	САЛАТА Микола Трохимович.	1909.	Учень.	1930.	1989.	3 р. ув'язн.
80.	САЛАТА Платон Трохимович.	1899.	Дир. школи.	1938.	1969.	До розстрілу.
81.	САРАПУКА Іван Васильович.	1905.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
82.	САЧЕНКО Яким Миронович.	1892.	Лісник.	1938.		До розстрілу.
83.	СВИДИН Микола Михайлович.	1892.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
84.	СВИДИН Соловей Лукич.	1894.		1938.	1957.	
85.	СЕРЕДА Конон.		Мех. МТС.			
86.	СИДОРЕНКО Микита Дмитрович.	1900.	Учитель.	1938.	1957.	До розстрілу.
87.	СМОЛЯР Андрій Григорович.	1905.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
88.	СМОЛЯР Роман Михайлович.	1900.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
89.	СМОЛЯР Хома Васильович.	1905.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
90.	СТЕПАНЧЕНКО Аніфат Якимович.	1885.	Не працює.	1938.	1958.	До розстрілу.
91.	СТЕЦЕНКО Феодосій Іванович.	1898.	Учитель.	1938.	1957.	До розстрілу.
92.	ТИМОШЕНКО Василь Іванович.		Колгоспник.			
93.	ТИМОШЕНКО Демид Іванович.		Колгоспник.			
94.	ТКАЧЕНКО Ісак Григорович.	1890.	Колгоспник.	1938.	1989.	До розстрілу.
95.	ТКАЧЕНКО Павло Іларіонович.	1884.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
96.	ХИЖНЯК Василь Якович.	1907.	Робітник.	1938.	1957.	До розстрілу.
97.	ХИЖНЯК Демид Касанович.	1904.	Одноосібн.	1938.	1957.	До розстрілу.
98.	ХИЖНЯК Іван Андрійович.	1907.	Колгоспник.	1938.	1958.	До розстрілу.
99.	ХИЖНЯК Мусій Якович.	1898.	Одноосібн.	1930.	1989.	3 р. ув'язн.
100.	ХИЖНЯК Порфир Якович.	1886.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
101.	ХИЖНЯК Тимофій Ількович.	1893.	Учитель.	1938.	1957.	До розстрілу.
102.	ХОХА Василь Йосипович.					
103.	ХОХА Василь Устимович.	1908.	Зоотехнік.	1938.		
104.	ХОХА Ларіон Йосипович.	1905.	Робітник.	1938.	1957.	До розстрілу.
105.	ШАБЕЛЬНИК Андрій Костянтинівич.	1897.	Колгоспник.	1938.	1957.	До розстрілу.
106.	ШУЛЯК Мусій Федорович.	1890.	Робітник.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
107.	ШУЛЯК Сафон Пилипович.	1894.	Учитель.	1938.	1967.	До розстрілу.
108.	ЯРЕМЕНКО Гнат Євтихійович.	1894.	Не працює.	1937.	1989.	10 р. ув'язн.
109.	ЯРЕМЕНКО Сава Степанович.	1893.	Колгоспник.	1937.	1989.	До розстрілу.

На “золотих богів”

Уже третій день, як ревуть гарматні бої над околицями Медвина; гукає-сміється ворожа артилерія, – а за кожним її гуком піднімаються до неба криваво-червоні стежки полум'я із селянських осель...

Горить село.

А недалеко, на Гордієнкових горбах, кипить жорстокий бій: старе й мале вийшло із села назустріч непроханому ворогу...

Б'ється селянська воля, вмирає на своїх осьмушках та обніжках, але боронить тілами, кров'ю свої оселі од армії “золотих богів”.

Клекотить бій, гарячий, червоною кривцею вмитий...

– А наші?! Глянь, Параско.

Чубатенко:

– За мною, вперед!

– Та-та-та!.. – залопотів крилами смерті кулемет, а з рову:

– Ура-а-а! Слав-а-а-а!

– Хлопці, ріж і бий!

– Дай кулемета! Сенька!

І летить... Чуб, як грива на вороному коні, розчісується на льоту вітром, в очах гартується залізо з кров'ю і – смага з піни на губах припала пилом, чорніє... Летить сонячною курявою Сенька-кулеметник і строчить умілою рукою по ворожих лавах...

А бій кипить... Ось уже пішли до бою з вилами, сокирами, а ворог – стіною-муром налягає, щоб розбить селянські ряди...

– Чорна короговка майнула на Козацькому шляху...

– З батареї б'ють!..

– З вилами, на шлях!

Сіра курява пронизалася свистом куль, упала чорним шаром на обличчя людські...

– Прикладом гада!

Затремтіла під сонцем стеблом зомліла гречка – похитнулась назад: “Ай!”

Креше полум'я, іскриться, і в диму, як чорні примари, мріють над селом тополі, попелом припалі, жовта, язиката змія блискавкою прорізала дим і...

– Цю-у-уй, цюв-уй... – співають кулі, і рветься пил горбами.

– Юшковці одходять і... куль немає... і...

Страшно, рішуче гукнув тоді до селян Чубатенко:

– За погорілі наші хати, за кров братів і волю нашу – вперед!..

Григорій Косинка. клав, а тоді...

– Ой, хто ж оце так здорово вціляє?..

Упав коло кулемета. Червона кров Сеньки полилася на потолочену пшеницю і, гаряча-гаряча, збігала стеблом на суху землю...

Заплакали села... Уже не чути, як гукає гармата: далеко-далеко одступило військо “золотих богів”, а на місці гарячих боїв селянської волі лишилась чорна руїна, полита сльозами, як дощем...

І тоді озолотило сонце похмурі хмари на заході і втопило червону багрянцю, як той сум, у ставу та й прослало над пожарищем... Дивіться...

Чорна, обсмалена соха в клуні розп'ялась над кроквами, як мати над дітьми, а коло погребя, он там, де танцюють золоті стрілки сонця, хтось заломив руки і з мукою тихо-тихо чи до неба, чи до себе:

– В ногах лазила, цілувала руки, чоботи... Батьки рідні, не палить... осінь іде... ви ж – люди, так – ні-і...

Цілі улиці викошено огнем-косою. Чорні повалені хати, щербаті повітки і все віками дбане добро, а в попелі тліє горе матері...

– На Гордієнкових горбах... сини в бою за волю лягли!

Хто зрозуміє їх вічне горе-журбу, хто загляне в їх зотлілі душі?..

Тільки вітер рве присмажений пісок з попелом і кидає на стару драгну свиту, кидає, прислухається.

Якась невідома сила ревнула по звіриному з грудей селянських, підняла степом помсту і – пішли: окропили білу гречку з медами гарячою кров'ю, поцілували востаннє горби і...

Сонце здивоване стало: похитнулись вороги!

– Слава, слава-а-а! – покотилась луна ярками та долинами.

– Чубатенка нема...

І тінь хрестом лягла на гречці...

– Цю-у-уй, цюв-уй... – співають кулі, і рветься пил горбами...

– Гей, хлопці, пшеницею до шляху ворог нас обходить!

І побігли бойовики до шляху. А за ними Сенька-кулеметник: вискочив на шпиль, стрічку нову в кулемет за-

У старій драній світі стала серед двору мати Сеньки-кулеметника:

– Згоріла. Троє малих дітей, як мишенят... І старшого вбито...

– Стоїть пшениця потолочена, серпа просить, а вони кров'ю поливають...

Ой у полі жито копитами збито...

– Хи-хи!

– Дочко, Парасю, бачиш – під обніжком Сенька з кулеметом?

– О, зараз з нами, тільки вночі, як голуб коло клуні пролетить: “мамо, мамо!”

...Копитами збито жито...

Григорій Косинка. – Почорнів, як головешка. А такий

хороший, молодий... Це ти, Параско, моя невістка?

– Пшеницю будем жать, як золото, снопи класти, бо горобці п'ють. Як золото, снопи класти...

Через лісу слухала сива тінь діда Андрія, слухала – плакала:

– Стерялась, бідна, з журби... Як чайка, б'ється грудьми... О, знов:

Ой не зорі з неба: горе!

Обхопила руками обгорілий стовп у воротях і страшно, нелюдським голосом, заспівала коло дітей:

Ой голуб ти, сивенький,
Ой скажи-скажи ти мені,
Де мій син молоденький?..

І замовкла, заніміла.

Легко повіяв вітер, далі притих, послушав горе-журбу матері і, здавалось, сам заплакав над потолоченою кіньми пшеницею...

Григорій КОСИНКА

Медвинське повстання

Двадцять один рік тому назад як було придушено і залито кров'ю медвинське повстання. Найкращі сини України в боротьбі проти більшовизму і жидови лягли жертвою.

Рік був 1920-й. Насувалася похмура осінь. На Україні вже не так стали гриміти гармати, як гриміли. Повстання, які були на Україні проти більшовицької Росії, були жорстоко подавлені, лише ще про медвинське повстання котилася слава далеко за межі України.

Місцевість Медвина і навколишніх сіл була вигідна повстанцям для відсічі ворога, але сили були нерівні. озброєння теж було нерівне. Славних Українських козаків, яких нараховувалось до тисячі чоловік, більшовицькі військові гарнізони, які були розташовані по містах Київської губернії, боялися як вогню. Вони не так боялися медвинського повстання, як боялися, щоб воно не розповсюдилось на всю Україну, а для цього і спішили його подавити.

Майже через день більшовики посилали свої каральні загони, сформовані із жидів та розбішак. Жиди проявляли найактивнішу участь в подавленні повстання. Вони не раз наступали з Лисянки, Шиндирівки (Шендерівки. – Ред.), Стеблева, Корсуня, Богуслава і Таращі, але їх наступи завжди були безуспішні, завжди вони тікали без оглядки і кричали: “Мір занафарфалн” (ми пропали).

Невдачі розгрому медвинського повстання щоденно турбували більшовицьке командування та чека, їхні газети щоденно закликали: “Все на боротьбу проти Цвіткова” (тут і далі: отамана Цвітковського. – Ред.).

Осіню 1920 року проти медвинського повстання більшовиками було послано декілька тисяч відбірних військ, в супроводі чека та місцевих жидів. Сили мужніх борців і синів України поступово вичерпувались. Були побиті, були й поранені. Патронів було обмаль. Наступав останній бій.

Командування повстанців під керівництвом Цвіткова добре знало, що на Медвин сунуть лави більшовицьких банд, як по Богуславському, так і по Таращанському шляхах, а для цього було і прийнято відповідні заходи. Ніч була напружена, наявні сили повстанців були приведені в бойовий порядок. Виття собак і крик сичів віщувало про якусь небезпеку.

Праворуч сотник
Дніпровий (Дніпро).
З оригіналу.

ЗВІЛЬНЕНА

Орган Українського Громадського Уряду в. Богуслава ЖОВТЕНЬ 22 СЕРЕДА № 16 1941 р. Рік вид. 1

Військові повідомлення

З головної квартири Фюрера 17-Х
ВЕРХОНЕ КОМАНДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ СИЛ
ПОВІДОМЛЯЄ:

поволому назву держави прокла Руучий м. Атмосфера одна румунська авіа еронею др. у частині територій Європи при яній діяльності особливим військовою місії: 1. в своїй авіації 16 жовтня (Сторі) місто Одеса. Ця авіація до успішного звільнення тяжку мібу проти українських військ в Одесі ворога. Зависів. Одеса, ворог не значного проміскоцентра, лишився одного війська міст і вертупро моря. В колах перед не німецькі повітряні снарядовали з великим успіхом, транспортні (гуанд) тілого у міста ворога. Вони дан авіаційна бомбардування в 6 торгових судів на 30.000 брутто тон. Вископони рівнявсь паровозів тяжко пошкодженої української швидкохідної авіації, результати робитого в міст Одеса військ морем не продовжується ніде, італійський, вен-

герський та словачькими частиними. В північній частині східного фронту успішно проявляють участь в боях у складі Іспанського легіону. В останніх частинях фронту діє прохадити півноччю. Успішно проявилась півноччю вторгального дня і вночі на військово важливі споруди Москві. Деміраг в ніч на 17 жовтня був також знову бомбардований. В далішні Гумбера на захід Німечьких островів затоплено бомбардуванням одне велике торгове судно та іще судно в 1.500 брутто тон. На англійському східноночному і західному побережжі бойові літаки обложили порти споруди бойовими. Десятьма британськими бомбардувальниками скинули в останню ніч над Західною Німеччиною чимало загальних та запальювальних бомб. В другій ночі містах утворилися райони. Один британський літак збито.

Військові повідомлення

ГОЛОВНОЇ КВАРТИРИ ФЮРЕРА 18-Х
ВЕРХОНЕ КОМАНДУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ СИЛ
ПОВІДОМЛЯЄ:

Тупланні дії на Сході вели тяжко бомбардували авіаційні споруди Мурманська військово важливий пункти в Москві та навколишню область на Московському напрямі складів в ЛесО. особам повідомленнями, що гучний в Південній транспортній лінії загрожено після входу у Володимирівську електрику військовий повстання. В останню ніч також оголошено складів в ЛесО. особам повідомленнями, що гучний в Південній транспортній лінії загрожено після входу у Володимирівську електрику військовий повстання. В останню ніч також оголошено складів в ЛесО. особам повідомленнями, що гучний в Південній транспортній лінії загрожено після входу у Володимирівську електрику військовий повстання.

на англійському південному побережжі чимало портових споруд та потопили одне торгове судно в 4.000 регістрово брутто тону. Ворос не появлявся над Німеччиною. **Короткі повідомлення:** Японський генерал Цобі утворив новий японський кобейт. Британський уряд споровади (вислав) буюшого Шахрива на острів Мауріусу на схід від Маддагаскара. Французький голова уряду маршала Патен вивчає за одного вісяя уключення в іше для рішення суду буювих французьких міністерських президентів Блажа, Далага, Ренуаде, буюшого міністра Медяла та буюшого головнокомандуючого в Гамелена. Союзники повинні скористуватися джерело проведений процес доведе світові відомою: італійські військ осіб.

ЦЕРКОВНЕ ПИТАННЯ НА УКРАЇНІ

Німецька військова влада дозволяє українцям у визволеніх областях знову відновити церковне життя і Богослужіння у політурних, українському народній церкві. У зв'язку з цим постає питання, яку княвочину церкву православну слід зазначити на Україні чи Антосефанську, яка була відроджена в 1921 році, чи славянсько-юсковську. Як відомо православна церква на Україні мала український національний характер до кінця XVII століття, коли Київська українська митрополія відокремилась московському патріархату. За час короткого існування української держави у 1917-1920 рр. була сарбана встановлена православна церква української народної митрополії на українській національній ґрунт. Державний закон 1-го січня 1919 р. встановлював на Україні українську автокефальну церкву, не залежну від Москви церкву. Справу підготовки духовництва для української держави було доручено арванському славянській церкві Парфентю Полатському, якому було доручено висвячувати священників-українців для української церкві, яким було висвячено 30 священників. Та уклад української держави не дозволив знову рухомі увійти в життя. Московський патріарх, скориставшись з більшовицької перемоги, заволодів знову церквою на Україні. Проти його волі зібрався представники православного українського народу та українського духовництва 21-23 жовтня 1921 р. на українській церковній нараді у Києві, який виніс ухвалу, про старання автокефальної церкви на Україні. Після цього собор звернувся з проханням до московського патріархата на Україні Михайла, асв'ятити для української церкви єпископа, який обраний українським православним, церковним собором. Київський патріархат не схотів узурпувати Україну Михайла, прибувши на собор, відмовився висвячувати обраний українським народом та духовництвом для України єпископа, назвали представники українського православного собору гідностями, в українську нову біларусію. Український православний собор, який вважав себе контичним повстанням собі протопатрера Василь Литвинського та інших з єпископа, не чекуючи благодаті з Москви, Московський патріарх зробив рішення про створення української єпископату святиливанням, зберуши про те, що і його бла-

НАКАЗ № 5

По Богуславській комунатурі Північної міліції від 20 жовтня 1941 року
Про рішці Росі громадянами передається лаушній риби шляхом вибухів речовини вогоробаннями в селішю що розташованій біля с. Різноплем'я і від вибухів ГІАТОГО тварі дрібної риби. **НАКАЗ У ОУ:**
Принняти лаушній риба, в вибухові речовини, цій в населення негайно злати до комунатури міліції.
Особий які будуть переводити вибуха, або в яких буде знайдено вибухові речовини будуть покарані. Стараються та начальникам міліції слід прослідкувати за виконанням цього наказу.

Наказ вибуха чинності з дня оголошення.
в. Богуслава командант Північної міліції КРИВЕЦЬ.

НАКАЗ № 22

Богуславського Північного Старосту від 18-Х 1941 року
З якого дня в Богуславі перебувають:
1. а.у. Ленина на вул. Богдана Хмельницького
2. " Пролетарська на вул. Леонтовича
3. " Сталіна на вул. Неузів-Левинського
4. " Інтернаціональну на вул. Єфремова
5. " Борьбасового на вул. Грушевського.
6. " Мисайлівську на вул. Паторжизинського
7. " Богуславу на вул. Маркуса Богуслава
8. " Училищу на вул. Чайківського
9. " Петровського на вул. Боднарівки
10. " Трудове на вул. Козьма
11. " Перельотна на вул. Залізняка
12. " Граждська на вул. Гонті
13. " Кара-Марка на вул. Петлюри
14. " Свердлово на вул. Миколи Лебедя.
Мешканцями будинку до 1-ХІ-1941 року на переїздованих вулицях змінити назви на будинки, в номерію будинків зазначити без зміни.
Північний Староста ЛІХОГОДИН

годять не в Божу, в Московсько-єрській і ані, не обраний народом, а поставлений царем бо в історії церкви була вимута, а священики православні, коли не змінилися мовного єпископа, і єпископ обирається православним собором і висвячується так само, як і висвята для України український собор.

З того часу, як утворилась на Україні національна українська церква, славянська єпископ та духовництво почали дати громаду віруючих українців, названою українська духовництво самостійно для того, щоб відкрити українцям віда історії рідної національної церкви християн, змешувати про те, що вони цим самим допомагають більшовицям руйнувати міру та сімні ворожнечу дошій українській народом. Про повільність славянської єпископа не малою частиною українського Духовництва цього спору розв'язати в СРСР було не можливо, поскільки іррегулярні церковні діячів в якій справу було заборонено більшовицями. Таким чином, скоро більшовицькі міхидували національну українську автокефальну православну церкву, заперили собі шлях пропатрера Литвинського та багатьох інших українських єпископів і священиків, які увісвятити і висвячення України спідки визволення України в 1920 році, український єпископату святиливанням, зберуши про те, що і його бла-

на Україні славянський єпископ-єрській і ані, не обраний народом, а поставлений царем бо в історії церкви була вимута, а священики православні, коли не змінилися мовного єпископа, і єпископ обирається православним собором і висвячується так само, як і висвята для України український собор.

СВЯЩЕННИК

У цій газеті було опубліковано спогад сотника Дніпра "Медвинське повстання". З оригіналу. Публікується вперше.

Цей безсонної ночі, козаки сидючи в засадах, один одному розповідали про боєві традиції предків, [про] Гонту, Залізняка, Павла (Тараса. – *Ред.*) Трясила та інших. Ранкову тишу порушили окремі рушничні постріли, а коли сонце зійшло, зав'язався бій. Бій не на життя, а на смерть. Бій був запеклий, хоч сили далеко були нерівні. На одного козака-повстанця приходилося більшовицьких “вояк” по десятку. Навколо Медвина строчили ворожі кулемети і рвались гранати. Більшовики декілька разів переходили в атаку, але влучили вогнем (під влучним вогнем. – *Ред.*) козаків, перестрілювались і знову відступали. В цей день приймали участь в боротьбі проти більшовиків не лише озброєні повстанці, а навіть старі діди, баби та діти, підносячи то патрони, то харчі. Хто був свідком того часу, то бачив, що то була дійсно Визвольна війна українського народу, хоч і розмір її був невеликий.

Сонце наближалось до вечора. Ворог все тісніше звужував кільце навколо Медвина. Ряди повстанців рідшали щохвилини. Було ясно, що ворог багатовільний. Що повстанцям треба шукати вихід. Вихід був єдиний. Відступити з Медвина єдиним вільним проходом через ліс та урочища Сідельнікова і Котова на село Хиженці (Хижинці. – *Ред.*). Цього вимагали обставини.

Надвечір озвірілі більшовицькі банди ввірвалися в Медвин. Повстанці з боєм відступили по раніш наміченому плану. Більшовики боялись переслідувати бойову силу повстанців, а напали з вогнем і мечем на мирних жителів. Запалав Медвин. Полилася кров сторіками. Полилися материнські сльози і плач дітей, але більшовицьких звірів це не бентежило. Жидова бенкетувала і раділа, що здобула перемогу.

А тим часом повстанці, коли відступили з Медвина, пішли гулять по степах України; по слідах Гонти і Залізняка. У Бужанці, в Іванково, Тальному, під Уманем й на Бугу бували. Скрізь, де не проходили, то жидам і більшовикам жару задавали. Віддячили та й розійшлись по всій Україні.

Хто з повстанців пішов на “милість більшовицьку”, то той попав у лабету чека, в далекий Сибір на Соловки, там і найшли собі могилу. На чужині в чужій хаті прийшлося помірати, а хто нишком притаївся з каменем за пазухою, як той лис, покинув свій рідний край, то прожив до вольного часу.

Мало осталося учасників медвинського повстання в живих. Остались тільки їх могили та слава про їх.

Слава борцям, павшим в боротьбі проти більшовизму за визволення України! Слава борцям, які боролись за визволення України і осталися в живих! Слава Німецькій армії, яка визволила Україну з-під гніту більшовизму!

Учасник медвинського повстання ДНІПРО (ДНІПРОВИЙ. – *Ред.*).

Звільнена Україна (м. Богуслав). – 1941. – Ч. 18. – 22 жовтня.

НОВЕ УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

Редуктор промови з 12-ї уряду Гітлера залучив за собою примо відрізаних іудеїв. Іншеєвстрани іудеїв не повертається. Аж ось редакція в підписанні: «Нове українське слово»: Публікація-Курдасова, 24. Коментарі: 20.

РНК 3.

Київ, неділя, 12 вересня 1943 р.

№ 215 (533).

НЕПОХИТНОЮ СКЕЛЕЮ СТОІТЬ НІМЕЧЧИНА НА СТОРОЖІ ІНТЕРЕСІВ ЄВРОПИ

СПЕЦІАЛЬНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ

ПРОМОВА ФЮРЕРА

Звернувшись уряд Бакаєва уже про-
тежимо кілька разів підтвердив свої
доповідні. Кашкетуванням давлю
Руса дотрибуї смак, підтвержен-
ням. Як до зборам пром. підприєм-
ства, розповсюдження пана Руса, іта-
ліянка колабораційна підтверджує свої
заклі. згодом зближеним воякам впро-
джен прорину до землі від Руса. Скорду
не можна капітуляції Італії, щоб з ве-
рени і зрештою почалися бой за Руса між
німецькими і італійськими військами.
Німецькі головнокомандувачі планують
продовжити. Кінцями, підтверджуючи
свої висновок, згодом вступив на Русі і на-
стання італійською командою міста
звільнити. Під своїм висновок вивод-
дуючи військ до італійської військової
ліній. Хитрості на ринку не він. Підтвер-
ження італійської військ до утрим.
Відвертості згодом з німецькими впро-
джен. Як згодом з військом Італійським.

Місто Тору, Ла-Сонда зайняли німець-
кими військами, вони вступили долина
рука і в міста в промові Бакаєва,
Верона і Кремпа. Після взяття було
взято місто Трент. В цих областях розу-
стрічено понад 50 000 італійців.
В останній фроні в італійська армія
було утримані італійські міста зброю
військам генерал - фельдмаршала Руха,
згодом. Він утримує від Тору до
Монте. Зайняти німецькими військами.
На Бакаєва ут італійської війською
згодом розуміючи становища підпо-
визника вимого генерал - фельдмар-
шала Бакає. Згодом італійської експеди-
ції в Трент і 11 італійська армія в
Атена, згодом здебільшого скляна
зброя. Італійської війською і поручен-
ням гудом в Етнському місті зареєстра-
ція військової військової флот. Бакаєва
виродили в гвардію на Адриатичному
зближених італійці черв. командою.

10 вересня о 20 год 30 хв. Фюрер в
своїй ставці звернувся з промовою по-
радо до німецького народу. На почат-
ку своєї промови Фюрер сказав так:
«Кінцетрив, два години утримався в
Італії, уже давно можна було чекати.
Вона ставала не в останню іншеєв-
забоду для захисної оборони країни як
відсутності допомоги з боку Німеччини,
а в останню можливість захистити Іта-
лію з боку тих осіб, які своїм підпо-
визним саботажним промислом і кінопа-
ростями до жидівності: "Гі, чого прова-
рив руку проти організації ці особи, че-
пер відлітають. Італійської уряд зра-
див свого союзника — Німеччину і по-
решив як "Гі, заручившись ворогом".
Крім Апенні і Франції у вересні 1943
рука одностайно Німеччині війну, Іта-
лія, згодом з німеччина, була змуслена
задат до італійців про свій підпо-
визник»

жувала і йому, і жиди, Німеччині. Про
жорту Німеччина зробила в своїм
виступі, коли він в згодом на хвилю
чужий виступили боляками на те-
риторію Європи, і у Німеччину. Було
бачити ніж дотри свого власного кола-
борації. Але в ту ж мить німецького на-
роду була скривлена кров'ю П. смію.
Але Німеччина, скляна далі Фюрер, ме-
гла коварство чужої ставленням люди, до-
му, що не чині Італії стоїть Муссоліні—
одні з найбільш тихих згодом владно
чому, найбільш тихих сил італійської
народу від часу розколу світу. Крім
виступили, і виступили до нього зна-
вала і образи будуть власні розклада-
тися найближчим часом італійської
народу як найбільш тихих згодом.
Далі Фюрер сказав: «Не звичайно, як
інш згодом подивилися, кімчати вій-
ська німецькі до Сходу в Європу»

*У цій газеті було опубліковано спогад Ол. Сосулі "Селами українськими".
З оригіналу. Публікується вперше.*

Селами українськими

(з моїх нотаток)

Медвин – одне з найбільших, з найкращих сіл області. Суцільні садки, що розкинулися на багато кілометрів по ярах і горах, нагадують якусь чарівну дачну місцевість. Це село фруктів, ягід і меду, бо люди тут віками кохаються в садках і пасіках. Власне від цього походить і назва села.

Хоч село в минулому було малоземельне, але фрукти і мед компенсували нестачу хліба, і люди жили. Працювали, як ті бджоли, і роками любовно вирощували високі сорти яблук, груш, слив, вишень.

Революція, ніби грім, ударила медвичан по головах. Вони з перших днів відчували дійсність большевизму. А коли большевики навалюю посунули на Україну, щоб загарбати у свої руки хліб, м'ясо і все, що дає українська земля, – медвичани кілька днів билися з большевиками, не пускаючи їх у село. Але через нерівні сили вони примушені були скоритися.

За останні двадцять років панування совєтів з Медвина на далекий Сибір заслано сотні трудівників. Більшість із них передчасно віддали

Богові душу на далекій чужині. Сотні хліборобів померли під час штучного голоду.

Хоч селяни дружньо заходилися над ліквідацією ран большевизму, хоч багато дечого відновлено, але сліди нищівної роботи ще є, бо за два роки не можна всім відновити пасіку на 15 – 25 вуликів, яку вони мали до колективізації. Проте й за цей недовгий час у багатьох садках рояться бджоли.

Автомашина повільно спускається з гори. Перед нашими очима мальовничий краєвид справжнього українського села, оповитого кучерявими садками. Біля кожної хати лежить у снопах власний хліб із присадибної землі. То там, то тут будують і прибудовують до хат нові хлівці. Це найкращий доказ відродження одноосібного сільського господарства. Пан Гебтсландвірт із великим інтересом розглядає ці бодай і примітивні будівлі, бо це є вияв волі до життя, бо будівництво цих хлівців свідчить про розплодження свиней, птиці.

Великий розмір присадибної ділянки дав можливість кожному селянинові посіяти коноплі. Невідомо коли (бо кожного дня всі селяни працюють на полі) ці коноплі приводили до ладу, але більшість селян уже їх тіпають, підготовляють на зиму волокно, щоб напружати тонку пряжу для полотна, рушників, скатерок, пошити з цього полотна вишиту білу українську сорочку, оздобити в хатах вишитими рушниками ікони, застелити різнокольоровою скатеркою стіл і покласти на ньому хлібину святого хліба з власної землі.

Дивись на цю віддану, чесну працю, і душа радіє. А згадаєш каторжні колгоспи й убогість селянських хат – біль стискає серце.

Цілий день я пробув у громадському господарстві №2. На великих масивах землі тут вирощують чистосортне, добірне зерно для насіння для інших сіл. За весь час я не бачив, щоб будь-хто хоч на хвилину сидів без роботи. Кожен знає своє діло, кожен поспішає зробити свою роботу швидше, краще, бо кожен розуміє, що від цього залежить його власний добробут, бо це прискорює поділ землі між одноосібними господарствами.

До 16 серпня цілком зібрані і заскритовані озимі та ярі культури; ячмінь і пшениця обмолочені, й зерно очищається на трієрах, віялках, і знову його вивозять на поле, щоб засіяти родючий чорнозем. Рапс засіяно ще 13 серпня.

Господарство має засіяти коло трьохсот гектарів озимих культур, і хоч тягла малувато, проте землю вчасно виорано і, як вимагає агротехніка, тричі прокультивовано. Добре оброблена земля – це запорука доброго врожаю на наступний рік.

Тільки коли вже добре стемніло, можна було побачити, як десь на перелазі сидять селяни, затаюючи самосадам, і ведуть розмови про господарчі справи. Так вільно і спокійно про поле, про хліб, про худобу вони розмовляли двадцять років тому.

Я розумію їх розмову, відчуваю і поділяю їх радість. А радість для селянина – це власна земля, а земля – це хліб, худоба, птиця і все те, в чому кохаються трудівники-хлібороби.

Втручаюся у їх розмову. Вони зустрічають мене як давнього знайомого, як приятеля, як рідного, частують самосадам, яблуками, сливами. Це і є справжні українські селяни. Не виснажені колгоспники, що десятою дорогою обходили представників з району, ні.

Село відроджується формою і змістом, а селяни – душею. До українських селян повертається властива їм доброзичливість, повага і любов до інших.

– Оце після трудів праведних, – озвався підстаркуватий селянин, – куримо, відпочиваємо і розмовляємо.

– Мабуть, про засів озимини?

– Ні. Озимину через кілька днів закінчимо. Тут діло дуже складне: хочемо обіддя гнути, та нема де підучитися. Час же такий, що кожному пора возика мати.

– Борони, – озвався другий, – стельвагу чи навіть снасть для воза багато роблять самі, а от обіддя...

– Василю! – почувся жіночий голос. – Я вже весь ячмінь перевіляла. Йди та будемо носити до комори, бо я сама його й до півночі не перенешу.

У Василя на лиці засяяли живчики радості. Очевидно, йому дуже подобалися слова дружини “й до півночі не перенешу”.

Хтось об кусень рейки вистукав десять. На жаль, наша розмова на цьому закінчилася. Кожен поспішав на відпочинок, щоб до схід сонця узятися до інтенсивної праці.

Ол. СОСУЛЯ

с. Медвин – Богуслав

Нове Українське Слово (Київ). – 1943. – Ч. 215 (533). – 12 вересня. – С. 1.

Чонівці. Поч. 1920-х рр. З оригіналу.

Як катовано село

Розташоване серед глибоких ярів та лісів у верхів'ї р. Хоробри, правого допливу р. Росі, Медвин, як і інші села Шевченківщини, багатий історичною минувшиною.

Перед Першою світовою війною малоземельне село мало понад 12 тис. мешканців, але працювало добре і жило не бідно. Були в селі дві церкви, три народні школи та вища початкова школа.

1905 року Медвин брав активну участь в революційних подіях. За це з півсотні активніших селян відбували в Олонецькій губернії політичне заслання, але перед Першою світовою війною всі повернулися додому.

У перші дні Лютневої революції 1917 року медвинці свідомо стали на справжній шлях Національно-визвольної боротьби. Під Медвином відбувались бої з німцями, денікінцями, поляками і більшевиками.

Настала друга половина 1920 року, і московський окупант почав закріплюватися на Україні. 5 серпня (ст. ст.) до Медвина прибули “пітерські комісари”, скликали загальні збори селян і оголосили мобілізацію на колчаківський фронт, програму “продрозверстки” та почали погрожувати розправою “петлюрівській контрреволюції” і зневажати українську мову, називаючи її “контрреволюційним язиком”. Не стерпіли медвинці такої зневаги і образи, заарештували комісарів і 6 серпня оголосили повстання проти “советської власті”. Вся молодь взялася за зброю. Із сусідніх сіл прибувала підмога. Повстання очолив сотник Лебідь із місцевими старшинами.

Стурбувалась “власть” околиць: Таращі, Богуслава, Корсуня тощо і мобілізувала всі наявні сили місцевої охорони та оперативних відділів Червоної армії на боротьбу з “петлюрівською контрреволюцією”. І збройна боротьба розпочалася.

Тільки що наблизився ворог, великий дзвін Успенської церкви ударив на сполох. З поля, де люди працювали, а діти пасли худобу, все поспішало до села і ставало насупроти ворога – одні з рушницями, інші з киями.

Сім раз із різних боків наступав ворог, але кожного разу мусів поспішно відступати. 9 серпня невеликий загін ворога заскочив у село. Спалено оселю священика, забито кілька селян та пограбовано частину хат. Але село завзято боронилося.

Медвинці провадять успішні операції в околицях сусідніх міст. Повстання от-от поширяться на більші терени. І ось занепокоений Кремль дає наказ своїм військовим частинам, що переходили з польського на південно-врангелівський фронт, зруйнувати “гнездо петлюровской контрреволюції в Медвіне”.

21 вересня надвечір до Медвина наближається дивізія ворожого війська і з трьох боків облягає село. Настає остання передсмертна ніч. Тепла, трохи хмарна, але страшна своєю тишею, хоч ніхто в селі не спав: усі готувались до смертельного бою.

О 9-й годині ранку 22 вересня ворожа ракета сигналізує початок бою. До 4-х годин дня з трьох боків сипався смертельний вогонь ворожої дивізії по селу. В оборонців, що налічували у себе щось коло 300 – 400 рушниць та 3-х кулеметів, не вистачає набоїв. Ворог ближче підсунув артилерію і почав обстрілювати Медвин. Він штурмує село, а його кіннота готується перетнути шляхи відступу оборонців з четвертого боку села, що прилягає до лісу, але дарма. Невелика група смільчаків, серед яких був і 17-річний юнак, автор цих спогадів, пробралась у тил ворога, обстріляла з близької відстані його кінноту, наробила шелесту, після розсипалась. Оборонці села всі поволі вийшли в безпечні місця – до лісу, а ворог штурмував вулицю за вулицею, займаючи село.

Три дні горів пограбований Медвин. Згоріло щось із дві тисячі хат та інших господарських будівель, 40 вітряків, Успенська церква. Стягнуто із села величезну контрибуцію хлібом, салом, кінями, свинями, вівцями, гусьми, курями, кожухами, полотном, сіном тощо.

Повстанці ховались у лісах. Десь трапилася збройна сутичка з подорожніми будьонівськими обозами. І ось 30 вересня заскакує до Медвина кіннота Будьонного і голими шаблями зганяє всіх чоловіків і молодь на майдан до волости, де навколо стоять кулемети. Виступає комісар з коротким повчальним словом. Бере переднього селянина за груди, виводить на трибуну, витягає пістоль і тут же стріляє його. “Таке будет всем... полатіть своїмі синамі... расходітьсь!” – промовив комісар. Потім відібрали 80 молодших чоловіків та хлопців і вже при смерком через село погнали в напрямку до Лисянки.

Незабаром село почуло смертельні крики своїх братів та стрілянину, що тривала 5 – 10 хвилин. За кілометр від села, коло Ковтунового ліска, обіч шляху ці 80 чоловік були порубані та постріляні. Лишився лише один, що, легко поранений, впав у струмок і уцілів під тілами своїх братів.

Свято Покрови стрічали медвинці великим горем. Батьки, жінки і діти вдосвіта серед купи перемішаних із кров'ю і землею тіл розшукували своїх дітей, чоловіків і батьків та, поспішаючи, без домовини, ховали їх на цвинтарях. За кілька днів люди зібрали на місці подій змочену кров'ю землю, насипали могилу і поставили на ній хрест.

Щоб закріпити “рабоче-крестьянскую власть”, у селі на цілу зиму розквартировано полк кінноти і полк піхоти на цілковитому утриманні села, а згодом приїхав відділ Київської губчека і забрав декілька сотень селян до Сміли, де мав їх судити Ревтрибунал. Назад ніхто з них не повернувся.

А потім? А потім впродовж цілої зими групи людей по 20 – 40 чоловік гнано в напрямку Богуслава до Києва на Єлисаветинську вулицю, що на Печерську, відкіля теж ніхто не повертався.

А потім “контрреволюціонное петлюровское” село почало советизуватись, з'явилися комнезам, комсомол, “ком'ячейка”, колгоспи і т. ін.

А потім, у 1932 – 1933 роках, цілі вулиці, переважно комнезамівські, геть спустіли. Трупи голодних по декілька днів валялись у хатах і на вулицях. Померлих хоронили селяни в себе по городах, бо не було кому копати ями і віднести покійного на цвинтар. Хто був відважніший, той їздив по хліб до Москви чи до Ленінграда або тікав до міста чи на Донбас. А потім, у 1937 – 1938 рр., забрали решту петлюрівців, що звалися тепер “вороги народу”.

Медвин занепав. Садки сплюндровано, оселі спустіли. Людей зменшилось до 5 – 6 тисяч. Замість колишніх поміщицьких, є чотири колгоспних двори, що побудовані на місцях селянських осель. Люди працюють багато, але живуть у злиднях та горі. Минула війна ці злидні й горе не зменшила, а ще зменшила мешканців.

Передсмертна ніч проти 21 вересня 1920 р. уже 27 років висить над Медвином, що є одним із тисяч подібних, як символ усієї нашої Батьківщини.

Іван ДУБИНЕЦЬ

І. Д-ць. Як катовано село // Український комбатант. Часопис Союзу Українських ветеранів. – 1947. – Ч. 1. – С. 22 – 24.

І. Д-ць. Як катовано село // Українські вісті. – 1946. – 5 вересня.

*Анастасія Давидівна Здибко (в дівочтві Ковтун),
мати автора спогаду, народилася в Медвині 1904 року.
Київ, 1960-ті рр. З оригіналу. Публікується вперше.*

Сім раз наступали

“Ой чого ти почорніло,

Зелене поле?”

“Почорніло я від крові

За вольную волю”.

Тарас Шевченко

Ранньої весни 1942 року, коли ще люди й не починали копати городи, ми залишили голодний Київ. Ми – це я, мама, сестра і тітка Галя – вона почула, як бідує населення міста, і прийшла з Медвина забрати нас.

З допомогою добрих людей, які й у хату пускали переночувати, і їжею, що в кого було, ділилися, подолавши десь близько 150 км важкої, розкислої від дощів дороги, ми опинилися на маминій батьківщині, й переді мною вперше постав Медвин, село, що врятувало нам життя і повернуло мені рідну мову.

Як зараз бачу зроблену сусідом по комуналці двоколісну теліжечку, сидячи на якій долав я ті довжелезні кілометри, бачу й обкладену бур'яном – щоб тепліше було – дідівську хату під іржавою бляхою, і себе, чотирилітнього хлопчика в куценьких, до колін, штанцях зі

шлейками: я стою під грубезною шовковицею, що виросла впритул до повітки-“резиденції” нашої бородатої годувальниці-кози, і запрошую в гості сусідську дівчинку: “Люся, иди к нам!” А стара шовковиця, почувши чужу мову, яка нерідко була мовою ворога, щось докірливо шепоче своїм листям.

Та невдовзі я перестав бути білою вороною, бо до мене завітала люба гостя – милозвучна, лагідна й ніжна українська мова. Чотири довгих роки шукала вона дорогу до мене в зросійщеній столиці й так легко знайшла її в Медвині, ставши повноправною господинею мого серця. І прийшла вона не з порожніми руками, а принесла дорогоцінний подарунок – народні пісні. Це і “Чаечка-небога”, й улюблена пісня сільського вчителя Романа Ковтуна, закоханого в козаччину мого двоюрідного діда, “Ой гук, мати, гук, де козаки йдуть”, і, певно, створена в самому Медвині сатирична пісня “Сидить москаль на стерні – сорочку латає. Стерня його кудись коле, а він її лає...”. Та хіба перелічиш усі наші пісні, їх же як зірок на небі!..

А які співаки були у Медвині! Вже й не співали вони, але слава про них ще довго гуляла селом. Не забували люди ні кобзаря Митяя (Петюха), що загинув у бою, ні його учня Овсія Проценка, розстріляного 1938 року. Багато хто пам’ятав і як баба Ганна, залізиши на височенну черешню, “тягла горяка” (співала високим голосом. – *Ред.*). А її син заведе було ще на тому боці ставка: “Ой у лузі та ще й при березі червона калина” – весь куток знає, що бабин Іван додому вертається...

А щедра гостя моя захопила із собою ще й легенди та бувальщини з медвинської минувшини. Не так уже й багато зберегла їх людська пам’ять, та деякі з них прийшли до нас із княжої України-Руси. Йшлося в них про попередника Медвина оборонне укріплення Іван-городок, що стояв на березі річки, назва якої до нас не дійшла. А пастушок, що випасав кіз, показуючи мені глибокий яр, запевняв, що саме там вона протікала. Укріплення й стало початком Медвина.

І ще медвинці розповідали про церкву, що під час нападу монголо-татар разом з парафіянами пішла під землю. Ця місцина називається Свята гора. Кажуть, якщо прикласти там вухо до землі, то можна, особливо на Великдень, почути, як дзвонять дзвони і співає півчча.

Про походження назви села говорили так: коли татаро-монголи захопили Іван-городок, то викотили з винних погребів діжки з хмільним і розбили їх. І потекли вулицям струмки вина та меду, звідси й назва – Медвин.

А одна історія мене просто вразила. Там поєдналося все: і материнська любов, і мужність та винахідливість українки. Історія медвинської

*Володимир Здибко, автор спо-
мину. Київ, березень 1990 р. З оригі-
налу. Публікується вперше.*

страшні погрози голови Богуславської
ЧК і їхнє виконання, про долю більшовицького агітатора з Петрограда, про продзагони, голодомори... Та все-таки найпомітніша подія в медвинській історії – це антибільшовицьке повстання 1920 року, повстання, про яке, за твердженням Василя Ковтуна, чоловіка нашої сусідки баби Ганни, який перебував у той час на заробітках в Америці, навіть тамтешні газети писали. Про нього, як і про розправу над юнаками, я, звичайно, вперше почув у Медвині.

Було в селі щось на зразок колективних садів – Шевське і Ковтунів лісок. Лісок до “колективізації” належав чотирьом родинам Ковтунів, у тому числі й нашій. Мали ми свою частину і в Шевському. В роки війни мама і бабуня на правах законних власників ходили туди ламати сухе гілля, щоб було чим топити в печі, ну і я “хвостиком” бігав за ними. Дорога наша проходила повз самотню могилу... Та з розмов старших, на жаль, нічого вже пригадати не можу. Запам’яталося тільки, що та могила насипана на місці страти медвинської молоді.

А про події 1920 року довідався від мами вже в Києві, в більш зрілому віці. Мама, Настя Давидівна (в дівочтві Ковтун), не брала безпосередньої участі ні в підготовці збройного виступу, ні в бойових діях, бо хто б і пустив п’ятнадцятилітнє дівча туди, де свистять кулі й гуляє смерть, але вона запам’ятала деякі деталі, які не помітили чи забули інші. Й у

розмові зі мною при нагоді щось було й згадає. Якось увімкнув запис пісні “Ой піду я лугом, лугом-лужиною, а чи не зустрінусь з родом-родиною”. Коли дійшлося до слів “На чужій роботі важко нароблюся, а прийду додому – слізьми обіллюся”, дивлюся – а в мамі на очах сльози блищать... Уже заспокоївшись, каже:

– А там в кінці повинно бути “Зістарили мене та чужії хати, ті чужії хати, кочерги, лопати...” А хто це співав?

– Кобзар з Одещини.

– Був і в нас кобзар, по-вуличному Петюх звався. Він повстанням керував. Було зберуться всі, щоб порадитися, як далі бути, він і каже: “Люди, добре думайте, щоб потім не казали, що я, сліпий, вас зрячих не туди завів...” А співали в нас тоді:

Повстаньте, Медвин і Ісайки,
Зробіть наліт на Богуслав,
Розбийте всі жидівські лавки,
Розграбте весь товар¹.

– Ішли і співали...

Іншим разом мама згадала ще одного з керівників повстання – Хому Лебеда, це вже, можливо, після відвідин землячки Варки Лебідьки, що, розшукавши нас у Києві, прийшла з чоловіком у гості. А то – ще одну пісню пригадала, про те, як більшовики не могли здолати повстанців:

Сім раз наступали,
Та не могли взяти,
А на восьмий раз сказали,
Що Медвин проклятий.

Майже місяць протримався Медвин. Та на підмогу Таращанському продполку прийшли регулярні частини Червоної армії...

Повстанці покидали село. Сів Антін Петюх на воза, вимощеного соломкою, вдарив по струнах бандури, і Медвин востаннє почув спів славетного свого кобзаря:

Медвин горить аж соломка шелестить
А Антін Агейович на підтоках біжить...
А соломка шелестить, нехай же нам Бог простить...

Їздовий махнув батогом...

*Маркіян Васильович Здибко,
батько автора спогаду. 1920-ті рр.
З оригіналу. Публікується вперше.*

Головний удар більшовики спрямували на скрині та жердки, на яких висів одяг. Тому й новісінький бабуньчин кожух знайшов собі іншого хазяїна. А старого кожуха залишили, і його ще довго бабунька носила, та і я, приїхавши якогось літа до Медвина на канікули, розкошуючи, одсипався в садку на ньому, захищений від сонця кроною яблуні-папірочки, й за це і досі вдячний і латці, й червоноармійцям, які ту латку помітили і не “призвали” кожуха “на службу” до Червоної армії.

Грабунки в Медвині під час “визволення” набули такого розмаху, що в ситуацію змушене було втрутитися червоне командування, яке наказало повернути награбоване.

Трошки з одягу червоні наскидали в містечку, та його розхватили не ті, кому він належав. А з грабіжників так нікого й не покарали. Хоча відплати за свою пожадливість вони все-таки не уникнули.

Прадід мій Іван (за гачкуватий ніс його прозвали Яструбом), пасічник, любив пригощати знайомих медом, але дуже сердився, коли хто хоч краплину його проливав:

– Ти знаєш, скільки бджолі треба налітатъ, щоб ту краплину зібрати?

Мед у нього стояв у сінях у діжечці. Червоноармійці, яких поселили в сусідніх хатах, пронюхали це. Як понабігало їх – хто з кухлем, хто з казанком, порозливали того меду, але й наїлися “ат пуза”. А потім як прихопило їм животи...

Текля Федорівна
Ковтун (1881, с. Жур-
жинці – 1952,
с. Медвин), бабуся
автора спогаду.

– У-у-у... с тваім дєдом, с тваім мьодом! – ма-
тюкалися.

А прадід, узнавши про це, тільки плечима зни-
зав.

– За мое жито мене й бито!..

Ось так “визволяли” Медвин. А люди перехо-
увалися від “визволителів” у лісах, як колись, під
час нападу татарської орди, ховали своє майно,
гнали худобу в сусідні села – так і мій дід зробив.

Коли мами вже не було, у мене виникло запіз-
ніле запитання: а які стосунки в медвинців були з
тими, від кого їх “визволяли”? Відповідь на нього
до певної міри я почув у 1982 році, коли відвідав
Медвин. Зупинився в маминої сестри Марії. Ну і, звичайно ж, пішов у
гості до другої своєї тітки, тієї, що приходила за нами в Київ. Та й про
мамину подругу Фросю думка була. Піднімаюся Шевченківською вули-
цею, зирк – аж тьотя Фрося город сапає, а за нею, наче перевіряючи її
роботу, кіт ходить. Поздоровкався. Вона відповіла. Підійшла. Я на тин
зіперся, вона – на сапу. Ми давно не бачилися, тож я й почав розпиту-
вати, як їй живеться.

– Живу – хліб жую. Самій не дуже весело. Кіт от, правда, не дає су-
мувати. Ану, коцьопо, покажи мамі, що ти можеш.

Розумна тваринка по її команді то на бік ляже і очі заплющить,
то перекинеться на спину й лапки на грудях складе.

– А в тебе ж що хорошого? – вже мене питає. – І досі співаєш?.. За-
був, мабуть. А маленьким любив співати: “Ой дуди не дуди, ходять ноги
не туди. А як музику почують – самі ніженьки танцюють”. Ще й ногою
отак притупував. – Та й зітхнула. – Молодою і я танцювала... Прига-
дую, в революцію понаїжджало в Медвин військових з Київщини – всі
в козацькому одязі... Із Західної дуже багато було². Вдень своїм ділом
зайняті. А ввечері зберуться вони та наші сільські хлопці й дівчата. Спі-
ви, танці до світанку. Як згадаєш...

Я слухав її... І так мені жаль стало, що нашим недругам вдалося тоді
“визволити” нас від нашої ж таки влади!

А Медвин після “визволення” зажив, здавалося, своїм звичним жит-
тям, бо минали дні й багато хто сподівався, що найгірше позаду. Та чи
більшовики затаїли зло на медвинців, чи причиною став напад повстан-
ців на будьонівський обоз, тільки одного дня в село вступив загін бу-
дьонівців. Було наказано хлопцям такого-то й такого років народжен-
ня зібратися у волості. Там їх оточили кіннотники. Мали гнати ніби на

Лисянку, та біля Ковтунового ліска всіх порубали. Вжив тільки один – він підставив руку під шаблю, поранений, упав на землю, і його завадило тілами. Коли все затихло, хлопець вибрався з-під людських тіл і прийшов у село. Мама розповідала:

– Вночі піднялися крик і плач, що все посилювалися. Люди бігли до ліска... В однієї жінки загинуло троє синів.

А потім почалися наїзди Богуславської ЧК.

Біля ставка Мирського стояла пустою велика хата Шмигельських, які зникли у вирі революції. Чекісти завжди зупинялися в ній. Приводили туди підозрюваних, а що тим бідним людям доводилося там втерпіти, про те красномовно говорили їхні відрізані носи й вуха. Це ж бачили всі, коли після від'їзду чекістів замордованих викопували в горі, щоб перепоховати на цвинтарі.

Та на цьому біди села не закінчилися.

Не оминули Медвин ні голод 1922-го, ні “колективізація”, ні Голодомор 1932 – 1933 років та репресії 1930-х, війна, голод 1947-го, “злиття націй”!

І от наступив незабутній 1991-й рік.

На цьому пам'ятному році можна було б і закінчувати розповідь про медвинську славу і про медвинську трагедію, та не йдуть із голови, не дають спокою останні слова Антона Петюха, оте “Нехай же нам Бог простить”.

Кажуть, що кобзарі, особливо сліпі, можуть бачити те, що не дано звичайній людині. Щось передчувала його душа. Відчувала, що чекає на земляків-медвинців, яким він уже нічим не міг допомогти. Просив прощення і за це, і за наші минулі й майбутні провини, за ті князівські міжусобні чвари, за нещадні битви за булаву в різні часи, і навіть за неповністю використаний шанс, що дав нам 1991 рік. Тож будьмо гідні тих, хто не вагаючись поклав своє життя на вівтар свободи, бо ж ми, хто б там що не говорив, таки козацького роду, а значить, у змозі змінити життя на краще. Щоб знову усміхнулася вона, наша мати, наша заплакана мати Україна!

Володимир ЗДИБКО

¹ Йдеться про соціальну акцію, а не погром. Що ж до погромів, то їх найбільше влаштовували більшовики. В Таращі, наприклад, котовці згвалтували двох дочок купця-єврея, а потім зарубали дівчат. Котовський, наводячи порядок, розстріляв кількох чоловік. Про це розповів мені батько, він був родом з Таращі.

² Мова, певно, йде про грудень 1918 року, коли в Медвині перебували січові стрільці.

Верби над Мирським ставком. 2014 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Шумлять верби. Про медвинську хату-пустку та нечисту силу

Мені аж страшно, як згадаю
Оту хатину край села!

Тарас Шевченко

Літній день, перший день розкішного українського літа. Сонце, випливши з-за виднокола, не поспішаючи піднімається до блакитної високості, а на тій небесній блакиті, немов ретельно виметений дбайливим двірником, ніде ні цяточки. Хіба іноді з боку Вовчої гори з'явиться напівпрозора хмаринка, набіжить на золотий диск, мов непрохана сльоза на очі дівчини, що згадала свого милого, якого призвали до армії, кинули ненавченого в бій, і він так і не повернувся до рідного села... Набіжить на мить, і ось вже знову сонце щедро посилає на землю золоті свої промені.

І так гарно тоді лежати на величезному, майже двометровому, гладенькому маховику Яхремового млина: зверху пече сонце, знизу ним же нагрітий метал колеса теплом пашисть, і потихенько, потихенько ку-

дись зникають спочатку цокотіння зубами, потім і дрижаки – оте неприємне тремтіння тіла, і “гусяча шкіра” робиться гладенькою, без сиріт.

А Мирський – це ставок, названий, мабуть, так, що копали його всім миром і всім миром користувалися ним. Колись глибокий – дорослому “з головою”, він з часом замулився, і, як жартували медвинці, було в нім уже старій жабі по коліна, а молодій... а молодій, скажемо так, трохи вище...

Отак лежиш на колесі, розморений теплом, аж тут десь і сон взявся, намагається зліпити очі... І думки по-о-ві-і-льно так снують у важкенній голові: “Добре, що млин не повністю розібрали, є де полежати... Десь тут і парня стояла... Та, мабуть же, й хата... А город і досі називається Яхрємове. От де сам Яхрєм дівся?..

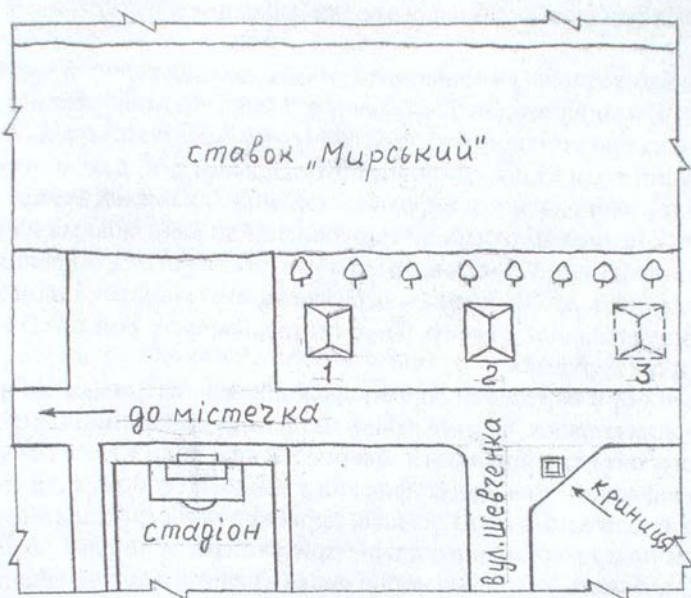
А сонце піднялося вже високо й добре-таки припікає. І знову хочеться бігти до ставка купатися. І це ж так просто зробити: зісковзнув із відполірованого колеса, перебіг вулицю, що веде з містечка до ліска, пролетів ще якийсь десяток метрів – і ти вже біля місця, де їздові, заїхавши возом у воду, поять коней. А там мілко, вода швидко прогривається, й можна, чіпляючись руками за мул і здіймаючи ногами хмару бризок, “плавати” досхочу. Та не тільки риба шукає де глибше. Навчившись трошки плавати “по-собачому”, залишив мілководдя і я...

Праворуч від водопою, майже до вигону, біля самісінької води росли старі верби. За ними – смужка трави, а далі, аж до вулиці, тяглися городи та ще стояли три хати – Каленика, Марії й Федя Ковтунів і Шмигельського. В цій третій хаті давно вже ніхто не жив. Один час у ній була баня, то якийсь склад, а більше вона стояла пустою. Де дівся господар хати і його сім'я – мабуть, там, де й усі заможні люди... Бо Шмигельський, видать з усього, був чоловік небідний: велика хата, а коли в тій хаті обвалилася стеля, випав ящикок, повний паперових царських грошей.

І от стежечкою, між городами, засадженими картоплею, повз крайню хату – хату Шмигельського – і ти вже на березі Мирського. І поки твоя допомога вдома непотрібна, а до обіду ще далеко, можна й купатися, і просто покачатися на траві, а при бажанні та умінні й рибу половити саморобною вудочкою чи пристроєм, що звався павуком. А високо над тобою шумлять верби, щось розповідаючи одна одній. А їм було про що поговорити, тим старим вербам...

Вони й тепер, через багато років, навіть у безвітряну погоду тремтять і тривожно шумлять гіллям. Біля них, у хаті Шмигельського одні люди, нетутешні, з неймовірною жорстокістю мучили місцевих людей, яких називали “хахлами”. Місцеві ж на отих прийшлих, одягнених у “форму”, казали, що “всі вони жиди і кацапи”...

План тієї частини центру Медвина,
де стояла хата Шмигельського,
в якій чека катувало людей

1. Місце, де стояла хата Каленика. Тепер там нова хата.
2. Хата Марії і Федя Ковтунів.
3. Місце, де стояла хата Шмигельського (не збереглася.)

План частини центру Медвина, де стояла хата Шмигельського,
в якій чекісти катували людей. Автор Володимир Здибко.
Олівець, папір, 2013 р. З оригіналу. Публікується вперше.

На безкрайніх обширах від Сяну і аж до Кавказу споконвіку живе співучий народ, що любить свою землю і вміє на ній господарювати. І медвинці не були винятком. Удень вони важко працювали, а вечорами, сидячи десь на колоді, співали, ніжно звертаючись до своїх коханих:

Ти не лякайся, що змерзнеш, лебедонько,
Тихо, ні вітру, ні хмар.

Я пригорну тебе до свого серденька,
А воно палке як жар.

А коли сутінки огортали натомлену землю, саме до них, роботящих і спі-вучих, оминаючи ледарів і п'яниць, приходили оті “жиди і кацапи” (люди називали їх “чикісти”), забирали з родин і заводили в “ту” крайню хату...

Через багато років, уже знаючи від мами, що відбувалося в хаті Шмигельського, я знову згадав її, читаючи в “Майській ночі” розповідь Рудого Панька про утоплену й відьму: “Зачудований, дивився він [Левко] у непорушні води ставу: старовинний панський дім, дахом перевернутий вниз, одбивався там виразно... побачив, як виглянула привітна голівка з блискучими очима... “Парубче, найди мені мою мачуху! Вона страшна відьма...” Я читав, і в моїй уяві поставав медвинський ставок Мирський, хата Шмигельського із забитими вікнами, і ніби знову чув мамину розповідь, і все те, й прочитане, і почуте, зливалося в одну фантастичну картину.

Пізньої пори верталися додому двоє дівчат – затрималися десь у своїх дівочих справах, аж дивляться – із щілини у віконниці хати Шмигельського світло пробивається. Двері хати виходили у двір, і біля них міг бути вартовий, а вікна дивилися на вулицю. Недобра слава ходила про цю хату, та зацікавлені дівчата, переборовши страх, підійшли до неї, стали на призьбу. Одна з дівчат притулилася обличчям до віконниці... “Аж бачить – страшна чорна кішка крадеться до неї, шерсть на ній горить, і залізні пазурі цокають по помосту. Злякалася панночка, вискочила на лаву, – кішка за нею. Перестрибнула на лежанку, – кішка й туди, та як кинеться їй на шию, та й ну душити...”

Одна з дівчат, а потім і друга притулилися до щілини. Те, що вони побачили, налякало до смерті: якийсь військовий душив чоловіка, і той уже посинів... Перелякані дівчата, а це були моя мама і її подруга Фрося, щодуху дременули вулицею вгору, а була вона тоді, нинішня вулиця Шевченка, дуже крута...

Страшна, дуже страшна гоголівська відьма, але та, що орудувала в Медвині, була ще страшніша. А звали її “чика”. Саме так, “чика”, називали медвинці “Всеросійську чрезвичайну комісію”.

– Це тому, що вони людей чикали, – роз'яснювала мені мама...

Приїдуть “чикісти” з Богуслава, наберуть людей, відведуть до хатикатівні – й тільки їх живими і бачили. Бо рано-вранці, коли ще й не світало, їх виносили і закопували на городі. А поїдуть “чикісти” назад до Богуслава, тоді приходять люди із заступами, щоб забрати своїх рідних

і поховати за християнським звичаєм. Тож усі бачили, що нещасним довелося витерпіти, всі бачили відрізані носи й вуха.

І таке діялося по всій Україні.

На Богуславщині діяльність ЧК набрала ще й характеру особистої помсти. Батько розповідав мені так: “У голови Богуславської ЧК убили жінку-єврейку. На похоронах він відрізав її косу, підняв у затиснутій руці над головою і поклявся:

– Ось дивіться, скільки тут волосин, стільки людей накладе головою!”

Чи виконав він повністю свою обітницю, чи, може, куля повстанця не дозволила це зробити – невідомо.

Навскоси від хати Шмигельського, через дорогу, де тепер стадіон, була садиба Яхрема: город, млин, парня, хата і криниця з дуже смачною водою. Не з бідних був і Яхрем, бо на будівництво такого млина чимало треба було коштів. Він усе, що мав, витратив і для заміни динамки гроші вже позичав.

І от до цього Яхрема на роботу влаштувався мій батько. Розколював у парні колоду на бруски, обтесував їх, розпарював і вигинав з них ободи для коліс. Якось зайшов до нього напідпитку начальник міліції. Улігся на підлогу, встелену стружкою. У парні було тепло, і він, розморений, давай розповідати міліцейські бувальщини (мій батько викликав у нього довіру, бо воював на врангелівському фронті).

– Прийшла до мене жінка, принесла гроші, частину золотом, частину папірцями. Просить випустити її сина. Я б, може, і випустив, та його вже давно собаки тягали.

Згадав начальник й іншу історію:

– Відводив я якось до Богуслава бандита (повстанця. – *Ред.*). Прийшли, а там уже все позачинювано. Що робити? Йдемо назад через місток, то я йому – ремінець на шию та через плече, а тоді й кинув у річку. Не вести ж назад...

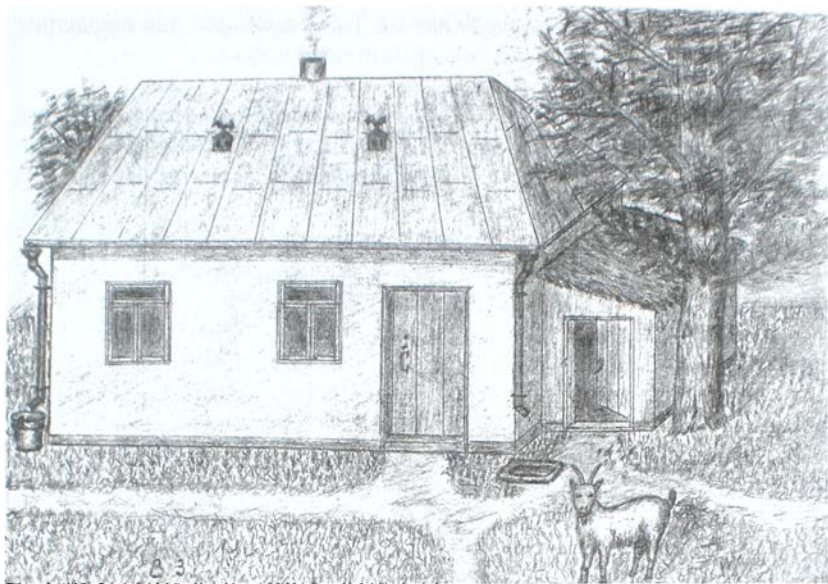
Давно то було. Та так само, як і колись, над Мирським шумлять верби. Вони багато чого чули на своєму віку. Чули моторошні крики і стогін мордованих у хаті Шмигельського. Долітали до них й розпачливі зойки юнаків, яких рубали безжалісні “шашкі” будьонівців. Чули, як на велелюдних медвинських вічах сліпий кобзар Антін Петюх палками промовами й козацькими піснями надихав земляків на боротьбу.

Якби ж тільки ми прислухалися до них, зрозуміли їхню мову!

А верби шумлять, шумлять, шумлять...

Володимир ЗДИБКО

Володимир Здибко, “Медвин, хата мого діда Давида Ковтуна, який помер 1933 року”. Олівець, папір, 2013 р. З оригіналу. Публікується вперше.

“Народ мій є! Народ мій завжди буде!”

У 1918 році після рішення ВЦВК в Україну посунули хмарою більшовицькі агітатори. Один такий агітатор опинився в Медвині. Про що він говорив з медвинцями?.. Відомо тільки, що бачили, як він лежав у самій білизні в центрі села. Там, у містечку, скінчився його життєвий шлях. Чужа, незнайома людина, а якось наче й жаль брав за її змарнованим життям. Отак понесло чоловіка за тисячу верст учити інший народ, народ, що вже визначився, як йому жити, – замість того, щоб облаштовувати своє життя. А десь же там, в далекому Петрограді, звідки він приїхав, на нього чекала сім'я. І діти допитувалися в матері: “Мама, а где наш папка?” А “папка” лежав посеред вулиці в пилюці, дивився скляними очима в блакитне українське небо, і йому вже ніщо й ніхто не були потрібні, ні той утопічний “новий мір” без насильства, який вони насильством збиралися збудувати, ні вождь, який його сюди послав. Про його більшовицьке минуле нагадувала лише зірка, вирізана на лобі чиеюсь мстивою рукою.

Та згадувалися інші розповіді, і перед очима поставав Ковтунів лісок, а в нім могила, насипана на тім місці, де порубали ні в чому не винних хлопців. Важко навіть уявити, що пережила нещасна мати, яка за одну ніч втратила трьох синів! А що відчували медвинці, які викопували на городі Шмигельського своїх близьких і бачили спотворені їхні обличчя? А вони ж ні до кого не їздили, нікого не повчали, вони хотіли лише одного: будувати своє життя за власним уподобанням...

Невдовзі на наших землях з'явилися “гості”, озброєні не тільки словом, а й “товарищем маузером”.

Рішенням Раднаркому РСФСР у 1918 році були створені продзагони “для вилучення хлібних надлишків у заможної частини селянства”. І от з Москви, Петрограда та інших міст такі загони відправилися “на допомогу трудящим України”. Один з них добрався до Медвина. Не оминув він і мого діда Давида. Забрали все зерно, яке тільки змогли знайти. І не тільки...

Саме того дня бабунька пекла хліб. Робила вона це завжди по роботах, пекла на цілий тиждень, і зберігався він, накритий рушником, на лаві, там, де ніхто не сідав. Я й досі пам'ятаю запах хліба, коли його витягували з печі. І який же він смачний був, цей свіжоспечений хліб, та ще як вмокнути його в підсолену олійку або коли натерти скоринку спочатку зубком часнику, а потім здьором!

І ось такого “хлібного” суботнього дня до дідової хати завітали незвані “гості”, і вся сім'я, збившись до купи, дивилася, як чужі люди, обчистивши спочатку комору, пораяються коло їхньої печі і хліб, ще й недопечений, зникає в чужому бездонному мішку. Забравши “надлишки”, продзагонівці пішли, а в хаті залишилися четверо дорослих людей, п'ятеро дітей і хлібний запах. І “руській дух” – “дух” перекислої капусти. Відтак словничок медвинських “лінгвістів” поповнився новим словом – “кіслобздеї”.

Й на діда ці відвідини вплинули. Раніше він, випивши чарку, до бабуньки чіплявся, а це почав і Леніна ляяти: “Де він, іродова душа, на нашу голову взявся?!” Так, наче нашому дідові вдалося побувати на конференції залізничників Московського вузла, де Володимир Ілліч говорив про намір вивезти з України 100 млн. пудів хліба і що для цього, мовляв, потрібно “не менш як три тисячі робітників-залізничників, почасти селян з північної голодної Росії, послати на Україну”. Вождь знав, кого посилати. Від “братів” з голодної Півночі марно було чекати жалості!

Давно все це відбувалося, а мені чомусь, як я пригадував події майже столітньої давнини, згадалася ще одна, теж почута, історія. Після Другої світової війни на Київщині, в Таращанському, здається, районі,

Володимир Здибко. Київ, 1980 р.

З оригіналу.

орудував розбійник Босий. І їде, бувало, чоловік або молодиця на базар, аж тут де не візьмись хлопчик. Підбіжить та: “Дядьку (чи “тітко”), грошей дайте”. А коли йому відмовляли, з кушів висовувалась рушниця і чоловічий голос радив: “Давай, давай, коли дитина просить”. Розбійник був цей Босий, не прикривався красивими словами про щастя народне, проте казали, ніколи всіх грошей не забирав, “частину оставляв”.

А Україною, яка в роки революції перетворилася на поле бою, продовжували гуляти ворожі до неї озброєні люди. І от якось вночі прибився до Медвина загін донців. Яким вітром їх туди занесло, куди їм шлях стелився, про це не розповідали. Заїхало до діда кілька чоловік, гвалт підняли, всіх побудили. За шаблі хватаються. “Жрать давай, – кричать. – М'ясо штовб було!” Бабуня їм: “Нема м'яса”. А вони: “Барашка реж!” І знову за шаблі. Бабунька жалісливо: “Не треба “барашка” різати. Ми позичимо м'яса”. І давай серед ночі готувати їжу...

А через четверть століття в ту саму хату, і теж у нічний час, знов завітали озброєні люди. Цього разу німці. Злі були, бо відступали. Показували, що хочуть їсти. Навіть у піч заглядали. Один “гість” націлівся в маму з гвинтівки, а бабунька затулила її собою.

“Барашка” в нас не було, кури сиділи тихо на горищі, й коза в повітці-причепі ні разу не мекнула, тож зайди мушили голодними продовжувати свій “драх нах вест”. Тільки щось гелготіли невдоволено, може, як і донці, матюкалися, та, на щастя, німецька мова не встигла в нас стати мовою “міжнаціонального спілкування”, тож ми нічого зі сказаного не зрозуміли...

Довга і славна наша історія. І гірка!

Україна, як та чаечка-небога, що звила собі гніздечко при битій дорозі, ніколи не мала спокою. Скільки ми, українці, себе пам'ятаємо, до нас лізли й лізли ті, кого ми лагідно називали своїми воріженьками. Вони йшли на нас з півдня й півночі, сходу і заходу. Йшли печеніги й половці, йшли татаро-монголи... Та їм немає числа, нашим недругам. Нас “били-вбивали, на чужину гнали”, приковували до галер, четвертували й спалювали живцем у мідних биках, гноїли на соловках і моро-

зили в сибірах, ув'язнювали в концтаборах і розстрілювали в бабиних ярах. Вони руйнували наші міста і заливали їхні вулиці нашою кров'ю за сказане українське слово, за сорочку-вишиванку. Та ми не корилися, ми попереджали їх: "Іду на ви". І вони тоді тремтіли перед полками Святослава, Сагайдачного, Хмельницького, Виговського, перед козацькими чайками, перед гайдамаками, холоднорськими козаками і загонами УПА.

Ми вистояли.

І забули про них.

Але вони хочуть знов до нас прийти.

Відповімо їм словами Василя Симоненка:

Ви, байстрюки катів несамовитих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його гарячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!

Володимир ЗДИБКО

Верби над Мирським ставком. 2014 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Медвином причарований

Чорні прямокутники незасаджених городів, калюжі на розкислих вулицях, безлисті дерева, нависле над головою сіре діряве небо, з якого безперестанно то капає, то летиться вода, – таким непривабливим постав перед нами Медвин ранньої весни 1942 року. Позаду була довга дорога, така важка, що мою сестру довелося залишити в Германівці в небайдужої до чужої біди жінки, в якій її своїх дітей була купа. Бо то я їхав на візку, а іноді мене мама на руках несла, а сестрі, як старшенькій, доводилося місити грязь своїми ноженятами.

Попереду, вже зовсім недалечко, в центрі села, нас чекала наша “обітована земля” – привітна дідівська хата, де радо стріне нас бабуня й нагодує вареною картоплею зі шкварочками з ще довоєнного сала, за яким так скучили наші присохлі до спини животи.

А невдовзі, коли ми відіспимося на теплій печі, коли припиняться дощі й на небі знову засяє сонце й сестра моя вже буде з нами, підсохлими дорогами нарешті прийде справжня весна і так причепурить се-

ло, що його не можна буде впізнати, – в Медвині зацвітуть сади. Куди не глянеш – усе навколо залите білим цвітом. А хатки, звичайні українські білі хатки, мов зачаровані, зробляться невидимими в тому білоцвітному морі, хіба що де-не-де вигляне іржавий дах чи замшіла стріха. Село стане схожим на молоду у весільному вбранні. Вийдеш у садок, вдихнеш на повні груди повітря, ніжним ароматом квітів наповнене, глянеш навкруг – і аж дух перехопить від тієї краси! І тій красі радієш не тільки ти. Он бджоли золотистими хмарками в'ються над деревами і радісно бринять... А ген чепурун джміль в оксамитовім жупанці поважно гуде... Й хрущі теж гудуть. А труснеш вишню чи сливу – і посиплються жуки бурим дощем у траву. Є забавка малим хлопцям – є що за пазуху кидати. А поки той витягне, вони повзають, лапками шкрябають та лоскочуть груди...

Аж тут раптом почується: “Отут-отут, тут я. Отут-отут...” Це десь кра-сень одуд взявся. Вмостився на яблуні-писанці, розпустив свого великого рудого чуба й голосно подругу кличе... А з вишняка, що біля Владикового городу, соловейко озветься. Як почне витьохкувати... Потім зозуля голос подасть – літа почне рахувати: “Ку-ку, ку-ку...” Який же він гарний Медвин весною...

А потім надійде літо, благодатне, щедre українське літо. Зачервоніють серед листя черешні, вишні, малина, порічки... Згодом стануть манити до себе яблука й груші, всі ті циганки, явтушки, терешківські, пепінки та довгани, куцики, рачки, ковалівські, хряпи... А скільки їх, тих назв, забулося, й нам доводилося придумувати свої: “сіренькі” груші, яблука-“писанки”, “над шляхом” – це для найсмачніших. А вони й справді були такі добрі, що я іноді думав: саме така яблуня, як наша “над шляхом”, росла в Раю, тільки такими яблуками і міг лукавий Змій звабити непоступливу Єву...

Та літо – це не тільки фрукти в садку й овочі на городі. Це й тепле, ласкаве сонце, це Мирський і купання в нім. І бубирці, виловлені сестрою в ставку саморобним пристроєм “павуком”, які робили й пісний борщ таким смачним...

А ще ж були давні, шановані як у Медвині, так і по всій Україні свята. Свята, які й мене не залишили байдужим. І я разом з іншими хлопцями бігав на Різдво попід хатами й співав “Коляд-коляд-колядниця...” Разом з ними радів, коли нам давали яблучко, кілька горішків, карбованця, а батюшка то й три...

А яка то була радість, коли ми в суботу пекли паску й фарбували в цибулинні крашанки, а в неділю йшли до церкви, а там повно привітних людей, там богослужіння, хода з коругвами... І урочисте: “Христос

Ліворуч Володимир Здибко, якого причарує Медвін. Київ, до червня 1941 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Воскрес!” – “Воістину Воскрес!” Та христосування при зустрічах, і знову: “Христос Воскрес!..” А іноді й жартівливе: “Христос Воскресе, Хома паску несе, а Хомиха порося – розговіємося...”

А Зелені свята – пахуче татарське зілля на підлозі, освячений у церкві букетик із квітів і колосочків... А наше українське свято Маковія! Й знову букетик квітів, уже з неодмінною маківкою, й головне для мене тоді – коржі з маком!..

А то одного разу, ввечері напередодні Івана Купала, запросили мене хлопці до ставка: “Пішли. Дівчата вінки на воду пускатимуть... Як той шо? Яка тобі наравиться, тієї вінок і хватай”. Прийшли. На березі під вербами дівчата наші милі стоять. Побачили нас, захихикали, зашепотілись... Почали вінки кидати у воду... Хлопці роздяглися догола та – вслід за вінками! Я теж швиденько зняв одяг, тільки, соромлячись, прикрився рукою, наче футболіст при пробитті штрафного. Як помітили це капосні дівулі, як почали з мене сміятися! А найголосніше реготала, ще й пальцем показувала, моя однокласниця Оля, заради якої я й поліз у прохолодну воду... А от хороводів, вогнища, Марени, Купала, про існування яких я дізнався пізніше, того вечора побачити мені так і не вдалося...

Зате на медвинському весіллі я побачив те, що більш ніде й ніколи не доводилось бачити. Це були “ведмідь” і “цигани”...

Женився наш сусід Гейко. В хаті гості, й у дворі теж людей чимало. Крізь розчинені вікна з хати на волю спів виринається. Раптом з вулиці жіночі голоси й регіт почулися. Я від вікон – туди. А там посеред тих жінок-реготух баба Фокійка стоїть. У вивернутім кожусі, на голові чорний щербатий горщик. Обличчя в баби старе, в грубих зморшках і сажею намазане – на старий чобіт схоже. А рот, і так великий, а це аж до самих вух. Щось розповідає, і всі аж за животи хапаються. Дуже жартівлива баба була. Тут хтось приніс ланцюг (од вірвовки, що нею воду з криниці тягають). Накинули на бабу-“ведмедя”, “цигани” підхопили її з двох боків і повели вулицею. Ззаду бубон вибиває, а “ведмідь” іде й пританцьовує... Про щось подібне до такого переодягання на весіллі я, вже дорослим, у Нечуя-Левицького читав.

Пройшли мов сон щасливі дитячі літа, літа, які вже ніколи не повторяться. Й тому так щемно стає на серці, коли згадуєш старі медвинські верби біля Мирського, викоханий дідом садок, наші прадавні свята, розповіді про героїчну медвинську історію... І той вересневий день 1944 року, коли я пішов до школи:

Вже перше листя несміло осінь золотила
Й поволі “літо бабине” сріблястее плела,
Наче вітаючись, тихо шуміли верби,
Коли мама до школи повз них мене вела...

Ось таким запам’ятався мені Медвин. А всі ті негаразди, без яких не буває в житті... Ні, вони не забулися, вони просто відійшли на другий план. І для мене є два найдорожчих місця на Землі. Це Київ і Медвин. У Києві я народився. А в Медвині відчув себе українцем. У Медвині, який причарував моє серце і душу.

Володимир ЗДИБКО
Київ, 2013 р.

Вшанування медвинських героїв

2000 року відбулося три всеукраїнського значення події, пов'язані однією темою – вшанування воїнів Української Народної Республіки. У квітні на Черкащині (у Чигирині, Мельниках та Медведівці) віддали шану Головному отаманові полку гайдамаків Холодного Яру Василеві Чучупаці – з нагоди 80-річчя його загибелі. 20 серпня в с. Медвині Богуславського району Київської області пройшли урочистості з нагоди 80-ліття медвинського повстання, а 26 серпня – в м. Базарі Житомирської області численні гості, в тому числі і з діаспори, та місцеве населення вклонилися праху 359 воїнів Другого зимового походу, які вибрали смерть, ніж життя на службі у ворога. У центрі Медвина завдяки зусиллям місцевого патріота Юрія Костенка поставили меморіальний знак та впорядкували братську могилу медвинців, а в Базарі зависочив пам'ятник. У Холодному Яру меморіальний знак постав ще 1996 року.

Члени Історичного клубу “Холодний Яр” та Всеукраїнського політичного об'єднання “Державна самостійність України” радіють цим подіям, бо вони засвідчують значне зростання інтересу нинішнього покоління українських патріотів до доби Національної революції 1917 – 1920-х років та її героїв. Саме через героїку тих часів активісти клубу і ДСУ хочуть добратися до зчерствілих сердець своїх сучасників. І наша робота дає плоди. І немає сумніву, що з кожним роком у нашому колі з'являтимуться нові душі, збентежені ностальгією за героїчним минулим. Нестримне бажання продовжити справу славних наших попередників мусить виникнути в серцях їхніх нащадків...

На цей раз до Медвина приїхав і представник українського уряду – віце-прем'єр Микола Жулинський, що є доброю ознакою. Делегації політичних партій і громадських організацій очолили Геннадій Удовенко і Лесь Танюк (Рух), Петро Гоголя (ОУН та Історичний клуб “Холодний Яр”), Наталка Немчинова (гурт “Самостійна Україна”), Світан Щербина (ДСУ), Євген Лупаков (СОУ та КУН), Віталій Колодій (РХП)...

Настоятель Богуславського чоловічого монастиря ігумен Стефан освятив пам'ятний знак, на якому викарбувано такі слова: “20 серпня 1920 р. розпочалося антибільшовицьке повстання Медвинської республіки. Жертовна боротьба медвинців в ім'я України, полум'я червоного терору, що пронеслося над тереном Медвинської республіки, ставлять Медвин в один, чільний ряд подвижництва нації поряд з героями Крут, Холодного Яру, Базару... Слава Україні!”

Мітинг відкрив сільський голова Микола Фартушний, а провадив його голова “Меморіалу”, народний депутат України Лесь Танюк.

У промовах йшлося про величезні жертви, які поклав український народ у боротьбі за свою незалежність, та історичну пам'ять про Визвольні змагання, яку мусимо берегти як зіницю ока. Бандурист Тарас Силенко освятив урочистості співом старовинних пісень...

Після мітингу учасники вирушили у Ковтунів яр – місце масової страти медвинців у жовтні 1920 року. На пам'ятній символічній могилі був освячений новий хрест.

Заходи у Медвині 20 серпня 2000 р. відбулися завдяки багатьом українцям, та все ж слід відзначити богуславських ентузіастів української справи – краєзнавця, члена Історичного клубу “Холодний Яр” Петра Гоголю і підприємця Юрія Костенка, завдяки якому й постав меморіальний знак та була впорядкована символічна могила героїв медвинського повстання. Честь і хвала вдячним!

Дорогу ціну заплатили медвинці за прагнення волі...

Схилимо голови перед тими, хто згорів у вогні медвинського повстання.

Вклонімося медвинським матерям, які пишалися, що їхні сини загинули за волю України.

Пам'ятаймо імена тих, хто, загинувши, дав життя іншим.

**Роман КОВАЛЬ, голова ДСУ,
президент Історичного клубу “Холодний Яр”**

Коваль Р. Вшанування медвинських героїв // Незборима нація (Київ). – 2000. – Серпень. – Ч. 7 (174). – С. 1.

У Богуславі встановлено пам'ятник членам ОУН

15 жовтня [2011 р.] в місті Богуславі, що на Київщині, урочисто відкрили монумент “На пам'ять про підпільників ОУН Богуславського району”. Попри сильний дощ, в освяченні пам'ятного знаку взяли участь представники духовенства, жертводавці, історики, громадські діячі та інші небайдужі.

Місцем вшанування видатних земляків богуславці обрали подвір'я Свято-Миколаївського чоловічого монастиря УПЦ Київського патріархату. “Монастир – це святиня Богуслава, туристична принада та мальовнича місцина нашого міста. Відвідини монастиря – пункт програми багатьох подорожніх. Отже, кращого місця для пам'ятника годі придумати”, – пояснив один з організаторів спорудження пам'ятного знаку богуславець Сашко Мельник.

На гранітній плиті викарбувано: “У пам'ять про підпільників ОУН Богуславського району. Слава Україні! Героям слава! Петро Солуха, голова районного проводу ОУН 1941 – 1943 рр., редактор районної газети “Вільна Україна” (насправді – “Звільнена Україна”. – Ред.); Георгій Фастовець, член ОУН, з 1943 р. – голова районного проводу ОУН; Мирослава Лещенко, зв'язкова ОУН; Іван Любарський, член ОУН; Василь Коваленко, член ОУН; Гнат Недобитий, співробітник Служби безпеки ОУН; Іван Сарапука, керівник осередку ОУН у с. Медвин; Іван Кондратюк “Кубанець”-“Кучерявий”, член ОУН; Дмитро Гриб та його брат, члени ОУН; Марушевський, член осередку ОУН у с. Медвин; Мартиненко, художник, член районного проводу ОУН; Науменко, член районного проводу ОУН; Пантюха, член ОУН”.

Нагадаємо, що 20 листопада 2010 р. на подвір'ї Свято-Миколаївського монастиря було відкрито пам'ятний знак козакам Армії УНР Іванові Білецькому та Оверкові Бондаренку, учасникам Другого зимового походу. Богуславці спільно з благодійною ініціативою “Героїка” мають намір продовжувати справу увічнення пам'яті борців за волю України.

Незборима нація (Київ). – 2011. – Ч. 11 (309). – Листопад. – С. 2.

*Роман і Максим, сини письменника Євгена Стеблівського.
Село Стара Буда Звенигородського р-ну Черкаської обл., 17 серпня 2014 р.*

Пам'ятник бандуристові Антону Митяю

17 серпня [2013 р.] на Черкащині вшановано пам'ять козака-бандуриста Антона Митяя, учасника Визвольної боротьби 1917 – 1920-х років. Майже століття його ім'я було забуте. І ось славне ім'я Антона Митяя засяло на скрижалях історії. Вшанування ініціював полковник Українського реєстрового козацтва, краєзнавець Олександр Гаврилюк.

Урочистості розпочалися в с. Медвині Богуславського району – на батьківщині бандуриста. Участь у них взяли нащадки медвинських борців за волю України, зокрема племінник начальника штабу медвинських повстанців Миколи Василенка Яків Василенко та його син – Василь Василенко, народний артист України, головний диригент Донецького державного театру опери та балету ім. Анатолія Солов'яненка, та двоюрідна онучка автора споминів “Горить Медвин” Івана Дубини (Дубинця) Валентина Биковська.

– Антін Митяй відіграв помітну роль у національному усвідомленні Медвина і навколишніх сіл тодішньої Київської губернії, – почав мемо-

ріальний мітинг сільський голова Медвина Петро Листопад. – Його хата перетворилася на майстерню з виготовлення бандур, осередок “Прогресу”, а в роки Української національної революції – на штаб “Медвинської республіки”. Навколо нього об’єдналися селяни, інтелігенція та козацтво. Антін Митяй – і промовами, і піснями – підтримував волю земляків до боротьби за національне визволення. З пропагандистською місією він їздив на бронепоезді “Хортиця”, а також у складі кінної батареї полку Чорних запорожців, якою командував Дмитро Гонта, згодом теж бандурист. У 1919 – 1920-х рр. Митяй очолював пропагандистський відділ у штабі отамана Дмитра Цвітковського...

Під час меморіального мітингу портрет Антона Митяя тричі падав звіяний вітром. Як зауважив у виступі Василь Василенко, портрет бандуриста падав не випадково: таким незбагненим дивом Антін Огіївич тричі вклонився рідній землі та поцілував її...

Поклавши квіти та вінки до стели на честь оборонців Медвина та до пам’ятника Тарасові Шевченку, учасники вшанувань виїхали до Лисянки, до братської могили вільних козаків.

– Тут поховані вільні козаки та селяни, які боролися за незалежність України, – сказав Олександр Гаврилюк. – Наші земляки у 1918 році виступали проти присутності в нашій країні як німців, так і каральних загонів “руських афіцерів”. Радянські історики стверджували, що повстанці боролися під гаслами більшовиків, але це не так. Вони боролися за повернення здобутків Української революції. За вільну Україну і віддали своє життя!

Далі шлях проліг до села Стара Буда Звенигородського району, на кладовищі якого Українське реєстрове козацтво спорудило пам’ятник Антонові Митяю.

– Велика радість, що ще одне достойне ім’я повернено українському народові, – прокоментував подію для газети “Черкаський край” дослідник Визвольного руху 1917 – 1920-х рр. Роман Коваль. – Коли у 2000-му році ми з Петром Гоголею робили книжку “Медвин у вогні історії”, про Антона Митяя у нас було дуже мало матеріалу. Вже згодом у “Літописі Червоної Калини” за 1931 рік я знайшов фотографію Антона Митяя і спогад про нього його учня – бандуриста Костя Місевича. Опублікував цей призабутий спомин у газеті “Незборима нація”, передав у Богуславський краєзнавчий музей... Врешті-решт, ця публікація Костя Місевича і привела до встановлення сьогодні пам’ятника. Значить, історична пам’ять не перервалася, і оцею пам’ятник Антонові Митяю – тому свідчення.

На кладовищі села Стара Буда зібралося з півтори сотні людей. Величний пам’ятник освятили о. Миколай (М. Бондарчук), о. Мико-

лай (М. Кравчук), о. Михайло (М. Гуменюк), о. Василій (В. Месич) та о. Ярослав (Я. Лемеха). Мітинг-реквієм пам'яті незламного борця за волю України розпочав отаман Черкаського обласного козацького товариства ВГО УРК Борис Марченко.

– Збереження історичної пам'яті про героїв Української національної революції 1917 – 1920-х років – серед пріоритетних напрямів краєзнавчої роботи Лисянського козацького полку ВГО “Українське реєстрове козацтво”, – промовив він. – Враховуючи те, що в медвинському повстанні 1920-го року брали участь і жителі сіл Гути, Боярки, Писарівки, Хижинців Лисянського району, козаки товариства постановили увіковічити їхню пам'ять. І свого слова дотримали. Перевидано спогади Івана Дубинця “Горить Медвин”, берегиня УРК Валентина Войцехівська написала вірш “Горить Медвин”, а капітан УРК М. Вельбіцький поклав його на музику. І ось тепер відкрито пам'ятник-меморіал.

Його освятив пісню-молитвою і кобзар Тарас Силенко. Промовляли поетеса Валентина Войцехівська і краєзнавець із Тального Вадим Мицик, а Роман Коваль зачитав уривок зі спогаду Костя Місевича, який переповів слова поводиря Митяя, гімназиста з Медвина Марушевського про бандуриста...

– Отакого чоловіка ми сьогодні вшановуємо! – завершив виступ Роман Коваль.

Землю з рідного Медвина до підніжжя пам'ятника висипали сільський голова Медвина Петро Листопад та директор Богуславського районного музею Петро Гоголя. А козаки поставили вінок із золотого колосся, який сплела поетеса Зоя Ружин.

Завершилися велелюдні заходи в селі Бужанці Лисянського району церемонією посвяти в козаки Лисянського козацького полку ВГО УРК, етнофестивалем “Понад Тікичем обіймись, Україно” і презентацією акції “Козацький прапор навколо світу”, що побував у 31 країні світу.

Щира подяка Олександрові Гаврилюку та його побратимам за відновлення історичної справедливості!

Тетяна КАЛИНОВСЬКА,
головний редактор газети “Черкаський край”
 Медвин – Стара Буда – Черкаси

Калиновська Т. Пам'ятник бандуристу Антону Митяю // Незборима нація (Київ). – 2013. – Вересень. – Ч. 9 (331). – С. 3.

Тяжкі колгоспні будні, непосильні “трудодні” та безкрая державна “позика” виснажували село. Молодь намагалася вирватись у місто, щоб здобути професію. Це було нелегко.

За “хрущовської відлиги” стало дещо вільніше – в село на початку 1960-х рр. навіть приїхало з Америки подружжя Бражників. Федір та Олександра Бражники прорвали інформаційну блокаду: привезена ними книжечка “Горить Медвин” пішла по руках, множилась, і що дивно – ніхто не “заявив”.

Нагадувала медвинцям про незламний дух їхніх батьків та дідів і самотня могила поблизу Ковтунового ліска.

Восени 1990 року, напередодні 70-ї річниці медвинської трагедії, само собою виникло бажання пом’янути загиблих. Не пам’ятаю, хто взявся за організацію панахиди, але все пройшло чудово. Було багато гостей, багато й місцевого люду. Начальство перелякалося.

Збиралися біля церкви, а тоді через Святу гору колоною рушили до могили. Підбадьорювали синьо-жовті прапори та повстанські пісні кивського хору “Євшан”. На місці страти медвинських заручників панахиду відправив о. Іван (Селецький) з духовенством сусідніх сіл.

І пробудився повстанський дух медвинців!

З того часу щороку, 13 жовтня, ми вшановуємо полеглих, а від 19 серпня 2000 р., на Спаса, в честь медвинського повстання урочисто відзначаємо день села.

Революційні події зими 2013 – 2014 рр. не залишили байдужими й медвинців. У найактивнішій фазі всенародного опору в лютому ніби по мобілізації вийшли вони і створили на дорогах блокпости проти навали озвірілих “тітушок”. Як у 1920-му, перегородили шляхи боронами, загатами з дерев, а також шин. Як і раніше, на допомогу прийшли козаки навколишніх сіл – Браного Поля, Щербашенців, Побережки, Дібрівки, Гути, Дмитренків.

На цей раз перемога була за нами.

Слава Україні!

Петро ГОГУЛЯ, Історичний клуб “Холодний Яр”

Медвинський дуб – свідок трагічного минулого. Поч. 1990 р. З оригіналу.

Медвин, земля козаків

Бандуристові Тарасу Силенку

Учителя хлопець малий запитав:

“А де ж то на карті цей Медвин?”

“Ось бачиш, зелений стоїть Богуслав
у лісі, як в шапці ведмежій...”

Південніше – Медвин, земля козаків,
які тут ріллю засівали,
татар відбивали, а потім ляхів,
і на москалів повставали” .

Приспів:

Гукали на Медвин: “Бандитське село!”

А їм лише волі і треба!

Як тільки до бою – шаблі наголо,
бо сунеться ворог огребом!

Ще князь Володимир на знак похвали
викочував бочки медуші,
всідалися медвинці всі за столи,
відводила братчина душі!
Тут був Наливайко і мужній Павлюк,
завзятий ступав Гамалія,
а гетьман Хмельницький дав зброю до рук:
“Ви, медвинці, – наша надія!”

Приспів.

Москва хижоока послала сюди
один за другим “продотряди”,
супроть більшовицької злої орди
ухвалено медвинську владу!
Республіка вільна за волю села –
свій прапор, столиця і гривня!
Строчив кулемет, канонада гула,
і пісня – завзята і гнівна!

Приспів.

Вони відбивали атаки чужі,
кипіли бої аж на обрій,
незламні своєї землі сторожі,
і річка тут зветься – Хоробра.
Їм доля готує і мед, і вино,
і сил непохитну випробу.
І дивиться в небо тут кожне вікно
гостинно, а ще й ворохобно!

Ольга СТРАШЕНКО
м. Київ

Ой у Медвині на Спаса

Ой у Медвині на Спаса
калатає дзвін:
наїжджає грабувати
збройний продзагін!
Ні, не пустимо у Медвин
московських нахаб!
В нас республіка селянська
і військовий штаб!

Приспів:

Ух, та знов – ух,
гартуй медвинський дух!..
Дзень, дзелень-дзелень –
настав судний день!
Дзвони – гуп-гуп-гуп!
Устань, волелюб!

Хочуть взяти урожайний
медвинський запас,
ще й гелгочуть грабіжники –
заякують нас:
“Витрясем зерно і душу,
випечем огньом,
і петлюровську мову
тоже ми убійом!.. Пресечом!..”

Приспів.

На чолі усіх повстанців
Лебідь наш Хома
і отаман ще Цвітковський.
Кличе всіх сурма!
А загарбники скуласті
сунуть на прорив,
влада в Медвині мінялась
дванадцять разів!

Приспів.

Потолочена пшениця
і густий овес!
Кровію земля полита
і Медвин увесь!
Ті селяни всі – герої,
і старе, й мале...
Півсела зійшло в могилу –
та слава не вмре!

Ольга СТРАШЕНКО

Спи ти, козаче, наш брате!

сл. народні

Спи ти, козаче, наш брате,
Спи ти спокійно в землі;
Вмів ти Україну спасати,
Вмів визволяти своїх.

Довго боровсь ти з катями,
Поки загинув в бою.
Вір, що поміж козаками
Знатимуть славу твою.

Ми не забудем ніколи,
Як про Україну ти дбав
І з-під тяжкої неволі
Наше село визволяв.

Ти був борець за селянство,
За Україну борець,
Слава ж тобі від козацтва,
Слава й лавровий вінець.

Спи ж ти, козаче, наш брате,
Павший за Медвин в бою,
Будемо всі пам'ятати
Про смерть козацьку твою.

Сидить зліва направо 4-й (у світлому костюмі) Варфоломій Дубина, батько Івана Дубинця, біля нього стоїть дружина Ольга (мати Івана Дубинця). Медвин, вул. Дубинівка, до 1914 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Школярі Медвинської міністерської школи. Праворуч Лукаш Дубина. Медвин, 1913 р. (?). З оригіналу. Публікується вперше.

*Ольга і Вартоломій Дубини, Микита і Христя Салати.
Медвин, 1916 р. З оригіналу. Публікується вперше.*

*Рідні та помічниці медвинських повстанців.
У центрі сидить Параска Костянтинівна Шевченко
(1912 – 1990), сестра закатованого чекістами Михайла Костянтиновича
Шевченка. Медвин, кін. 1920-х рр. З оригіналу. Публікується вперше.*

Герой російсько-турецької війни Варфоломій Дубина з дружиною Ольгою, стоять Микита Салата і Христина Салата. Медвин, 1918 р. (?). З оригіналу. Публікується вперше.

Родина Дубин. Зліва направо стоять Параска, Марія, Іван (Дубинець), Назар, сидять Федір, батько Вартоломій, Ганна, мати Ольга, Лукаш. Медвин, 1930-ті р. З оригіналу. Публікується вперше.

Капела бандуристів Білоцерківського гарнізону Красної армії. 3-й ліворуч художній керівник Андрій Митяй. 1930-ті рр.

Капела бандуристів Білоцерківського гарнізону Красної армії. 5-й ліворуч (у світлішій гімнастерці) Андрій Митяй. 1930-ті рр.

Художня самодіяльність Білоцерківського гарнізону Красної армії. У центрі з бандурою Андрій Митяй. 1930-ті рр.

Українські емігранти у Франції. Хома Сидоренко (у 4-му ряду 2-й праворуч).
1936 р. (?). З оригіналу. Публікується вперше.

Микола, Антоніна, Ольга, Надія Василенки, Панас (?) та Богдан Василенко.
Буенос-Айрес. Аргентина, кін. 1920-х рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Микола Василенко, його дружина Антоніна, дочки Ольга (стоїть) та Надія (сидить) і син Богдан. Буенос-Айрес, 1933 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Надія, Богдан, Ольга, діти Миколи Василенка. Канада, 1948 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Справа на Володимира Терентійовича Денисенка. 1949 р. З оригіналу.

Олена і Хома Сидоренки. 1930-ті рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Володимир Денисенко. 1956 р. З оригіналу.

1-3

" У Т В Е Р Ж Д А Ю "

НАЧАЛЬНИКА 2 ОТДЕЛА СЛЕДЧАСТИ МГБ УССР
Капитан

/ Г У З Е Е В /

" 7 " июля 1949 года

П О С Т А Н О В Л Е Н И Е

/ О пред"явлении обвинения /

гор.Киев, 1949 года, июля "7" дня

Я, Следователь Следственной части МГБ УССР лейтенант РАПО рассмотрев следственный материал по делу 149357 и приняв во внимание, что ДЕНИСЕНКО Владимир Терентьевич достаточно изобличается в том, что он, будучи враждебно настроен к Советской власти, в начале 1947 года установил преступную связь с активными участниками анти советской националистической организации, существовавшей в г.Киев и вместе с ними проводил националистическую работу.

Руководствуясь ст.ст. 126 и 127 УПК УССР, -

П О С Т А Н О В И Л :

Привлечь ДЕНИСЕНКО Владимира Терентьевича в качестве обвиняемого по ст.ст. 54-1"а" и 54-11 УК УССР, о чем об"явить обвиняемому под расписку в настоящем постановлении.

Копию постановления, в порядке ст.144 УПК УССР, направить Прокурору. -

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДЧАСТИ МГБ УССР

Лейтенант

/РАПОТА/

СОГЛАСЕН: НАЧАЛЬНИК ОТДЕЛЕНИЯ СЛЕДЧАСТИ МГБ УССР

Подполковник

/ОЛЕШНИК/

Настоящее постановление мне об"явлено "8" июля 1949 года

Подпись обвиняемого

Постанова про арешт медвинця Володимира Терентійовича Денисенка.
Київ, 26 вересня 1949 р. З оригіналу.

Володимир Денисенко. 30 червня 1949 р. З оригіналу.

сл. 4. **Выписка из протокола № 67.** *86/144*

Особого Совещания при Министре Государственной Безопасности Союза ССР
от " 10 " декабря 1949 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
<p>113. Дело № 149404 МДБ УССР-Следчасть, по обвинению ДЕНИСЕНКО Владимира Терентьевича, 1930г.р., ур. Киевской обл., украинца, гр. СССР, бывшего члена ВЛКСМ.</p> <p>Обв. по ст. 54-10 ч. 1, 54-12 УК УССР.</p> <p>Отметка в ОСМ произведена " 29 " 1949 г. 29 ДЕК 1949</p>	<p>ДЕНИСЕНКО Владимира Терентьевича за антисоветскую агитацию заключить в исправительно-трудовой лагерь сроком на ПЯТЬ лет, считая срок с 28 июня 1949г.</p> <p>20 ДЕК 1949</p> <p>Выдан приказ о лагерь № <i>127/144</i> Арх. следств. дело № <i>301/131</i></p>

Выписка з протоколу №67 Особливої наради при МГБ ССРСР від 10.12.1949 р. про засудження Володимира Денисенка на 5 років позбавлення волі. З оригіналу.

Микола та Антоніна Василенки. Буенос-Айрес, Аргентина, 1950 р. З оригіналу. Публікується вперше.

УРСР
Міністерство Встици
ЧЕРКАСЬКИЙ
Обласний Суд
24.УШ - 1956 р.
№ 44 с 38

Копія

СПРАВКА.

Дело по обвинению ДУБИНЫ ЛУКИ
ВАРФОЛОМЕЕВИЧА пересмотрено на президиуме
Черкаского областного суда 22 августа 1956 года.

Постановлением Тройки ЛКВД по
Киевской области от 30 августа 1938 года
в отношении Дубины Л.Б. отменено и дело
производством прекращено за недоказанностью
обвинения.

ПЕЧАТЬ
ТОГО ЖЕ
УЧРЕЖДЕНИЯ

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ ЧЕРКАССКОГО
ОБЛАСТНОГО СУДА

, подпись, / ФЕДОЖКО, .

Довідка про реабілітацію Лукаша Дубини. Черкаси, 24 серпня 1956 р.

Медвин напередодні революції

На вододілі Дніпра й Південного Буга, в середині трикутника між Корсунем, Таращею й Звенигородкою, над давнім чумацьким, а тепер над шляхом з Тараші на Звенигородку, в глибоких ярах Дніпрового схилу ховається — колись багатолюдне, велике — село Медвин. Вододіл з півдня, від степової частини України, півколом оточує його. На 7 кілометрів в довжину і 5 кілометрів в ширину розляглось воно на 12 ярах, все в садках і зелені. Навколо мало свого поля, зате 5 поміщицьких економій (маєтків).

Це давній волосний центр Канівського повіту. Село мало коло 12000 душ населення. На селянський двір припадало близько 2 десятини землі. В селі дві церкви, 2 церковних і 1 міністерська початкова школа, з 1910 р. — вища початкова школа. Серед села — містечко, в якому коло 250-300 душ жидівського населення, що тримало в своїх руках всю торгівлю. З одного боку містечко — двір волосної управи, з другого — обгороджений високим дощаним тином парк — „Комисарія“, де у великих будинках містилось управління 12-ти економій графа Браніцького.

Мова медвинців — мова близьких їм земляків Тараса Шевченка та Івана Нечуя. Старіші люди передавали багато оповідань і переказів з часів Козаччини й Гайдамаччини, про „протипанське“ (польське) повстання 1863 року. Багатий пісенний фольклор. Але найбільше економічної бідності і злиднів. Між підрасталими синами вже не було чого ділити. А по неписаних традиціях всіх українських селян медвинці боялись шукати праці в

своїх містах, фабриках, заводах.

У дев'яностих роках до 2000 медвинців вирушали щорічно в Херсонську губерню до поміщицьких економій на літні заробітки. З 1895 по 1914 рік медвинці почали переселятися на Кубань та Сибір — на нову землю, а також їхати на заробітки до Америки. До США приїхало в ті роки більше 100 осіб, 1913-14 року в самому Нью Йорку було коло 70 душ медвинців. Частина з них поверталася назад до Медвина, при чому деякі померли пізніше з голоду чи попали в большевицькі тюрми. Частина залишилася в США назавжди. Ті, що ще лишилися в живих, є „малоросами“ архіву російської імперії, деякі з них читають большевицький „Русский Голос“. Кілька осіб знаходяться серед української громади.

1904-05 року в Медвині був створений підпільний гурток. Приїздили студенти з Києва, при возили революційну літературу, навчали співати „Марсельезу“, „Шаліте кати“ тощо, друкували на місці проклямації і розносили їх по навколишніх селах, робили в лісі масові мітинги. В тій роботі приймав участь і мій батько. 1906 року частина учасників того революційного гуртка опинилася на заслання в Олонецькій губернії, деякі, як політичні емігранти (І. Саластін), опинилися в США.

1912 року при вищій початковій школі в Медвині вчителями було створено підпільний український культурноосвітній гурток. На кошти, зароблені учнями в церковнім хорі, з Львова виписали коло 300 українських книжок, що їх читала людинність села. Священик Романовський викрив

Вітряк біля Золоточубового кладовища. Медвин, 1955 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Могила Івана Дубинця. Український православний цвинтар Андрія Первозваного. Бавнд-Брук, США, червень 1959 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Федір Бражник із Медвина та Микола Василенко. США, поч. 1960-х рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Олекса Макарович Гриб (1898 – 1974) з дочкою Антоніною та онуком Віктором. Місто Надвірна Івано-Франківської обл., 1960 р. Під час конвоювання заручників 13 жовтня 1920 р. Олекса Гриб віддав конвоїрові шапку і той дав можливість йому втекти.

Третя ліворуч Олександра Бражник. Медвин, поч. 1960-х рр. З оригіналу.

Вартоломій Дубина напередодні вічності. Медвин, поч. 1960-х рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Хрисантій Миколенко, наймолодший із заручників, якого 13 жовтня 1920 р. червоні відпустили, бо він був малий зростом.

Медвинські козаки. 1960-ті рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Ольга Миколаївна Василенко,
співачка і художниця. З оригіналу.
Публікується вперше.

Ольга Миколаївна Василенко,
співачка і художниця. З оригіналу.
Публікується вперше.

Богдан Миколайович і Надія Миколаївна
Василенки. Чужина, 23 травня 1989 р.
З оригіналу. Публікується вперше.

Ольга Миколаївна Василенко
з бандурою. З оригіналу.
Публікується вперше.

Василь Якович Василенко та його двоюрідна тітка Ольга Миколаївна Василенко. Тампа, Флорида, США, весна 1991 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Естебан Богданович Василенко, Богдан Миколайович і Бланка Василенки з онуком. Аргентина, 1990 р.

Естебан, син Богдана Василенка; Бланка, його дружина; Пабло, син Богдана; Богдан, син Миколи Василенка, Крістіян (Християн), син Богдана Василенка, Аніта, його найменша донька. Аргентина.

Могила Миколи та Антоніни Василенків. США, весна 1991 р. З оригіналу. Публікується вперше.

*Перше вшанування закатованих земляків.
Медвин, 13 жовтня 1990 р. З оригіналу.*

*Перший пам'ятник вбитим
землякам. Медвин, 13 жовтня
1990 р. З оригіналу.*

*Освячення пам'ятника вбитим зем-
лякам отцем Іваном (Селецьким). Мед-
вин, 13 жовтня 1990 р. З оригіналу.*

Ліворуч Петро Гоголя під час другого вшанування закатованих земляків. Медвин, 13 жовтня 1991 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Кобзар Микола Товкайло вшановує полеглих. Медвин, 1999 р. З оригіналу. Публікується вперше.

Российская Академия Наук
ИНСТИТУТ РОССИЙСКОЙ ИСТОРИИ

ПЕРХАВКО
Валерий Борисович

Кандидат исторических наук,
Ученый секретарь

Россия
117036, Москва
ул. Дм. Ульянова, д. 19

Тел.: (095) 126-94-91, 126-94-49 (сл.)
412-03-93 (дом)
Факс: (095) 126-39-35

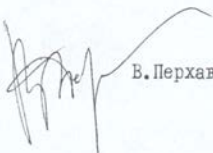
31.07.99.

В Богуславский историко-краеведческий
музей

Уважаемые коллеги !

Будучи проездом в Богуславе с интересом ознакомился с экспозицией Вашего музея в 1991 г. Она тогда произвела на меня впечатление своей нетрафаретностью, хотя не могла показать объективно в силу господствовавшей коммунистической идеологии сложные и трагические страницы гражданской войны на юге Киевщины . В этой связи, может быть, для Вас окажутся небесполезными материалы о моем деде Григории Исаевиче Пирхавко, принимающем активное участие в этих событиях в Богуславе и расстрелянном 60 лет назад.

С уважением

В.Перхавко

P.S. К сожалению, не могу писать на украинском языке, хотя читаю и понимаю без словаря, так как на Украине никогда не жил, а отца, тоже репрессированного, потерял в двухлетнем возрасте.

*Лист Валерія Перхавка, онука Григорія Пирхавки,
до працівників Богуславського історично-краєзнавчого музею.
Москва, 31 липня 1997 р. З оригіналу. Публікується вперше.*

*Павло Миколенко і Григорій Юрченко. Медвин, цвинтар на Миколії.
2000-ті р. З оригіналу. Публікується вперше.*

Олександра Баларені, дочка Хоми Сидоренка, та його правнук Андрій Ткач. Прапор Товариства кол. вояків Армії УНР у Франції. Виготовила дружина товариша Хоми Сидоренка. Франція, 1995 р.

*Пам'ятник учасникам медвинського повстання.
Село Медвин Київської обл., 17 серпня 2013 р.*

Учасниці вшанувань борців за волю України. Село Медвин, 17 серпня 2013 р.

Зліва направо Петро Гоголя, Антін Бобир, Роман Коваль та Олександр Гаврилюк. Село Стара Буда Звенигородського р-ну Черкаської обл., 17 серпня 2013 р.

Учасники вшанувань Антона Митя. З бандурою – Тарас Силенко. Село Стара Буда Звенигородського р-ну Черкаської обл., 17 серпня 2013 р.

Братська могила медвинських повстанців Купріяна і Ничипора Хижняків. Медвин, лютий 2014 р.

Ганна Хижняк, 1923 р. нар., сестра медвинського повстанця Купріяна Яковича Хижняка, розстріляного 13 жовтня 1920 року. Медвин, лютий 2014 р.

Юрко Бохальський, медвинський козак, контролює дорогу на Київ. Лютий 2014 р.

Медвинський блокпост на дорозі до Києва. Лютий 2014 р.

Марина Петрівна Гоголя, учасниця Євромайдану. Київ, грудень 2013 р.

Учасники вшанувань медвинських героїв Петро Гозуля, Святослав і Тарас Силенки. Медвин, кін. 1990-х рр. З оригіналу. Публікується вперше.

Книжка вийшла коштом Ігоря ГАВРИЩИШИНА

Щиро дякуємо за сприяння у підготовці книжки
Вікторові БИЛИНІ, Петрові БИЛИНІ,
Валентині БИКОВСЬКІЙ, Андрієві БОБОШКУ,
Ользі БРАЛЮК, Олександрі ГАРМАШ, Володимирові
ДРОСЕНКУ, Олесі КОВАЛЬ, Дмитрові КОЛОШІ,
Тетяні НАУМЧУК, Вікторові РАДІОНОВУ, Анатолію
ЛИСТОПАДУ, Миколі ЛИСТОПАДУ та Ніні ТОТОСІ

Світлини з приватних архівів

Василя ВАСИЛЕНКА, Петра ГОГУЛІ та Анатолія
ЛИСТОПАДА, а також Валентини БИКОВСЬКОЇ,
Олександри ГАРМАШ, Марини ГОГУЛІ,
Романа КОВАЛЯ, Віктора МОРЕНЦЯ,
Максима СЕЛЮЗКІНА
та фондів Богуславського
історично-краєзнавчого музею

Щира подяка

Сергієві ДРИГАЙЛУ, працівникові Національної
бібліотеки ім. Володимира Вернадського, та Ігореві
ПОШИВАЙЛУ, заступникові директора Національного
центру народної культури “Музей Івана Гончара”

На 1-й сторінці обкладинки – кобзар Захар Миколенко,
учасник медвинського повстання. 1919 р. (?). З оригіналу.

На 4-й сторінці обкладинки – Грицько Левченко із сестрами Оленою
та Вірою. Медвин, 1913 р. З оригіналу. З історико-етнографічного мис-
тецького альбому Івана Гончара “Україна та українці” (Національний
центр народної культури “Музей Івана Гончара”).

Газета “Незборима нація” в Інтернеті:

<http://nezboryma-naciya.org.ua/>

Архів газети за 2001 – 2012 рр.:

http://www.geocities.com/nezboryma_nacia/

НЕЗБОРИМА НАЦІЯ

Науково-популярне видання
МЕДВИНСЬКЕ ПОВСТАННЯ
Мемуари

Упорядники

Коваль Роман Миколайович

Гогуля Петро Борисович

Коректор *Надія Овчарук*

Макет і художнє оформлення *Євгена Коваля*

Підписано до друку 20.03.2014.

Формат 60x84 1/16. Друк офсетний.

Наклад 1000 пр. Зам. № 139

Видання підготовлене до друку редакцією газети
“Незборима нація” та Історичним клубом “Холодний Яр”
03049, Київ, вул. Курська, 20, кв. 14, тел./факс 242-47-38.
E-mail: koval_r@ukr.net kovalroman1@gmail.com

Надруковано у друкарні ПП Мошак М. І.
вул. Іоанно-Предтечинська, 2, м. Кам'янець-Подільський
Хмельницької обл., 32300, тел./факс (038-49)-2-72-01.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №867 від 2.03.2002 р.
E-mail: medobory@i.ua

